ΚΡΙΤΙΚΑ ΚΑΙ ΕΞΗΓΗΤΙΚΑ

ΠΕΡΙ

ΤΡΙΩΝ ΟΥΕΡΓΙΛΙΟΥ ΣΤΙΧΩΝ

Α 10.857, 4.436, 6.242

ΚΑΤΑ ΚΑΙΝΗΝ ΜΕΘΟΔΟΝ

ΠΕΙΡΑΣΑΜΕΝΟΣ

τῷ τῆς ἐν Παρισίοις Πανακαδημείας Μουσείῳ

παρέθηκε

Φ. Ξ. Μ. Ι. ΡΟΙΡΩΝ ἐκ τῆς F. X. M. J. Roiron

Roiron

ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΙΗΣΟΥ

Paris

ΕΝ ΠΑΡΙΣΙΟΙΣ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ERNEST LEROUX

28, ΟΔΟΣ BONAPARTE, VIη

1908

ΚΡΙΤΙΚΑ ΚΑΙ ΕΞΗΓΗΤΙΚΑ

ΠΕΡΙ

ΤΡΙΩΝ ΟΥΕΡΓΙΛΙΟΥ ΣΤΙΧΩΝ

Α 10.857, 4.436, 6.242

ΚΑΤΑ ΚΑΙΝΗΝ ΜΕΘΟΔΟΝ

ΠΕΙΡΑΣΑΜΕΝΟΣ

τῷ τῆς ἐν Παρισίοις Πανακαδημείας Μουσείῳ

παρέθηκε

Φ. Ξ. Μ. Ι. ΡΟΙΡΩΝ ἐκ τῆς

ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΙΗΣΟΥ

ΕΝ ΠΑΡΙΣΙΟΙΣ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ERNEST LEROUX

28, ΟΔΟΣ BONAPARTE, VIη

1908

Προοίμιον

[1] Ἐν τοῖσδε μέθοδόν τινα δείγμασι μάλιστα πρὸς ἀπόδειξιν συμφέρουσι διασαφεῖν προειλόμην ἀντὶ τοῦ ταῦτα τὰ δείγματα κατὰ τὸ ἀξιόλογον αὐτῶν μόνον ἐξετάζειν. Ἐπειδὴ δ' ἐν ἄλλῳ συγγράμματι (1), διηγησάμενος τυγχάνω ἐφ' οἷς κειμένοις τε καὶ ἀφωρισμένοις τάσδε τὰς μελέτας ἐνδελεχῶς βεβαιώσομαι, ταῦτα οὖν οὐκ ἐπαναλήψομαι ὅσον ἂν μὴ ἀνάγκη ᾖ ὡς δύσγνωστά τινά μοι δηλώσοντι· τὸ δὲ λοιπὸν ἀρκέσει ἐὰν τοὺς ἀναγιγνώσκοντας εἰς τόπους ἀναφέρω ὅπου ἂν πάντα καθ' ἕκαστον ἐπιδεδειγμένα ὑπάρχῃ.

I A 10.857.

[2] Κεῖται A 10. 856-858 'simul hoc dicens attollit in aegrum | se femur et, *quamquam uis alto uolnere tardat,* | haut deiectus equom duci iubet'. Δῆλον τοῦτο πᾶσιν ὡς τοῖς κριτικοῖς πράγματα πολλὰ παρέσχεν· τοῦτο δ' οὖν ἐκεῖνο πειρατέα τίνα τρόπον δοκιμασθὲν ἀσφαλὲς ἂν γένοιτο.

1 Τὸ ἀμφισβητούμενον.

A Τὰ παραδεδομένα.

Διέστηκε πρὸς ἄλληλα τὰ χειρόγραφα περὶ δυοῖν· 'quamquam uis' καὶ 'tardat'. Περὶ μὲν τοῦ προτέρου ἔχει τὰ χειρόγραφα τὰ κυριώτατα, τὸ μὲν Παλατ. P 'QVAMQVAMVIS', τὸ δὲ Μεδ. M καὶ τὸ Ῥωμ. R 'QUAMQUAMUIS', ὅπερ καὶ ἐν τῷ Γυδ. γ ἔνεστι καὶ ἐν τοῖς Βερν. b καὶ c· τῶν δ' ἀπογράφων τὰ φαῦλα ἔχει τὰ μὲν 'quamquam sese alto', τὰ δὲ 'quamquam alto sese', τὰ δ' αὖ 'quamuis alto se', καὶ ἄλλως ἄλλα. Περὶ δὲ τοῦ δευτέρου, παρὰ μὲν

(1) Étude sur l'imagination auditive de Virgile. Paris, E. Leroux, 1908 [79-313].

P κεῖται 'TARD$\overset{E}{\text{A}}$T', παρὰ δὲ M '$\overset{T}{\text{A}}$RD$\overset{E}{\text{A}}$T', παρὰ δὲ γ καὶ b 'tardet', παρὰ δὲ c 't^{a}rd&'.

Β Αἱ διορθώσεις.

[3] Διορθώσεων μέντοι οὐχ ὑστεροῦμεν, ὥστ' οὐχ ὅσον οὐ βούλομαι πάσας ἀναμνῆσαι, ἀλλ' οὐδὲ πάσας τὰς κεφαλαίας, ἐπεὶ ἥμαρτον ἂν τῆς ἐμῆς ἰδίας ὁδοῦ. Μόνον οὖν μνείαν ποιήσομαι τῶν τὰ δυσχερῆ τοῦ ἀναγνώσματος βέλτιστ' ἐμφαινουσῶν.

α Τῶν τοίνυν ἀξιολογωτάτων ἐστὶ *τὰ ἐν τοῖς γε χειρογράφοις ἐπηνωρθωμένα.* Ἡ γὰρ ἀφάνισις τοῦ προτέρου 'quam' ἐκ 'QVAMQVAM' ἣ ἔτι καὶ νῦν ἐν P ἐναργὴς ὑπάρχουσα ὑποσημαίνει ὅτι 'QVAMVIS' μόνον ἀναγνῶναί τινες ἐβούλοντο· καὶ οὕτω μάλα δῆλον γίγνεται τίνος ἕνεκα 'TARDAT' εἰς 'TARD$\overset{E}{\text{A}}$T' μεταγέγραπται· Ταὐτὸ δ' αἴτιόν πού ἐστιν ὅτι ἐν τῷ M '$\overset{T}{\text{A}}$RD$\overset{E}{\text{A}}$T' τοῦ 'ARDAT' ἀντήλλακται· 'ARDAT' γὰρ ἀντὶ 'TARDAT' πλημμελῶς ἀπογραφὲν 'ARD$\overset{E}{\text{A}}$T' κᾆτα '$\overset{T}{\text{A}}$RD$\overset{E}{\text{A}}$T' ἴσως ἐγένετο.

[4] β Οὕτω δ' οὖν ἐχόντων καὶ 'quamquam uis .. tardat' δυσάλωτον τὸν νοῦν παρέχοντος, ἐπεχείρησαν *οἱ νῦν δοκιμασταὶ* πολλὰ καὶ ποικίλα· ταῦτα μέντοι πάντ' ἔστιν ἐπὶ δύο συναγαγεῖν, κατὰ τὸ ἅπτεσθαι ἕκαστον ἢ τοῦ 'quamquam uis' ἢ τοῦ 'tardat'. [a] Ἡ μὲν πρώτη ὁδὸς τοῦ ἀκεῖσθαί ἐστιν ἥδε· κατὰ τὸ πάλαι ἐν P ἐξαληλιμμένον, ἀφαιρεῖται τὸ πρότερον 'quam', ὥσθ' ὑπολείπεται οὐδὲν ἄλλο ἢ 'quamuis' καὶ ἐνδεὲς γίγνεται τὸ μέτρον. Πολυειδὲς δ' αὖθις τὸ ἐκπληροῦν τὸ ἔλλειμμα, τῶν μὲν 'tardet' μεταβατικῶς ἔχειν νομιζόντων, τῶν δ' οὔ. Ἐὰν μὲν γάρ τις ὑπολάβῃ τὴν ἀντωνυμίαν 'eum' ὑπολανθάνειν, ὁμοφρονήσει δήπου ἐκεῖνος μετὰ Ῥίββεκκ τῷ Πεέρλκαμπ τεκμαιρομένῳ 'quamuis *dolor* [eum] alto uolnere tardet' (1)· εἰ δ' ὁμολογοῖτο 'tardet' ἀμετάβατον εἶναι ῥῆμα, ἡ Σαββαδῖνι ἀναπλήρωσις τάχ' ἂν εἴη ἀρίστη 'quamuis *ex* alto uolnere tardet'. [b][5] Ἀφορμὴν δ' ἔλαβον ἄλλοι τὴν πρωτογενῆ γραφὴν τοῦ M 'ARDAT' καὶ οὕτως ἠναγκάσθησαν τὰ πλησία μεταβαλεῖν, ἐν οἷς κράτιστά τε καὶ ἁπλούστατα ἐπενόησεν Ὅφμανν γράφων 'quamquam uis *alti uolneris ardet*'. Οὐ μὴν ἀλλά, τῷ πάντ' ἐνθυμουμένῳ ἐξὸν ἰδεῖν πῶς ἐξέπεσεν ὄνομά τι ἓν ἄλλως τε καὶ μονοσύλλαβον ὑπάρχον μᾶλλον ἢ συνιέναι τί παθόντα τὰ ὀνόματα 'alti uolneris' εἰς 'alto uolnere' μετέπεσεν ἀμφότερα, διὰ τοῦτο δὴ αἱ διορθώσεις τοῦ προτέρου γένους τιμὴν ἔλαχον τοῦ ἑτέρου μείζω.

(1) Ὧδ' ἐκεῖνος· 'Ego illud *vis* hinc ortum esse arbitror, quia in nonnullis MSS. erat *quamvis* pro *quamquam.* Excidit, credo, in antiquo aliquo Codice verum vocabulum *dolor*... Scribe : *quamvis dolor alto volnere tardet :* scilicet *Mezentium* .. Vis Mezentii *tardat,* tardatur vulnere, minus elegans quam *dolor eum tardat* vulnere'. P. Virgilii Maronis Aeneidos libri VII-XII edidit .. P. Hofman Peerlkamp. Leidae apud H. W. Hazenberg et Socios MDCCCXLIII, p. 302.

2 Ἡ γραφὴ καθίσταται ἡ γνησία.

[6] Ἐγὼ μὲν τοίνυν, καίπερ φρονούντων ἐκείνων δεινά, πάντας ἂν ἐλέγξαιμι ὡς οὐ πρὸς καιρὸν τοιαῦτα φρονοῦσιν οὐδ' αὐτοῖς μέλει δόγματος δηλονότι κυρίου· δέδοκται δ' ὧδε· οὐ δεῖ ἐξηγήσεως χάριν τὰ κείμενα λόγῳ μὲν διορθοῦν ἔργῳ δὲ διαφθεῖραι, οὐ δεῖ οὐδὲν οὐδαμῇ μεταβαλεῖν τὸν ἑρμηνεύσοντα ἐὰν μὴ σαφῶς πάνυ αἴσθηται κιβδήλου οὔσης τῆς παραδόσεως. Νῦν δ' οὐχ οὕτως ἔχει.

A Ἐξετάζονται αἱ ἀρχαί.

[7] Ἀναμφιλόγως γὰρ 'quamquamuis' ἄνευ ἀλοιφῆς κεῖται ἐν πέντε χειρογράφοις MRγbc, ὧνπερ τὰ τρία πολλοῦ ἀξιοῦται, καὶ δὴ καὶ γ, ὅ γε τῷ P τὰ πολλὰ συμφωνεῖ, σημεῖον ὑπάρχει ὡς τὸ πρότερον 'quam' τοῦ 'QVAMQVAM' ἐν P οὐχ ὑπὸ τοῦ πρώτου γραμματιστοῦ ἐξύσθη, ὥστε 'quamquam uis' εἰλικρινῶς φυλάττειν χρή. — Μετὰ δὲ ταῦτα, 'tardat' ὑπὸ Σερουΐου κεχυρωμένον, ὅλον μὲν ἐν P[1], πολὺ δὲ μέρος ἐν M[1] τυγχάνει γεγραμμένον, καὶ ῥέπει τοσούτων μαρτύρων ὁμολογία, καίπερ ἀπ' αὐτῶν γ ἀφεστηκότος. Καὶ πάλιν τὸ ἄρχον T τοῦ 'tardat' ἐν M παραλελεῖφθαι οὐ μὴ νικήσῃ τῶν ἄλλων ἁπάντων, οὐχ ἥκιστα δ' ὅτι ἐν M 'UULNERE ARDAT' τὸ μέτρον διαστρέφει. Τὴν παράδοσιν οὖν λεκτέον ὡς ἔχει ἀσφαλῶς '*quamquam uis* alto uolnere *tardat*'. Ὅμως δὲ ταύτης τῆς ἀναγνώσεως πρὸς τὴν ἐξήγησιν δυσχεραινούσης, ὥστε μηδὲν ἄλλο πως ἢ τὸ χαλεπὸν αὐτῆς τοὺς ἄνδρας ἐξηγητὰς ἐπὶ τὸ μεταγράφειν παρορμῆσαι, συμφέρει δὴ πρὶν ἑρμηνείας ἅψασθαι τὸ κείμενον ἀναμφισβήτητον παντάπασιν ἀποτελεῖν. Τεκμήρια δὲ δύο τῇ τῶν χειρογράφων ἀναγνώσει συμφωνεῖ καὶ ἰσχυρίζει.

B Αἱ ῥημάτων ἀναλήψεις.

[8] α Εἶπον ἄλλοτε (1) τί τοῦτ' ἔστι καὶ παρὰ Οὐεργιλίῳ πῶς διατάττεται· οὔκουν μὲν καθ' ἕκαστον ταῦτα πάλιν διηγήσομαι, τὸν δ' ἀναγιγνώσκοντα παρακελεύω τὰ ἐμοὶ περὶ τούτων συγγεγραμμένα μὴ παρορᾶν. Ἀλλά τοι ὑπομνήσεως χάριν νόμον τίθημι τοιόνδε· ὁπόταν γὰρ δέηται ὁ Οὐεργίλιος ὀνόματός τινος, εἴωθεν ὁ ποιητὴς ἐκ τῶν ἄρτι γραφέντων ἀναλαβεῖν ὅτι ἂν πρὸς τὴν νῦν ὑπόθεσιν κάλλισθ' ἁρμόττῃ.

β Ἵνα δὲ τοῦτο τὸ ἔπος ἀποδείξω, πρὶν τῷ A 10.857 καὶ τοῖς ἀκολούθοις ἐπιχειρῆσαι, τοιαῦτα ἄττα δηλώσω. [a] Ἐντὸς 20 στίχων A 6.758-776 πάρεστι τὸ ῥῆμα 'nomen' πεντάκις· A 6.758 'inlustris animas nostrumque in *nomen* ituras', A 6.763 'Siluius Albanum *nomen*, tua postuma proles', A 6.768 ἑπ. 'et qui te *nomine* reddet ' Siluius Aeneas', A 6. 776 'haec tum *nomina* erunt, nunc sunt sine *nomine* terrae'. [9] [b] ἐν ἔπεσι 13, G 3.310-322, ἔνεστι τρὶς τὸ ὄνομα 'laetus'· G 3.310

(1) Étude sur l'imagination auditive de Virgile [261-300].

'*laeta* magis pressis manabunt flumina mammis', G 3.320-322 'uictumque feres et uirgea *laetus* ' pabula ... zephyris cum *laeta* uocantibus aestas'. τὸ αὐτὸ πάρεστιν αὖθις τρὶς ἐν 11 στίχοις· G 3.375 'caedunt et magno *laeti* clamore reportant', G 3.379 ἐπ. 'pocula *laeti* ' fermento atque acidis imitantur uitea sorbis', G 3.385 'fuge pabula *laeta*'. [c] τῷ 'arma' τρὶς ἐν στίχοις 4 ἐχρήσατο ὁ ποιητής· A 7.551-554 « spargam *arma* per agros. » ' tum contra Iuno «.. pugnatur comminus *armis,* ' quae fors prima dedit sanguis nouos imbuit *arma* ». [d] ἡ δ' ἀνάληψις πολλάκις πολλὰ περιλαμβάνει ῥήματα, οἷον· A 10.698 ἐπ. 'sed Latagum saxo atque ingenti fragmine montis ' *occupat os* faciemque aduersam', ἄμφω τὼ ὀνόματε 'occupat os' ἔστιν αἰσθέσθαι ὅτι ἐν τοῖς ὕστερον 7 ἔπεσι πάλιν ὑπάρχει· A 10. 705 ἐπ. '[Paris] urbe paterna ' *occubat,* ignarum Laurens habet *ora* Mimanta'. [10] [e] Καὶ ἔσθ' ὅτε μέτρα πολλὰ ἀλλήλοις συνεχῶς συναπτόμενα γέμει ὀνομάτων δὶς ἢ τρὶς εἰρημένων, οἷα A 9.733-751· ἔνθα γὰρ ἐντὸς 20 στίχων, ἀνειλημμένα λογίζομαι οὐκ ἐλάττω δέκα 'clipeoque *micantia* fulmina mittit : ' adgnoscunt faciem inuisam atque *immania* membra ' 735 turbati subito Aeneadae. tum Pandarus ingens ' *emicat* et mortis fraternae feruidus ira ' effatur : « non haec dotalis regia Amatae, ' nec muris cohibet patriis *media* Ardea *Turnum.* ' castra inimica uides; nulla hinc exire potestas. » ' 740 olli subridens sedato pectore *Turnus :* ' « *incipe,* si qua animo uirtus, et consere *dextram :* ' hic etiam inuentum Priamo narrabis Achillem. » ' dixerat, ille rudem nodis et cortice crudo ' *intorquet* summis adnixus *uiribus hastam :* ' 745 *excepere* aurae; *uolnus* Saturnia Iuno ' *detorsit* ueniens, portaeque infigitur *hasta.* ' « at non hoc *telum,* mea quod *ui dextera* uersat, ' effugies; neque enim is *teli* nec *uolneris* auctor. » ' sic ait et sublatum alte consurgit in ensem ' 750 et *mediam* ferro gemina inter tempora frontem ' diuidit inpubesque *immani uolnere* malas'· 'micantia' A 9.733 καὶ 'emicat' A 9. 736· 'immania' 734 καὶ 'immani' 751· 'media' 738 καὶ 'mediam' 750· 'Turnum' 738 καὶ 'Turnus' 740· 'incipe' 741 καὶ 'excepere' 745· 'dextram' 741 καὶ 'dextera' 747· 'intorquet' 744 καὶ 'detorsit' 746· 'uiribus' 744 καὶ 'ui' 747· 'telum' 747 καὶ 'teli' 748· 'uolnus' 745 καὶ 'uolneris' 748 καὶ 'uolnere' 751. Καὶ πρὸς ταῦτα δὲ τάχ' ἂν προσθείη τις πορρωτέρω τι τοῦ στ. A 9.751 ὑπερβαλών· 'mittit' 733 καὶ 'inmittere' 758· 'sonuere' 732 καὶ 'sonus' 752· 'effugies' 748 καὶ 'diffugiunt' 756· 'uersat' 747 καὶ 'uersi' 756 καὶ 'aduersos' 761· 'ingens' 735 καὶ 'ingenti' 752· 'mortis' 736 καὶ 'moriens' 754· 'portae' 746 καὶ 'portis' 758.

[11] γ Κειμένων ἄρα τούτων, τὸν λόγον ἐπὶ Α 10.857 ἐπανάγωμεν· πλήθει γὰρ ὁ τόπος τοιούτων ἀναλήψεων : Α 10.842 'ingentem atque ingenti *uolnere uictum*', 846-850 « tantane me tenuit *uiuendi*, nate, uoluptas ' ut pro me hostili paterer succedere dextrae ' quem *genui? tua*ne *haec genitor* per *uolnera* seruor, ' morte *tua uiuens?* heu *nunc* ... *nunc alte uolnus* adactum », 855-862, 864 ἑπ. « *nunc uiuo* neque *adhuc* homines lucemque re*linquo*. ' sed *linquam*. » simul *hoc* dicens attollit in aegrum ' se femur et quamquam *uis alto uolnere* tardat, ' *haut* deiectus equom duci iubet. *hoc* decus illi ' *hoc* solamen erat : bellis *hoc uictor* abibat ' 860 omnibus. adloquitur maerentem .. « Rhaebe, *diu* .. *uiximus*. *aut hodie uictor* .. Lausi .. dolorum ' ultor eris mecum *aut*, aperit si nulla *uiam uis*, ' occumbes pariter. » Τἄλλα μὲν σιωπῶ, πόλλ' ἂν ἔχων εἰπεῖν ἅττα πρὸς τὴν ἐμὴν ὑπόθεσιν ἧττον διαφέρει διηγήσασθαι, ἐπιδείκνυμι δὲ θαυμαστὰ τρία· πρῶτον μὲν πάρεστι 'uolnus' τετράκις· Α 10.842, 'uolnere', 848 'volnera', 850 'volnus', 857 'uolnere'· 'uictus' δὲ ἢ 'uictor' τρίς· Α 10.842 'uictum', 859 'uictor', 862 'uictor'· 'uiuo' δὲ τετράκις· Α 10.846 'uiuendi', 849 'uiuens', 855 'uiuo', 862 'uiximus'· [12] Καὶ μὲν δὴ κοινωνεῖ τὰ τρία τοῦ ἄρχειν ἀπὸ τῆς συλλαβῆς 'ui, uo'· αὕτη δ' ἡ συλλαβὴ ὁμοῦ ἄρχουσα καὶ πυκνῶς ἀναστρέφουσα, πάνυ οὐεργιλιανή ἐστι (1) καὶ τῇ αὐτῇ ἡδυφωνίᾳ, εἴ πώς τίς ἐστι, συνεργεῖ καὶ ἄλλα ὀνόματα, οἷα '*uo*luptas' Α 10.846, '*maculaui*' 851, 'in*ui*diam' 852, '*ui*am' 864. Τὸ δὲ δὴ ὄνομα 'uis' Α 10.857 οὐ μόνον εἰς τὴν ἀναστροφὴν ἐκείνην, ὡς εἰπεῖν, συντελεῖ, ἀλλὰ καὶ συνερχόμενον τῷ ἑτέρῳ 'uis' Α 10.864 ἀποτελεῖ μετὰ τούτου *ἀνάληψιν ῥημάτων*, μόνον μή τις οἴηται δεῖν εἰς ἓν ῥῆμα συλλαβεῖν καὶ γράψαι 'quamuis'.· Συμφωνεῖ οὖν τῷ ἀναγνώσματι ᾧ διατηρῶ ἡ τῶν ὀνομάτων ἀνάληψις, ἡ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ ἐμφανῶς πολλὰ ἐργαζομένη.

Γ' Τὰ συνειρόμενα ῥήματα.

(1) Πβ. Β 9.2-6 'o Lycida, *uiui* per*u*enimus, ad*u*ena nostri ' (q*u*od numq*u*am *u*eriti sumus) ut .. diceret : « .. *u*eteres migrate coloni » ' nunc *ui*cti tristes, q*u*oniam Fors omnia *u*ersat, ' hos illi (q*u*od nec *u*ertat bene) mittimus haedos'. G 3.9 '*ui*ctorq*ue ui*rum *uo*litare per ora'. Α 3.216 ἑπ. '*ui*rginei *uo*lucrum *uo*ltus, foedissima *u*entris ' prolu*u*ies' . Α 4.460 ἑπ. '*uo*ces et *u*erba *uo*cantis ' *ui*sa *ui*ri'. Α 5.331 'hic iu*u*enis iam *ui*ctor o*ua*ns *u*estigia ..' . Α 6.260 'tuq*ue* in*ua*de *ui*am *ua*ginaq*ue* eripe ferrum'. Α 12.261-265 'q*uo*s .. ad*u*ena .. ' territat in*ua*lidas ut a*ui*s et litora *u*estra ' *ui* populat : petet ille fugam penitusq*ue* .. *u*ela dabit. *uo*s .. densete cater*ua*s ' et regem *uo*bis .. defendite'. Α 12.482 ἑπ. '*u*estigatq*ue ui*rum et .. *uo*ce *uo*cat'. Α 12.824 ἑπ. 'Teucrosq*ue uo*cari ' aut *uo*cem mutare *ui*ros aut *u*ertere *u*estem'. Α 12.833 'do q*uo*d *ui*s, et me *ui*ctusq*ue uo*lensq*ue* remitto' καὶ ἄπειρα ἄλλα.

[13] α Περὶ τῶν συνειρμῶν τῶν ῥημάτων ἐξὸν πολλὰ ἰδεῖν ἄλλοθι (1), τὸ νῦν ἀγαπῶ λέγων ὅτι παρὰ Οὐεργιλίῳ τὰ ῥήματα μετ' ἀλλήλων ἀνὰ δύο, τρία, τέτταρα καὶ πλείω συνεχῶς καὶ στασίμως ὁμιλεῖ ὥστε συμπλοκάς τινας γενέσθαι καὶ ἀεὶ ταὐτὰ τοῖς αὐτοῖς φοιτᾶν, καὶ τὰς συνουσίας ταύτας οὐδὲν οἷόν τ' ἐστὶ διαλύσασθαι οὔτε τὸ πόρρω ἀπ' ἀλλήλων διαστῆναι, οὔτε τὸ ποικίλως μεταπλάττεσθαι, οὐδ' αὖ τὸ τὴν ὑπόθεσιν ἀλλοιοῦσθαι.

β Εἰς δ' ἐπιθυμίαν τάχ' ἂν τις ἀφίκοιτο τοῦ δείγματα ἰδεῖν· ἀναγνώτω δὲ τάδε. A 6.760 'ille, uides, pura iuuenis qui *nititur hasta*', A 9.229 'stant longis *adnixi hastis*', A 10.736 'tum super abiectum posito pede *nixus* et *hasta*', A 12.398 'stat acerba fremens, ingentem *nixus* in *hastam*'. [14] Πάνυ μὲν οὖν, εἴποι τις ἄν, ἐναργὴς ἡ σύναψις, ἀλλὰ νοήμασι μᾶλλον ἢ ῥήμασι συνεστηκυῖα ἂν τύχοι· καὶ γὰρ ἐν πᾶσι τοῖς δείγμασι τούτοις περὶ σχήματός τινος τοῦ σώματός ἐστιν ὁ λόγος καὶ τούτου φύσει πρέποντος. Σκέψαι μέντοι ὁ οὗτος μή, περιστάσεων μὲν διαφερουσῶν, ῥήματα δὲ τὰ αὐτὰ ὑπάρχει· A 9.744 'intorquet summis *adnixus* uiribus *hastam*', A 11. 612 ἑπ. 'aduersis Tyrrhenus et acer Aconteus ' *conixi* incurrunt *hastis*', A 9.410 ἑπ. 'toto *conixus* corpore ferrum ' conicit : *hasta* uolans noctis diuerberat umbras'. [15] Δῆλον ἤδη τὸ συνδεδέσθαι τῷ γε ταῦτα ἐκείνοις παραβάλλοντι ὅτι ἀπὸ ῥημάτων ἐστὶ καὶ οὐκ ἀπὸ νοήματος, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον φανεῖται θεωρουμένων τῶν ἄλλων τῶνδε· A 12.92 ἑπ. 'exim quae mediis ingenti *adnixa* columnae ' aedibus adstabat, ualidam ui corripit *hastam*', καὶ μάλιστά που A 3.20-23, ὅτι οὐ μόνον τὰ λοιπὰ ἀλλὰ καὶ ἡ δύναμις τοῦ 'hasta' καὶ τοῦ 'nītor' μεταβέβληται· 'superoque *nĭtentem* ' caelicolum regi mactabam in litore taurum. ' forte fuit iuxta tumulus, quo cornea summo ' uirgulta et densis *hastilibus* horrida myrtus' (2), καὶ τούτῳ παραπλησίως A 3.37 ἑπ. 'tertia sed postquam maiore *hastilia nisu* ' adgredior'. Τὸ δὲ πάντων διαφερόντων δεκάκις συμβαίνειν παρὰ τὸ συνειδός γε κινδυνεύει εἶναι, ἅτε τῶν τόπων μακρὰν ἀπεχόντων, ἀλλ' οὐ μὴ ἀπὸ ξυντυχίας γένηται, ἐπειδὴ τοσαῦτα ὑπάρχει καὶ παντοδαπὰ ἐν οἷς δηλαδὴ εἰς ἓν δύο τινὰ ῥήματα οὐκ ἂν συνεχώρησαν εἰ μὴ ὑπῆν αὐτῶν ἐπ' ἄλληλα ἕλξις τις ἀόρατος καὶ μεγάλη.

[16] γ Τοιοῦτον δὲ τρόπον πέφυκε τὸ ὄνομα 'uis' πρὸς τὸ 'tardus'. τεκμήριον δέ· G 2.479,482 'qua *ui* maria alta tumescant.. ' quae *tardis* mora noctibus obstet' (3), A 5.395 ἑπ. 'sed enim gelidus *tardante* senecta '

(1) Étude sur l'imagination auditive de Virgile [14-23, 171-300].

(2) πβ. A 6. 652-655 'stant terra defixae *hastae*, passimque.. pascuntur equi.. quae cura *nĭtentis* ' pascere equos'.

(3) διὰ τύχας τοῦτό γε, οὐ μὴν ἀλλ' ἔδειξα ὡς πάντ' ἐπιπληρώσων.

sanguis hebet, frigentque effetae in corpore *uires*', A 5.453 ἐπ. 'at non *tardatus* casu neque territus heros ' acrior ad pugnam redit ac *uim* suscitat ira', A 5.680-684 'sed non idcirco flamma atque incendia *uires* ' indomitas posuere; udo sub robore *uiuit* ' stuppa *uo*mens *tardum* fumum, lentusq*ue* carinas ' est *ua*por.., nec *uires* heroum.. prosunt' (οὐ δῆτ' οὐδέν' ἔλαθεν ἡ συλλαβὴ 'ua, uo, ui' ἀφθόνως ἐπαναφερομένη), A 8.508 ἐπ. 'set mihi *tarda* gelu saeclisque effeta senectus ' inuidet imperium seraeque in corpore *uires*', A 9.610 ἐπ. 'nec *tarda* senectus ' debilitat *uires* animi mutatque uigorem'. Καὶ παράσχοιτο δέ τις ἄν, 'uigorem' τὸ αὐτὸ βουλόμενον τῷ 'uires' ἐπινοήσας, τόδε· A 6.730 ἐπ. 'igneus est ollis *uigor*.. quantum non noxia corpora *tardant*'. Τὸ δ' οὖν συνδιαιτᾶσθαι ἀμφοῖν ῥημάτοιν 'uis' καὶ 'tardus' παντάπασιν ἐμφανὲς ὄν, τὰ παραδεδομένα 'quamquam **uis** alto uolnere **tardat**' δεύτερον διαβεβαιοῦται ὡς γνήσιά ἐστιν.

[17] δ 'Υπάρχει δὲ καὶ ὁμοία σύνδεσις τοῦ 'uis' μετὰ τοῦ 'uolnus'. σημεῖα δέ· G 3.220 ἐπ. 'multa *ui* proelia miscent ' *uolneribus* crebris', A 3.242 ἐπ. 'sed neque *uim* plumis ullam nec *uolnera* tergo ' accipiunt', A 9.744-748 'intorquet summis adnixus *uiribus* hastam : ' .. *uolnus* Saturnia Iuno ' detorsit.. ' « at non hoc telum, mea quod *ui* dextera uersat, ' effugies, neque enim is teli nec *uolneris* auctor', A 11.748-750 'partis rimatur apertas ' qua *uolnus* letale ferat; contra ille repugnans '.. *uim uiribus* exit', A 12.422,424 'omnis stetit imo *uolnere* sanguis; '.. atque nouae rediere in pristina *uires*', A 12.720 'illi inter sese multa *ui uolnera* miscent', A 12.797,799 'mortalin decuit uiolari *uolnere* diuom '.. et *uim* crescere uictis'. Δυνατὸν ἦν τὸν κατάλογον τοῦτον πολλὴν λαβεῖν ἐπίδοσιν, προστιθεμένων τόπων ὅπου τὼ ῥήματε ὀλίγῳ ἧττον πλησιάζετον, ὡς A 8.441,446,452. Τὰ μέντοι εἰρημένα ἱκανά ἐστι τεκμηριῶσαι τὴν σύνζευξιν 'uis-uolnus' ὡς ὑπάρχει· τὸ δ' αὖ ταύτην ὑπάρχειν ἐπικυροῖ τὸ ἀνεγνωσμένον 'quamquam **uis** alto **uolnere** tardat'

3 **Ἑρμηνεύεται τὸ δεδοκιμασμένον.**

[18] Κειμένου τινός, — κεῖται γὰρ νῦν ἐμοὶ δοκεῖν ἐκ τῶν ἄρτι ῥηθέντων τὸ πρότερον ἀπορούμενον —, ἐξηγεῖσθαι οὖν χρή. Τοῦτο δ' ἂν χαίρειν ἐῴην τῷ βουλομένῳ ἐπιτρέψας, εἰ μὴ πάντα πρὸς ἐξήγησιν ἐπιτήδεια ἐκ τῶν προειρημένων πρόχειρα ἦν, ὥστε λοιπὸν μηδὲν ἄλλ' εἶναι πλὴν αὐτοῖς χρῆσθαι.

A Τὸ τί σημαίνει ὁ στίχος.

Οὐδαμῶς ἔστι διστάζειν τί σημαίνει 'quamquam uis alto uolnere tardat'. Ταῦτα γὰρ βούλεται· καίπερ βραδύνοντος τοῦ σθένους τῷ τραύματι τῷ βαθεῖ. Ἀντιλάβοιτό τις ἂν ὡς ὑστεροῦσα βία εὐξύνετος, ἀλλ' οὐ βραδύνουσα. Ὑποληπτέον

δ' ὅτι αὐτὸς μὲν οὕτω κατανοεῖ ἔχουσαν τὴν ῥώμην, ἄλλως δ' ὁ Οὐεργίλιος. σημεῖον δέ· A 8.508 ἑπ. 'set mihi tarda gelu saeclisque effeta senectus ǀ inuidet imperium *serae*que in corpore *uires*'. Ποιήσωμεν γὰρ ἀντὶ 'serae' κεῖσθαι 'tardae', ὅγε ἐν τῷ προτέρῳ ἔπει τυγχάνει, οὐκοῦν εὐθὺς πάρεστι αὐτοῖς τοῖς ῥήμασιν A 10.857, καὶ εἰ μὴ τὰ ῥήματα, ἀλλ' ἡ διάνοιά γε· 'serae uires' ταὐτὸ γάρ ἐστι τῷ 'uis.. tardat'. Πβ. A 2.372 ἑπ. '*festinate* uiri. nam quae tam *sera moratur* ǀ *segnities*' (ἐνθάδε δοκεῖ 'sera' ἐγγύτατα ἔχειν τοῦ 'tarda') καὶ τὴν σύνερξιν τῶν ταὐτὸ σημαινόντων ῥημάτων (1) G 2.58 '*tarda* uenit *seris* factura nepotibus umbram'. Παραπλήσιόν τι ἔστιν ἰδεῖν A 9.610 ἑπ. 'nec *tarda* senectus ǀ *debilitat uires* animi mutatque uigorem'· *ἐκλύει* γὰρ ἰσχὺν τὸ γῆρας *ὅτι* 'tarda' ἐστιν. ἐνθάδε δὴ πῶς πέφυκεν ἡ ἔννοια τοῦ Οὐεργιλίου φανερόν.

B Ἡ διάβασις τοῦ ῥήματος 'tardat' οἴχεται.

[19] Ἀλλὰ γὰρ ἐκεῖνον τὸν τρόπον μὴ ἑρμηνεῦσαι ἐμποδίζει τὸ τότε ἀμετάβατον ἂν εἶναι 'tardat' A 10.857. Ἆρ' οὖν μὴ προσδεκτέον τοῦτο; Μὴ γένοιτο, φήσει γραμματικός τις ἀνήρ. Καὶ μέντοι

α σκοπῶμεν ὅτι περὶ τούτου τοῦ στίχου παρίσταται Βάγνερ καὶ Φόρβιγερ· Κικέρ. πρὸς Ἀττ. 6. 7 'numquid putes rei publicae nomine tardandum esse nobis?', καὶ προστίθησι Κόνιγγτον· Κικέρ. (?) πρὸς Βροῦτ. 1.18 'an tardare et commorari te melius esset?' καὶ ἀναμιμνήσκει ἡμᾶς ὁ αὐτὸς ὁμοίαν τινὰ χρῆσιν τοῦ 'retardare' de Nat. deor. 2.20.

β Καὶ μὲν δὴ *παρὰ τῷ Οὐεργιλίῳ* ἡ συγγένεια 'tardo, retardo, tardus, tarde' 32 ὀνόματα περιέχει, ὧνπερ τὰ 7 ὑπάρχει ῥήματα.

a Τῶν δὲ ἑπτὰ τὰ τέτταρα οὐ μὴ ἀμφισβητῆται μὴ οὐ μεταβατικῶς ἔχειν· G 3.253, A 5.453,11.550,12.747· τὸ δὲ πέμπτον κινδυνεύει καὶ αὐτὸ ταὐτὰ πάσχειν, ἅτε παρατατττόμενον τῷ μεταβατικῷ ῥήματι 'impediat'· A 11.19,21 'neque mora ignaros.. *impediat* segnisue metu sententia *tardet*', καὶ εἰ μὴ διὰ τοῦτο, τάχ' ἄν τις ἀπορήσειεν.

[20] b Τῷ δὲ ὑστάτῳ ἐοίκατόν πως ἀμεταβάτῳ ῥήματι καὶ εἴτην ἄν.

i' A 6.730-732 'igneus est ollis uigor.. seminibus, quantum non noxia corpora tardant ǀ terrenique hebetant artus moribundaque membra.' Τὰ Κόνιγγτον αὐτοῦ παρατετηρημένα ἀξιόλογά ἐστι· 'Quantum non' &c. does not strictly cohere with what precedes, as the influence of the body would not affect the principle of the soul, but only the extent of its operation, which is evidently Virg.'s real meaning'. Διὰ δὲ τὴν διάλυσιν ταύτην τῆς διανοίας χωρίζεται ἐλάχιστά γ'

(1) Étude sur l'imagination auditive de Virgile [216-255].

ἀπωθεῖται 'tardant.. hebetant' ἀπὸ τῆς αἰτιατικῆς 'ea', τῆς ἐν 'ollis.. seminibus' A 6.730 ἑπ. δηλονότι λαθούσης, ὥσθ' οὕτως ἀπέχοντα τὰ δύο ῥήματα ἀμετάβατόν τι ἂν ὄζειν. Ἀλλ' οὐδ' ὧς 'hebetant' πρὸς 'hebent' παντάπασιν εἰκάζεσθαι ἔστιν, ἐπειδὴ ἄλλοθι μεταβατικῶς ἔχει τὸ ἕτερον 'hebetant' τὸ μετ' ἐκείνου μόνον ἐν τοῖς Οὐεργιλίου ποιήμασι παρόν· A 2.604-606 'quae.. hebetat uisus tibi.. nubem eripiam'.

[21] ii' Ὡμοιώθη μέντοι μᾶλλον δὲ μετετέθη 'hebeo' ἀντὶ 'hebeto' ἐν τῷ τόπῳ τῷδε· A 5.395 ἑπ. 'sed enim gelidus tardante senecta | sanguis hebet, frigentque effetae in corpore uires'. Τῶν τριῶν τὰ δύο ῥήματα 'hebet, frigent' ἀμετάβατά ἐστιν. Τί δὴ τὸ 'tardante'; Παρείχει μὲν δῆτα τῶν μεταβατικῶν τοῦτο θεῖναι καὶ μεταφράσαι· 'sanguis hebet *quia tardat eum* gelida senectus'. Ἔξεστι δ' αὖ νομίζειν, ὡς ἐγῷμαι, 'tardante senecta' οὐκ *αἰτίαν*, ἀλλὰ *τρόπον* δηλῶσαι καὶ μεταγράψαι· 'sed sanguis hebet; *tarda est enim* gelu senectus', ὃ πάντως ἂν ξυμφωνήσειε τῷ A 8.508 ἑπ. 'sed mihi *tarda* gelu.. senectus' καὶ A 9.610 'nec *tarda* senectus', ἐν οἷς δὴ ἀνάγκη ἐστὶ τὸ ἐπίθετον ἀμετάβατον ὑπάρχειν. [22] Εἶτα διὰ τί οὐ παραπλήσια τούτοις πείσεται καὶ ἡ μετοχὴ 'tardante senecta' A 5.395; μάλιστα δ' ὅτι τὸ ῥῆμα 'hebet', 'sed enim gelidus.. sanguis hebet' A 5.395 ἑπ., ὥσπερ 'frigent', 'frigentque effetae.. uires' A 5.396, οὐδὲν δεῖται αἰτιώδους προσθήκης. Εἰ δ' οὖν ὁμολογήσομεν καὶ μὴ ἀπιστήσομεν μὴ οὐκ ἀμετάβατον εἶναι 'tardante' A 5.395, τὸ καὶ 'tardat' A 10.857 'quamquam uis alto uolnere tardat' ὡσαύτως ἔχειν ἀνεκτὸν δήπου ἔσται. Εἰ δὲ μὴ βούλοιτό τις οὕτω κατανοεῖν, ὑπόλοιπα δὴ ἂν εἴη τρία· ἢ μεταγραφέσθω 'tardast' ἀντὶ 'tardat', οἷόν τε ὂν καὶ δυνατὸν κατὰ γοῦν τὰ ἄνω εἰρημένα, ἀλλ' ὅμως στοχασμὸς ἂν οὗτος εἴη, οὐκ ἔποψις· ἢ ὥσπερ ἑρμηνεύει ὁ Σερούϊος τιθέσθω 'uis alto uolnere' παρόμοια σημαίνειν ἅπερ 'uolneris alti uiolentia' (πβ. A 3.242), οὗ δεινότερόν φημι εἶναι οὐδέν· ἢ κατά τινας ἀφοριζέσθω « uis » ὅτι 'uis attenuata' ἐστιν, ὃ θαυμαστότατόν γ' ἐστὶν ἁπάντων.

II A 4.436.

[23] Ὡς παρὰ πάντων ὁμολογεῖται τοῦδε τοῦ στίχου χαλεπώτερος οὐδείς. Καὶ γὰρ ὅπηπερ ἑρμηνεύεται τὰ ὕστερον ῥήματα εἰς δύσβατα ἐμβάλλει καὶ μόλις τῶν δεινῶν ἀπηλλάγη πολλὰ καμὼν ὁ γραμματικός. Τοιγαροῦν δὴ πολλῶν πολλαχῇ πειρασαμένων ὅπως τὸ ἔπος εὔπορον ᾖ, ηὐτύχησαν δηλονότι ὀλίγοι, ἐπεὶ ἄλλοι πολλοὶ ταὐτὸν ἀεὶ ἐπιχειροῦσιν. Οὐδὲ μὴν οὐδ' ἐγὼ ἐλπίζω δυνατὸς εἶναι τοὺς ὕστερον ἐρευνησομένους κωλύειν, οὐ μὴν ἀλλὰ πεῖραν ποιήσομαι ὁδὸν πορευσάμενος

καινήν, ὥστ' ἐάν που σφάλωμαι εὐδαιμονήσουσί γ' ἄλλοι τὴν αὐτὴν ἐλάσαντες.

A 4.435 ἑπ. 'extremam hanc oro ueniam -miserere sororis-, | *quam mihi cum dederit, cumulatam morte remittam*'. Ταύτην δὴ ἐνδέχομαι ἀνάγνωσιν· πρὶν δ' αὐτὴν ἐπιδείξασθαι βεβαίως ἔχουσαν, ὁμολογητέον ὅτι 'cumulatam morte remittam' οὐδεμία διάρρησις ὑπάρχει. Τὸ τί οὖν δῆτ' ἂν βούλοιτο ταῦτα, τοῦτο δὴ ζητητέον.

1 Ποῦ τῆς τύχης ἕστηκεν ἡ ἐξέτασις.

[24] Τοῦ ἑρμηνεῦσαι μέθοδοι ἔτυχον δύο· ἡ μὲν οὐκ ὀλίγα προλαβοῦσα καὶ διὰ τοῦτό γε παρὰ τοῖς πολλοῖς ἰσχύουσα ἔχει ὧδε· τὰ τῷ ποιητῇ γεγραμμένα καὶ διὰ τῶν ἀπογράφων παραδεδομένα πιέζει καὶ ταράττει καὶ μεταβάλλει βιαζομένη ἕως ἂν τῶν αὐτῇ προδεδογμένων τύχῃ, καὶ τοῦτον τὸν τρόπον προσφερομένη τὴν κριτικὴν τέχνην ἑαυτῇ ὑποτάττεται ἐκείνῃ φύσιν ἔνοχος ὑπάρχουσα. ἡ δὲ σωφρονοῦσα μᾶλλον καὶ τοῖς οὖσιν ἀκολουθοῦσα τὰ συγγεγραμμένα μὲν οὐ μεταπλάττει, παραλαμβάνει δὲ καθ' ἃ ὑπὸ τῶν κριτικῶν ἐσπουδάσθη, καὶ μετὰ τοῦτο φροντίζει ὅπως κάλλιστ' ἐξηγήσεται. Αὕτη δ' ἐπίπονος μὲν εὔκαρπος δέ. Δοκῶ τοίνυν, πρὶν τὰ ἐμοὶ δοκοῦντα διελθεῖν, δηλώσειν τίνος ἕνεκα παρὰ τὸ εἰωθὸς ἐτόλμησα, τὰ ἑκατέρως πεπλασμένα καὶ εὑρημένα κατὰ βραχὺ δοκιμάσας.

A Ἡ ἐξήγησις ἡ παλινεργής.

[25] Παλινεργεῖς ὀνομάζω — εἴη δέ μοι ὑποβαρβαρίζοντι ξυγγνώμη — τοὺς ἑρμηνευτὰς εἶναι τοὺς δὴ ἐκ προαιρέσεως τὸ ἐν χειρογράφοις κείμενον διασπῶντας καὶ ὡς εἰπεῖν σκύλλοντας, ὅτι τὰ ὑπάρχοντα οὐκ ἀγαπῶσιν ἣν παραδέχωνται μόνον, ἀλλ' *ἐργάζονται* αὐτὰ καὶ *πάλιν* ποιοῦσιν. Τοῦτο δὲ τὸ γένος διαιρεῖται δίχα· οἱ μέν τινες πλάττουσι τὰ ῥήματα *ψηλαφῶντες* μέχρι τοῦ γίγνεσθαι νοῦν *ὅντινα οὖν* εὐπειθῆ, οἱ δ' ἐκ τοῦ αὐτοῖς *προκατειλημμένου* εἰς τὴν γραφὴν εἰσβάλλοντες ἀπ' αὐτῆς ὡς οἷόν τε μάλιστα ῥήματ' ἐξορύττουσι τὰ ἱκανὰ τὸν προεικασμένον λόγον αὐτῶν φράζειν. Διαφέρονται οὖν πρὸς ἀλλήλους οἱ μὲν ἐκ ῥημάτων ἐπὶ γνώμην προάγοντες, οἱ δ' ἀπὸ τοῦ δοκοῦντος ὀνόματ' ἐρευνῶντες· συγχωροῦσι δὲ πάντες αὐθαδίζοντές τε καὶ τὰ παραδεδομένα μεταποιοῦντες ἵνα ἐξηγῶνται.

α Οἱ τὰ ῥήματα ἐπιψηλαφῶντες.

[26] [a] **Τὰ εὑρημένα.** Κειμένων τῶν τριῶν ὀνομάτων 'cumulatam morte remittam', οὔκουν ἐνδέχεται οὕτω τὰ στοιχεῖα καὶ τὰς συλλαβὰς μεταβαλεῖν ὥστ' εὐπρεπές τι σημαίνεσθαι; τοιαῦτα γὰρ πρόκειται τῶν παλινεργῶν τοῖς πολλοῖς. Ἀλλὰ φέρε δὴ σκεψώμεθα οἷα ἐφεῦρον ἐκεῖνοι.

[i] Περιβόητόν ἐστι τὸ τοῦ Σρᾶδερ μαντευομένου 'cumulata *sorte*' καὶ ἀποφαινομένου· τὸ εὐεργέτημα *ἐν τόκῳ* ἀποδώσω. Ἁπλοῦν δὴ καὶ ἀκριβὲς τὸ χρῆμα καὶ μόνον οὐκ ἐπείσθη τις· οὐ μὴν ἀλλ' ἄκυρον εἴπερ 'sorte' ἐν τοῖς χειρογράφοις οὐκ ἔνεστι, καὶ πρὸς τούτοις τῷ συνδέσμῳ 'cum' ἅτε τὸν χρόνον δηλοῦντι οὐ πάνυ συμφωνεῖ· συνεφώνει δ' ἂν μᾶλλον, εἰ ἦν ἀναγνῶναι 'quam mihi *si* dederit'.

ii′ Βάρενς περιέπεσεν τῷδε· 'cumulatam *rite*', ἀλλ' ἐξέστηκε τοῦτο οὐκ ἐπὶ σμικρὸν ἐκ τοῦ γεγραμμένου, δύναται δὲ παρόμοιόν τι τῷ Σρᾶδερ, καὶ εὐτελὲς ὑπάρχει ὡς πρὸς μέγεθός γε τοῦ λόγου.

iii′ Ἐνέβαλε δ' ὁ Ῥίββεκκ εἰς τὰ ἐκδοθέντα ἀνάγνωσίν τινα παραπλησίαν τῇ παραδεδομένῃ γραφῇ 'cumulatam *monte*'. Οὐεργιλιανόν μὲν τοῦτο, πβ. γὰρ A 1.105 'insequitur *cumulo* praeruptus aquae *mons*', ἄτοπον δ' εἶπεν ἀπειρόκαλος ὤν.

[27] iiii′ Τῶν τοίνυν ἄλλων ἁπάντων περὶ 'morte' σπουδαζόντων, ἥψατο ὁ Πᾶλμερ τοῦ 'cumulatam' καὶ ἐξεῦρε τάδε· 'quam mihi cum dederis, *ululatum* morte remittam', πάντων γε χείριστον· ὃ δὲ σχετλιώτατον, ὅτι ξύνοιδε μὲν Πᾶλμερ ἑαυτῷ οὐδὲν χρηστὸν τεκμαιρομένῳ· 'though with doubt and diffidence .. I propose ..', ἀπολογεῖται δέ· 'This is *the last* favour I shall ever ask (says Dido) : give it to me, and I will excuse your raising the dirge at my death' (which is usually *the last* favour). Possibly Virgil's amanuensis accidentally omitted an *ul* in *ululatum:* and then Varius and Tucca, finding the truncated *ulatum*, completed the word to the best of their ability. *Remitto* never means 'to pay back' : on the other hand, one of its most technical uses is 'to excuse', 'to remit'. The sentiment is like that of Horace : *absint inani funere naeniae : — sepulcro mitte superuacuos honores. Ululatus*, at death, was the duty of the women : when Dido had stabbed herself to death, the house resounded *femineo ululatu*, Anna taking a leading part, as became her propinquity'(1).

[28] b **Ἀνασκευάζεται αὕτη ἡ μέθοδος.** Ἀλλ' ἐπειδὴ Πᾶλμερ οὐ μόνος εἴθισται τὰ κακῶς εἰκασμένα διηγεῖσθαι ὡς καλά ἐστι, καίπερ οὗτός γε βέλτιόν τινων ἄλλων ἀπολογούμενος, προὔργου τι δράσω δηλώσας τὸ ψηλαφᾶν τὰ ῥήματα ὅτι μάταιον πέφυκεν.

i′ Τὸ μὲν πρῶτον ἀνωφελὲς ὂν ἐν τοῖς μάλιστα φαίνεται εἰς παράδοξα παράγον. οὐ γὰρ πάντα ἀπροσδόκητα ἀγαθὰ οὐδὲ ποιητικά· ἀλλ' ὅμως μόνον οὐ πάντες στοχαστικοὶ ἄνδρες βουκολοῦσιν αὐτοὺς τῆς ἀγχινοίας θαυμάζοντες, καὶ οὐχ ἧττω σπουδὴν ποιοῦνται ὅπως τὴν ἔννοιαν κοσμήσουσι τὴν ἐκ ῥήματος εἰκῇ προστυχοῦσαν, ἢ τῆς γραφῆς ἀντιλαμβανόμενοι τῆς ἀρχαίας γε καὶ δοκίμου. Τοῦτ' ἐκεῖνο εἶδε πᾶς τις ἐν Πᾶλμερ (2).

[29] ii′ Τὸ δὲ μέγιστον καὶ τὴν μέθοδον ταύτην μάλιστ' ἀτιμάζον· παντοδαποὺς

(1) Arthur Palmer 'Virgiliana' Hermathena vol. VI, 1888, p. 304.

(2) Περὶ τοῦ αὐτοῦ ἰδὲ A. Cartault. A propos du Corpus Tibullianum. Un siècle de philologie latine classique. Paris, Félix Alcan, 1906 — p. 390 § 198; p. 436 § 235.

γὰρ καὶ παμπόλλους καρποὺς ἐκφέρει. Τὸν μέντοι Οὐεργίλιον οὐκ ἔνι ἐν τῷ πέμπτῳ τροχαίῳ θεῖναι ῥῆμα πλὴν εἰ μὴ ἕν· νῦν δὲ τέτταρα προτίθεται παρ' ἐκείνων, ὡς ἕκαστα *γνησίως ἀπ' ἴσης* ἀναφυόμενα ἐκ ταύτης τῆς τέχνης, καὶ πολλὰ δ' ἄλλα τεκεῖν ἡ αὐτὴ οἵα τ' ἐστίν.

ι' Οὐκοῦν οὐκ ἂν εὕροι τις τάδε· 'comitatam [ueniam] morte remittam', ἢ 'iterata morte remittam', ἢ 'memorata morte remittam', ἢ 'circumdata morte remittam', ἢ 'cumulo maiore remittam', ἢ 'stipata cohorte remittam', ἢ 'simulata mente remittam'; ἢ 'simulata fronte remittam', ἢ 'tumulo tum munera mittam'; Ἀλλὰ γὰρ ἀντερεῖ τις· οὐδὲν δύναται ταῦτα. Ὁμολογῶ ἔγωγε, ἐξὸν μέντοι πῃ τὸν θήρᾳ προσκαρτεροῦντα δύναμίν τινά ποτ' ἐξιχνεύειν.

[30] 2' Ἀλλ' ὅμως οὐδὲν ἐμποδών μοί ἐστι μὴ οὐ τυχεῖν, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον στοχασαμένῳ, ἀναγνωσμάτων ἄλλων καὶ τούτων πολλὰ δυναμένων, οἷα

Α' '*cumulata ab amore remittam*', τοῦτ' ἔστι· ἀποπεπληρωμένης τῆς ἐπιθυμίας πειράσομαι τόθ' ὅπως ἐρῶσα παύσομαι, πβ. Α 4.433 'peto .. *requiem.. furori*', ἢ

Β' '*cumulata orare* remittam', τοῦτ' ἔστι· κεκορεσμένου τοῦ ἱμέρου, οὐκέτι οὐδὲν αἰτήσομαι, πβ. Α 4.429 '*extremum* hoc miserae det munus amanti', Α 4.435 '*extremam* hanc *oro* ueniam', ἢ

Γ' '*cumulata auortere* [ab Italia] *mittam*', τοῦτ' ἔστιν· εὐχῇ χρησαμένη, οὐκέτι αὐτὸν τῆς Ἰταλίας παρατρέψω, πβ. Α 4.432 ἑπ. '*nec* pulchro *ut Latio careat* regnumque relinquat : | *tempus* inane *peto*', καὶ Α 1.38 nec posse *Italia Teucrorum auertere regem*'· τῇ γραφῇ 'auortere', ἥπερ μετέστη ἂν εἰς 'a-morte-re', πβ. Α 4.394 'dictis auertere curas', οὗ ἔχει τὸ Μεντελ. τὸ τρίτον 'auortere'· καὶ συχνὰ δὴ ὑπάρχει τοῦτο τὸ ῥῆμα ἐν τῇ τετάρτῃ βίβλῳ τῆς Αἰνηΐδος, ἰδὲ Α 4.106, 362, 389, 394, 547· καὶ δὴ καὶ ὁπόταν χρῆται ὁ Οὐεργίλιος τῷ ἀπαρεμφάτῳ 'auertere', ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ τοῦ στίχου ἀεὶ τίθησι — καὶ γὰρ οὐ ῥᾳδίως χωρεῖ τὸ μέτρον τὰ τοιαῦτα πλὴν ἐκεῖ, πβ. Β 8.66, G, 3.210, 459, Α 4.394, 10.78, 11.703.

[31] Δ' Τὸ δ' οὖν εἰρημένον εἴ τις ᾐσθήσεται ἀναγνούς, εὐθὺς παραστήσομαι καὶ ἄλλο '*cumulata memorque remittam*', ὅ γε καὶ πολλῷ λῷόν ἐστιν· εὖ παθοῦσα καὶ χάριν ἔχουσα, ἀφήσω αὐτὸν οἴχεσθαι, πβ. Α 4.432 'nec pulchro ut Latio careat regnumque relinquat'· 'remittam' γὰρ οὕτως ἔχον κατὰ Οὐεργίλιόν ἐστι, πβ. Α 1.570 ἑπ. 'siue Erycis finis regemque optatis Acesten, | auxilio tutos *dimittam* opibusque iuuabo', Α 10.492 'qualem meruit, Pallanta *remitto*', Α 11.204-206 'corpora .. multa uirum .. finitimos tollunt in agros urbique *remittunt*', Α 9.816-818

'ille [fluuius] .. accepit uenientem .. | et laetum sociis abluta caede *remisit'*, καὶ πάντων μᾶλλον A 2.542-544 'iura fidemque | supplicis erubuit .. meque *in mea regna remisit'*.

[32] Ε' Ἀλλ' ἡττᾶται ταῦτα τοῦδε· 'quam mihi cum dederit, *mortem cumulata remittam*'· τότε δὴ ἐπιτυχοῦσα τῆς αἰτήσεως, ἀπαγορεύσω θανατῶσα, πβ. A 4.433 ἑπ. 'tempus inane peto.. dum mea me uictam doceat fortuna dolere', τῆς μὲν γνώμης ἧς παρατίθημι αὕτη ἂν ἦν πίστις, τοῦ δὲ ῥήματος 'remittam' τῇ χρήσει ταύτῃ ὁμοία ἥδε· A 5.419 'Erycis tibi terga remitto', ἢ βέλτιον A 11.359 'cedat, *ius* proprium regi patriaeque *remittat'*. Πρὸς δὲ τούτοις ῥᾷον οὐδὲν τοῦ δηλῶσαι πῶς ἂν τὰ ὀνόματα 'cumulatam morte' ἀντὶ τῶν πρότερον 'mortem cumulata' μετετέθη. Θῶμεν γὰρ τὸν ποιητὴν αὐτὸν ἢ τῶν παλαιτάτων γραμματιστῶν τὸν τυχόντα ἀπογράψαι 'morte cumulatam', μεταλλάξαντα, οἷα φιλεῖ, τὰ τελευταῖα τοῖν ἑξῆς ῥημάτοιν, καὶ ἤδη οἱ ὕστερον αὐτὰ τὰ ῥήματα διήλλαξαν 'cumulatam morte', ὡς ἀνακοσμήσοντες τὸν στίχον, τὸν ἀπολωλότα· πῶς γὰρ οὔ; καὶ ὄντως κομψόν που τὸ χρῆμα, ὥστ' εἰ μάλ' ἀναγκαῖον ἦν ἐπὶ στοχάσει στέργειν, τοῦτ' ἐκεῖνο εἱλόμην ἄν. [33] Οὐ μέντοι ἀλλ' οὔτε τὸ ἀνάπλασμα τοῦτο οὔτε τὰς μεταλήψεις ἐκείνας οἶμαι δεῖν ἐπαινεῖν. τί μή; ὅτι, ὁμοφώνων ὄντων τῶν χειρογράφων, περὶ μὲν 'morte' ἁπάντων, περὶ δὲ 'cumulatam' καὶ 'remittam' τῶν πολλῶν, *οὐκ ἀξιῶ οὐδ' ὑποτίθημι* παραδέχεσθαι δεῖν διόρθωσιν ἡντιναδηποτοῦν οὐδὲ ῥᾴστην οὖσαν, οὐδέ γ' αὖ μετάθεσιν, εἰ μὴ ἀμήχανα παντάπασι τὰ παραδεδομένα τεύξεται ὄντα ἐξηγήσασθαι. Καὶ τότε δὴ ἔνι τὰ πολλὰ λόγον παρέχειν ὡς ἡ γραφὴ ᾗ κεῖται γόνιμός ἐστι καὶ ἀληθὴς ἀλλ' ἐπλημμέλησεν αὐτὸς ὁ ποιητὴς ῥᾳθυμῶν που, μᾶλλον δὲ περιεργαζόμενος καὶ ἀπὸ τοῦ λόγου ταῖς ἄγαν μελέταις πλανώμενος, τοῦτ' ἔστι· δύναταί τις καθορᾶν ποτε *τὸν Οὐεργίλιον ἕτερον μὲν ὄνομα γράψαντα*, οἷον 'Hebrum' A 1.317, *ἕτερον δὲ γράψαι βουλόμενον*, οἷον 'Eurum' (1). Οὕτω δ' ἐχόντων, ἡ ἐξήγησις τοῦ 'cumulatam morte remittam', καίπερ δυσκολίαν ἔχουσα οὐ σμικράν, ἀλλ' οὖν τῶν δυνατῶν ἐστι, καὶ ἡ παράδοσις δ' ἰσχυρῶς ἔχει, ὥστε τὰ ὑπάρχοντα οὐ δεῖ μεταβαλεῖν.

β Οἱ τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν ἔννοιαν ἐκ προαιρέσεως παρείροντες.

[34] [a] **Τὸ εὑρημένον.** Ἐπανορθοῦν αὖ τὴν γραφὴν μᾶλλον δ' ἀποπλανᾶν καὶ ἔστι τῷ γε προλαβόντι γνώμην τινὰ τοῖς κειμένοις ὁπωσοῦν προσήκουσαν καί, τῶν ῥημάτων τῶν παραδεδομένων μετρίως μεταστραφέντων, σπουδάζοντι ὅπως ἡ γνώμη ἐκείνη πάρεισιν. Ἀλλ' ἐνθάδε ἥδε ἡ μέθοδος οὐχ ἐκράτησεν ἐπεὶ μίαν γε κατ' αὐτὴν στόχασιν οἶδα γεγενημένην· προυτίθει γὰρ Ὀ. Τρεῦβερ (2) 'quam mihi

(1) Étude sur l'imagination audit. de Virgile [356-374.]

(2) Correspondenz-Blatt für die Gelehrten- und Realschulen Würtembergs. Bd 27, 1881.

cum dederit, *tum laeta mente* remittam'. Τοιαῦτα δ' ἄλλα, ἀμέλει, κινδυνεύει γενέσθαι, ἄλλως τε καὶ παρὰ τῶν Βατάβων. Οὐ μὴν αὐτῷ τῷ Πεέρλκαμπ ἔδοξεν ἐνθάδε τῷ θυμῷ χαρίζεσθαι, ἀλλ' ἁπλῶς ἀφεῖλε τὼ στίχω A 4.435 ἑπ.

[35] b **Ἐξελέγχεται ἡ μέθοδος κακίστη οὖσα.** Ἀλλ' ὅμως, οἷόν τ' ὂν τὸν αὐτὸν τρόπον ἄλλους καὶ πολλοὺς καρποὺς φέρεσθαι, ὡς ἀσφαλέστατα κωλύσω, ἐμοὶ δοκεῖν, εἰ αὐτοὺς εὐθὺς ἀνθοῦντας δρέψομαι, λέγω δέ, εἰ τὰ οὕτως εἰκάζειν δυνατὰ τὰ προκατειλημμένα ἀποφανῶ ὅτι οὐδὲν κρεῖττον ἔχει τῶν ἐπιψηλαφωμένων [29-33].

i′ Δῆλον γὰρ ἤδη ἐστὶ μάλιστα καταισχῦνον τὴν τῶν ῥημάτων ψηλάφησιν τὸ ποικίλως καρποφορεῖν. Καὶ γὰρ τῶν εἰκασμένων τῶν πολλῶν οὐδὲ δύο ἔστιν ἅμα ἀληθεύειν, ἐπειδὴ ἓν μόνον ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ γέγραπται· ἀλλ' οὖν πᾶσιν ἐξὸν ὁμοίως φύεσθαι, οὐδενί γε ἔξεστιν. Τῇ δ' εὐγονίᾳ ἡ προαιρουμένη μέθοδος οὐκ ἐλαττοῦται τοῦ ψηλαφᾶν, οὐδ' οἱ καρποὶ αὐτῆς ἥττους τῇ ποικιλίᾳ, ὥστε τοσοῦτον ἔχειν τῆς ἀχρηστίας.

[36] ii′ Ἐξετάσαντες οὖν τὸν μῦθον τεκμαιρώμεθα τί δὴ τοιαῦτα πάσχουσα εἴποι ἂν ἡ Διδώ.

1′ Πρῶτον μὲν ποῖα φρονεῖ ἐκείνη ζητῶμεν. Εἰ γάρ, ὡς τῷ Τρεῦβερ ἔδοξε, Διδὼ οἷα δ' ἐστὶ φάναι ὅτι *χαίρουσα* Αἰνέαν *ἀποπέμψω* 'tum laeta mente remittam', τὴν εὐχὴν δῆθεν ὑπείξαντα αὐτῇ 'quam [ueniam] mihi cum dederit', ἔστω· νομίζω δ' ἔγωγε τῶν ἀληθῶν εἰκότως ἂν τυχεῖν.

A′ λέγων ὅτι *ἀφήσει* αὐτὸν *καίτοι λυπουμένη σφόδρα*, πβ. A 4.434 '*dum* mea *me* uictam *doceat* fortuna *dolere*', καὶ ἤδη πολλὴ ῥᾳστώνη γίγνεται εὑρεῖν '*cumulata dolore*, remittam'.

B′ Πάλιν δ' ἂν ἐθέλω συγχωρεῖν τι τῷ Τρεῦβερ, ἀλλὰ συνθησόμεθα καὶ ἐροῦμεν ἄμφω ὅτι Διδὼ ἀποπλεῖν αὐτὸν *ἐῶσα ἀνέξεται* '*sedato pectore* mittam', ὅπερ κατὰ Οὐεργίλιόν ἐστι, πβ. A 9.740 'sedato pectore Turnus'.

[37] 2′ Οὕτω μὲν οὖν διακεῖσθαι τὴν βασίλισσαν ἔοικε, τὸ δὲ τί **τὰ ἑπόμενα τούτων** ἐστὶ σκεπτέον.

A′ Εἰ μὲν ἥδεται ἡ Διδὼ ἢ καρτερεῖ γε, *θανατῶσα οὖν παύσεται*, καθ' ὃ αἰνίττεται A 4.434 'dum .. me .. doceat fortuna dolere', ἐπεὶ γὰρ ἐπὶ σχολῆς ἀνιᾶσθαι ἔμαθεν, οὐκ ἀπεχθήσεται αὐτῇ τὸ βιοῦν, οἷον '*cumulata, a morte remittam*', ἢ ἦν ἀφόρητον ἂν εἶναι δοκῇ τὸ ἀμετάβατον τοῦ 'remittam'· 'cumulata a morte *remittar*'.

B′ Τοὐναντίον δ' εἰ ἀνελπίστως ἔχει Διδώ, *ὑπόλοιπον τὸ τελευτᾶν*, ὅπερ ῥηθείη ἂν ὧδε· '*tumulo tum morte remittar*', πβ. A 10.828 ἑπ. 'teque parentum [1] manibus et *cineri*, si qua est ea cura, *remitto*'.

[38] 3′ **Τοῦ δ' ἔργου** κινήσεως οὔσης, τί τὸ κωλῦον νοεῖν τὴν Διδὼ ὡς ἐνθυμεῖται περὶ τοῦ τῆς ὁδοῦ τέλους ἢ περὶ τῆς ἀφορμῆς ἢ περὶ χρόνου.

[A] Ἀποδημίας μὲν *τέρμα* Ἰταλία ἐστὶ καὶ ἡ βασιλεία Αἰνέου ἡ μέλλουσα καὶ ἡ *εἱμαρμένη δόξα*· τοιαῦτα δὲ φράζοι ἄν τις καλλιεπῶν 'quam mihi cum dederit, *simul ad maiora remittam*', ὃ πάνυ οὐεργιλιανὸν τοῖς γε ῥήμασίν ἐστι, πβ. A 4.368 'aut quae me ad maiora reseruo', μᾶλλον δὲ A 12.429 'maior agit deus atque opera ad maiora remittit'.

[B] Τὴν δ' *ἔξοδον* ἐὰν προνοῇ, οὐδὲν εὐπορώτερον τοῦδε· '*cumulata ex urbe remittam*', ταπεινὸς δήπου ὁ λόγος, ἀλλὰ τοῖς τεκμαιρομένοις τί σμικρολόγον ἅδην; σημεῖον δέ· μέμνησο γὰρ Βάερενς ἀναγιγνώσκοντος 'cumulatam rite' [26].

[39] [Γ] Τὸν δὲ *χρόνον* ὅτε μέλλει ἀπαλλαγὴ γενήσεσθαι χαριέντως ἄν τις παραδηλοίη λέγων· '*cumulato tempore mittam*', καὶ αὕτη δὴ ἡ λέξις ὑπερέχει τοῖν πρότερον τῷ λοιπῷ δῆθεν ἐν μέλει συνᾴδουσα. Πολλὴ γὰρ τούτῳ ἔγκειται Διδὼ ὅτι οὐδὲν ἄλλο γ' ἢ ἀναβολὴν δεομένη λιπαρεῖ· A 4.430 '*expectet*', 433 '*tempus* inane peto, requiem *spatium*que furori'. — Καὶ πρὸς τούτοις δύναται ὁ βουλόμενος μεμνῆσθαι A 4.430 'expectet facilemque fugam uentosque ferentis' ὅθεν δὴ τάχ' ἂν εἰσέλθοι αὐτὸν τοιόνδε τι· '*sedato tum aequore mittam*'. τί γάρ;

[40] Ἀλλ' ἀργὸς διατριβὴ τὸ καθ' ἕκαστα διέρχεσθαι πόσα ἂν καὶ ποῖα βιαζόμενός τις ἐκ τῶν γεγραμμένων συλλέγοι· ἐμοὶ δὲ μᾶλλον πρέπει δεικνύντι τὸ θρασὺ καὶ ὑβριστικὸν τῆς κριτικῆς ταύτης ὅσον· καὶ γὰρ οὐχ ὅτι ἐκ τῶν γεννημάτων τῶν λίαν περιγίγνεται ὄφελος οὐδὲν ἀλλὰ καὶ κίνδυνος ἐκ τοῦ εἰς τὸ καθ' ὃ δοκεῖ κρίνειν προπετοῦς. Καίτοι οὐκ ἰσχυρίζονται τῇ κειμένῃ γραφῇ καὶ τῇ συνεπείᾳ οἱ τοῦτον τὸν τρόπον διακρίνοντες [44-48]; τοῦτό γ' εὖ οἶδα καὶ οὐκ ἀγνοῶ· ἀλλὰ κατὰ μυρία παρὸν τὸ κείμενον ἐνθυμεῖσθαι, τί ποτε τὸ κριτήριον καὶ ἡ αἵρεσις, πλὴν τοῖνδε θατέρου; ἢ τοῖς παραδεδομένοις πεισόμεθα, ἅπερ τὸν νοῦν τὸν τοῦ ποιητοῦ δηλονότι βούλεται διασῴζειν, ἢ τῷ ἡμῖν αὐτοῖς δοκοῦντι πιστεύσομεν, καὶ ἄλλο τί ἢ ληροῦμεν; [41] Ὅλον ἡ προκαταλαμβάνουσα μέθοδος ἧττον ζηλοῦται τῆς ψηλαφώσης, ἐπεὶ πορρωτέρωθεν ἀκολουθεῖ τῷ σώματι τῶν εἰς ἡμᾶς διαδοθέντων συγγραμμάτων· ζηλοῦται δ' ὅμως τοῦ δέοντος πλέον. Ταύτην μέντοι ἔνθα καὶ ἔνθα τὴν ἀληθινὴν ἀνάγνωσιν ἀποκαθιστάναι ἄν φημι, ὅτι οὐ μὴ κληρῶνταί τινες ὥστε λαχεῖν μηδένα μηδὲν καὶ χαλεπώτατα ἂν ὁ συνεχῶς καὶ εἰκῇ λαλῶν ἀεὶ ἂν τοῦ ψευδοῦς τύχοι. Οὐ μὴν ἀλλ' αὕτη ἡ μέθοδος δὶς μὲν ἢ τρὶς εὐτυχοῦσα, μυριάκις δὲ τὰ ὑγιᾶ φθείρουσα καὶ τὰ ἐντελῆ πηροῦσα, φανερά ἐστι πανουργοῦσα, κἀγὼ αὐτὴν παντάπασιν ἀναιρεῖσθαι ἐπιποθῶ.

γ Συγκεράννυνται ἄμφω μεθόδω.

[42] [a] **Τὸ εὑρημένον** Ἔστι δή που προϊδεῖν ὅτι αἱ δύο παλινεργεῖς μέθοδοι ἀλλήλαις ἐνίοτε συνάψονται, ὥστε πρῶτον μὲν τὸ τῶν ῥημάτων πειρᾶσθαι μεταβολῆς

ἐπιτυγχάνει ἥπερ εἰς ἔννοιάν τινα ἡγεῖται, ἔπειτα δ' ἐπάγει ἡ ἔννοια αὐτὴ ἐπὶ ῥημάτων ἐπανόρθωσιν ἄλλην, ἢ πάντα τούτοις τἀναντία.

Περὶ δὲ A 4.436 προὔθηκεν ὁ Κλούχεκ ἀλλοιώσεις ἐκ ταύτης τῆς συμμίξεως, κατά γε τὴν ἐμὴν δόξαν, ἐμποιηθείσας. Καὶ γὰρ

i' ἐκ 'cumulatam morte remittam' ἀρχόμενος ἐξευρίσκει '*cumulatum more*', καὶ αὕτη ἐστὶ ῥημάτων ψηλάφησις. Τὸ δὲ νομιζόμενον ἕρμαιον ἑρμηνεύει ὧδέ πως· αἰτεῖται ἡ Διδὼ Αἰνέαν τὸν ἀπόπλουν εἰς ἔαρ ἀναβάλλεσθαι, ὡς τότε τοῦ παθοῦς ἀνέντος, οὐκέτι ὁ ἐρώμενος ἔσει, ἀλλὰ ψιλὸς καὶ φίλος, ὅπερ πρότερον, ξένος· τότε δὴ προπέμψω σε τοῖς ξενίοις, ἣ θέμις, τετιμημένον. Καὶ τοιαύτη ἐστὶν ἡ ἔννοια.

[43] ii' Ὅμως δ' ὁ Κλούχεκ, περὶ Οὐεργιλίου ἐμπειρότατος ὤν, ἑαυτῷ ἀντιλέγει ὅτι οὔποτ' ἔγραψεν ὁ ποιητής — πλὴν ἐν A 7.247 — 'more', ἀλλὰ 'de more' ἢ 'ex more', ὥστε 'ex' προσθεῖναι ἐχρῆν καὶ ἀναγιγνώσκειν '*cumulatum ex more remittam*'. Ἀλλὰ καὶ ὡς τὸ κεφάλαιον, τὸ ῥῆμα 'donum', βαρέως φέρεται ἀπόν· τοιγαροῦν ἄλλο τι ἐπιζητητέον. Νυνὶ δὲ δὴ ὑποφαίνει ἡ προληπτικὴ μέθοδος· ἐπιμέλειαν γὰρ ὑπὲρ τῆς προτέρας ἐννοίας ἐπιμελούμενος, βουλεύεται ὁ Κλούχεκ ὅπως αὐτὴν εἰς τὰ γεγραμμένα παρεισοίσει μηδὲν συγχέας, καὶ εἰσπίπτει εἰς τόδε· '*cumulatum munere mittam*', ὃ ἐξηγεῖται τῷ 'munere' δύναμιν ἐπιδιδοὺς τὴν περιληπτικὴν καὶ ὑπέρογκον. Αἰσθόμενος μέντοι τοῦτο ὅτι παράδοξόν ἐστι, διστάζων ἀπορεῖ πότερον αἱρετώτερον '*cum multo munere mittam*' ἢ οὔ. Τελευτῶν δὲ φυλάττεται μὴ τοῦτο κομίσασθαι, ὡς ἐπὶ μακρὸν τῶν παραδεδομένων παραλλάττον (1).

[44] b **Ἀποδοκιμάζεται ἡ μικτὴ μέθοδος.**

Ἐγὼ μὲν τοίνυν, πρὶν τῆς ἑρμηνείας ἅπτεσθαι, ἄσμενος ἂν ἐξελέγχοιμι τὴν τοῖν μεθόδοιν συμπλοκὴν οὐδὲν μᾶλλον ὠφελοῦσαν ἑκατέρας ἰδίᾳ τὰ αὑτῆς πρασσούσης. Μάταιος μὲν γάρ ἐστιν αὐτογνωμονουμένη, μάταιος δ' οὖσα ἐνδείκνυται διὰ τὸ παμποικίλως ἔχειν πρὸς τὰ ἐπανορθώματα. Ἄγε δὴ πορευώμεθα τῶν εἰκασμένων τισὶ τῶν πρότερον δηλωθέντων παραδείγμασι χρώμενοι, οἷον·

i' **εὐφραινομένη ἀποπέμψομαι·** 'tum laeta mente remittam' (Τρεῦβερ)· οὔκουν τὴν γνώμην μὲν λαβὼν τοῖς δὲ γεγραμμένοις ἀκολουθῶν [40] εὑρήσω '*tum laeto pectore mittam*', ἢ '*cumulato corde remittam*', ἢ '*cumulata mente remittam*', ἢ *cumulato foedere mittam*', πβ. A 4.520 'non aequo foedere amantis', κ. τ. λ.

[45] ii' Τὴν δ' αὖ διάνοιαν ἀναμνήσας **ἀφεῖσα ὑπομενῶ·** 'sedato pectore mittam' [36], τὴν αὐτὴν ὁδὸν ὁμοῦ τῇ προβεβουλευμένῃ διανοίᾳ πειθαρχῶν

(1) Wenzel Klouček. Zu Vergilius. Zeitschrift für die oesterreichischen Gymnasien. 32ter Jahrgang. 1881. SS. 588-601. ἐνταῦθα ἄλλα πολλὰ εὑρεθήσεται ἅπερ ἄξιόν ἐστιν ἀναγνῶναι τὰ μὲν ὀνήσεως, τὰ δὲ καὶ γέλωτος χάριν.

καὶ τοῖς ῥήμασιν ὡς ἐπὶ πλεῖστον συμφερόμενος ἀνευρήσω '*sedato corde remittam*', πβ. A 12.18 'olli *sedato* respondit *corde* Latinus', ἢ '*sedata mente remittam*', ἢ '*placido tandem ore remittam*', πβ. A 7.194 '*placido* prior edidit *ore*' καὶ A 11.251 'haec *placido* sic reddidit *ore*', ἢ '*placido tum pectore mittam*', πβ. A 1.521 '*placido* sic *pectore* coepit', ἢ '*placida tum mente remittam*', ἢ '*placata mente remittam*', πβ. A 11.300 'ut primum *placati animi*' κτλ. Καὶ εἴ τις ἀντείπῃ ὅτι ταῦτα σφόδρα ἀπὸ τῆς παραδόσεως ἀπέχει, ἀλλ' αὐτίκα ἀποκρίνομαι ὅτι ῥᾷστα ἂν ταὐτὰ φράσαιμι τοῖς γε παρειλημμένοις ῥήμασι προσκολλώμενος λέγων· '*cumulată sponte remittam*', παρὸν ἐκτείνειν τὸ ᾰ τὸ ἔσχατον πρὸ sp, ἄλλως τε καὶ ἐπεὶ ἀναπαύσεως ἔνθα δὴ πρὸ 'sponte' χρῄζει τὸ πάθος.

[46] iii' Ὁμοίως δὲ τὸ '**ἀνήσω αὐτὸν ἀπιέναι καίπερ ἀχθομένη**' ἔστιν εἰπεῖν ὧδε· '*saturata dolore remittam*', πβ. A 5.608 'necdum anticum *saturata dolorem*', καὶ τοῦτό με προσαγάγοι ἄν, εἰ αὕτη εὐτραπελία εἴη, πρὸς τοιάδε· '*lacrimis saturata remittam*', πβ. B 10.29 ἑπ. 'nec *lacrimis* crudelis Amor.. nec cytiso *saturantur* apes', ἢ ἐγγύτερον τῷ κειμένῳ πελάζοντα πρὸς '*non laeta fronte remittam*', πβ. A 6.862 'sed *frons laeta parum*' ἢ A 11.237 ἑπ. 'sedet.. *haud laeta fronte* Latinus'.

iiii' Ἔπειτα δ' εἰ ἐπινοήσω τὴν ἐστοχασμένην ἀνάγνωσιν '**tumulo tum morte remittar**' [37], ταὐτὸν ἐρῶ ἄλλοις γε ῥήμασι '*properata morte, remittam*', πβ. A 9.401 'pulchram *properet* per uolnera *mortem*', ἢ '*satura tum morte remittam*', ἢ '*tum optata morte remittam*', ἢ '*tum multa morte remittam*', πβ. A 9.347 ἑπ. 'ensem.. *multa morte* recepit', ἢ '*tumulo moritura remittar*'.

[47] v' Τοὐναντίον δὲ '**θανάτου παύσομαι ἐφιεμένη**', 'cumulata, a morte remittar' [37], μεταφράσει ὁ θέλων '*tumulum mortemque remittam*' ἢ κρεῖττον δήπου '*cumulata Acheronte remittar*', ὅπερ ἀντάξιόν ἐστι τοῦ A 5. 99 'manisque *Acheronte remissos*'.

vi' Καὶ πάλιν '**ἀποπλεύσεται ἑκούσης γ' ἐμοῦ ἐπειδὰν ἡσυχάσῃ ἡ θάλαττα**', 'sedato tum aequore mittam' [39], τοῦτο ῥᾳδίως ἂν μετασχηματίζοι τις εἰς '*placato tum aequore mittam*', πβ. A 8.96 'uiridisque secant *placido aequore* siluas', ἢ κατὰ A 10.660 'rapit *reuoluta per aequora* nauem', εἰς '*reuoluta per aequora mittam*', ἢ καὶ ἄμεινον εἰς '*tum laeta aestate remittam*'.

[48] vii' Ἐν δὲ τοῖς παραδείγμασιν ἐκείνοις πᾶσιν ἀφορμὴν ἔλαβον ἔννοιάν τινα ἐκ προαιρέσεως πρὸ τοῦ ζητεῖν διωρισμένην· ἔστι δὲ Κλούχεχ παραπλησίως ἀπὸ ῥήματος τὴν ἐξέτασιν ἡγεῖσθαι, καθ' ὃ αὐτὸς ἐποίησα [30] προτιθεὶς 'cumulata

orare remittam', ἐκεῖθεν δὲ τοῦ μὲν ῥήματος ἔννοιαν ἐμποιήσαντος, τῆς δ' αὖ ἐννοίας τὸ ῥῆμα μεταποιησάσης ἀφικοίμην ἂν εἰς *'cumulata mouere remittam'* ἢ *cumulata monere remittam'*, ἅττα ἴσον δύναται καὶ πλησιαίτερον δὲ τοῖς παραδεδομένοις ἔχει. Καὶ τῆς μὲν παλινεργοῦς ἑρμηνείας ἅλις, δοκεῖ δέ μοι τὰ πεπορισμένα παράδείγματα ἱκανὰ εἶναι ταύτην τὴν μέθοδον ἀποδεικνύναι — παρρησία μοι διδόσθω — ἠλιθίαν οὖσαν, ὥστε μηκέτι ἀμαυροίη τὰ ὀνόματα τοῦ Βάερενς, τοῦ Ῥίββεκκ, τοῦ Κλούχεκ, τὰ λαμπρότατα τὴν πολλάκις ἀμβλύτερον τὸ σέλας ἔχουσαν ἀλήθειαν.

Β Ἡ ἐξήγησις, ἡ τοῖς οὖσιν παρακολουθοῦσα.

[49] Ἤδε δὴ ἡ ἐξήγησις, τὰ γεγραμμένα παραλαβοῦσα ὡς ἰδίᾳ μεθόδῳ ἑαυτῶν δοκιμάζοντες κατεστήσαντο αὐτὰ οἱ κριτικοὶ ἄνδρες, ἐπιχειρεῖ ὅπως τὰ ἤδη παρεσκευασμένα ῥήματα ἐπιτηδὲς πρὸς σύνεσιν διασαφήσει. Ταύτης δὲ δύο πάλιν ὑπάρχουσιν ὁδοί· τὴν μὲν προτέραν καὶ μάλιστα πεπατημένην οἱ πολλοὶ ἀπὸ τῶν ἐν αὐτῷ τῷ ἀμφισβητουμένῳ τόπῳ κειμένων βαδίζοντες, τὴν πορείαν πρὸς τὰ ἰσόμαλα ἀπευθύνουσιν ἐὰν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἢ καὶ ὑπ' ἄλλων συγγραφέων τύχῃ γεγραμμένα. Τοιγαροῦν πρὸς τὰ δυσμεταχείριστα τοῦ ποιήματος ἵνα δαμασθέντα τιθασεύηται, σκεύη δύο ἀντιπαρατείνουσι, τὴν δύναμιν τὴν ἐν τοῖς παραπλησίοις τόποις σχεδὸν ὑποδεικνυμένην, καὶ τὴν χρείαν τὴν ἐν τῷ νῦν τόπῳ παροῦσαν, ὧνπερ παραβαλλομένων τὸ καθ' ὅλου σημαινόμενον ἀκριβέστερον ἀεὶ γίγνεται καὶ τελευτῶν δὲ διαρρήδην ἀφορίζεται ὡς τῇ νῦν συνεπείᾳ προσηκόντως μάλιστα. Αὕτη δὴ κυρίως *ἑρμηνεία* ὀνομάζεται. [50] Κατὰ δὲ τὴν δευτέραν μέθοδον καὶ αὐτὴν τὰ παραδεδομένα προσδεχομένην, ἄλλοι τινὲς καὶ ὀλίγοι πρὸ πάντων φροντίζουσιν ὅπως ἑαυτοῖς τε καὶ πᾶσι λόγον δώσουσι τῆς δυσμάχου γραφῆς τίνα τρόπον ἐγένετο· ξυνέβη γὰρ γραφὴν αὐτῷ τῷ ποιητῇ ἀποτετελεσμένην ἄνευ τῆς τοῖς ἀκολούθοις πρεπούσης δυνάμεως ὑπάρξαι καὶ ὁμοῦ παρῆν ἐπίστασθαι διὰ τί οὕτως ἔχει (1), ἀποδείξαντα δὴ ὅτι ἐπλημμέλησεν ὁ συγγραφεὺς ῥήματ' ἀνταλλάττων ἢ διανοίᾳ σφαλλόμενος εἰς τὸ προκείμενον κρύβδην εἰσπηδησάσῃ. Ἵνα δὲ τὸ ζητούμενον εὕρωμεν, τοῦτ' ἔστιν, ἀπὸ τοῦ καὶ πῶς γέγονε τὸ ἀπορηθὲν δυοῖν θάτερον αἱρετέον· ἤ, καθ' ὃ ποιοῦσιν οἱ πολλοί, θήσομεν κατὰ τὸ δοκοῦν τὰ μέρη τοῦ ποιήματος οὕτως ἀλλήλοις διαδέξασθαι καὶ τοιαῦτα μεταξὺ τοῦ συγγράφειν ἐπιγενέσθαι, ὥστ' εὐσύνοπτον ἤδη εἶναι πῶς τὸ γεγραμμένον εἰς ἄβατα παρῆκται· ἤ, τοὺς νόμους εἰδότες καθ' οὓς ἐν ἑαυτῷ διενοεῖτο Οὐεργίλιος (2), τούτους δὴ ἄλλοθεν ὑπάρχοντας ὑποθήσομεν καὶ μηδὲν ἄλλο προβαλλόμενοι ἐρευνησόμεθα πῶς τὸ ἀντιλεγόμενον εἰς τοσοῦτον δυσκολίας ἀφίκετο. Ἄμφω δὲ τούτω κατὰ τὸ δοκοῦν καὶ κατὰ τὸ ἐπίστασθαι *ἀπόφασιν* ἀποκαλῶ.

α Ἑρμηνεία.

(1) Étude sur l'imagination auditive de Virgile [725-733].
(2) Étude sur l'imagination auditive de Virgile [171-312].

[51] Ἡ μὲν ἑρμηνεία πᾶσα ἐπὶ τῇ συνεπείᾳ τοῦ ἀπορουμένου ἀνάκειται. Τὰ δὲ τοῦ ἀπορουμένου συνεχῆ διπλᾶ ἐστιν. Ἀναγιγνώσκεται γάρ· 'quam mihi cum dederit', ὅπερ κρεῖττον, ἐν M, P καὶ γ [1], ἀλλὰ καὶ 'cum dederis' ὅγ' ἔνεστιν ἐν τοῖς Βερν. τοῖς 3 καὶ ἐν γ [2], καὶ ἐπαινεῖται δ' ὑπὸ Σερουΐου ἀποδοκιμάζοντος 'dederit'. Διφυὴς οὖν καὶ ἡ ἑρμηνεία. Πρέπει δὲ πρὶν ἑκατέρωθέν τινων ἀπογεύσασθαι, τὰ αὐτοῦ τοῦ Σερουΐου παρατιθέναι, ὅσγε παραδηλοῖ ἐπὶ ποῖα οἱ γραμματικοὶ τὴν ἐξήγησιν εὐθύνουσιν· « sensus est : quod beneficium cum mihi cumulatum dederis, sola morte derelinquam; et hic intellectus est melior, quia sorori loquitur, 'quam mihi cum dederis cumulatam' : quam lectionem Tucca et Varius probant, nam male quidam legunt 'quam mihi cum dederit', i. e. Aeneas, 'cumulata morte relinquam', et uolunt intellegi : acceptum ab illo beneficium mea morte cumulabo et sic relinquam.. sed elocutio non procedit. nemo enim dicit 'ueniam cumulata', sed 'cumulatam' [alii ita intellegunt : reddam illi gratiam, occidam illum.. an perplexe locuta est, ut solent loqui mali aliquid molientes? 'cumulatam' autem 'ueniam' numquid solidam et plenam, et cui nihil desit, debemus accipere?]

[52] a Ἐπεὶ οὖν σαφῶς πρὸς τὸ '**quam mihi cum dederis**' ῥέπει ὁ Σερουΐος, ἀπὸ τῶν ταὐτὸ προαιρουμένων ἄρχομαι.

i' K. *Γεῖστ* (1) νομίζων 'morte' μὲν τὸν χρόνον δηλοῦν, 'remittam' δ' ἄπωσιν καὶ ἄφεσιν καὶ λήθην σημαίνειν, ἑρμηνεύει ὧδε· ἐάν μου ἐπακούσῃς, ὦ Ἄννα, πολλαπλασίαν τὴν χάριν ἀποδώσω καὶ οὐ μὴ λάθωμαι πρίν γ' ἂν ἀποθάνω. Ταῦτ' ἔγωγε μέμφομαι ὡς δυοῖν ἐνδέοντα· πρῶτον μὲν οὐ καθ' ὅλου ἀρέσκει μοι τὸ 'morte' χρόνον βούλεσθαι ἄνευ προθέσεως ὄν. Τοῦτο δῆτα παρὰ ποιητοῦ ἑκὼν ἂν παρεδεξάμην, εἰ τοιαύτης χρήσεως δεῖγμά τι ἐναργὲς ἐξεφέρετο· νῦν δὲ πολλοῦ δεῖ ὁμοίως ἔχειν, ὡς φάσκουσί τινες, τὸ A 4.501 ἑπ. 'nec.. grauiora timet quam morte Sychaei'· καὶ γὰρ πολλάκις ἡ γενικὴ πτῶσις ἡ ὁριστική — εἰδότας γ' ὑπομιμνήσκω — ῥωμαϊστὶ ἀτελὴς ὑπάρχει τῆς προθέσεως τῆς χρόνον ἢ τρόπον ἢ τοιοῦτόν τι δηλούσης. Τὸ γοῦν ἐλάχιστον, ἀναγνῶναι ἐχρῆν 'cumulatam in morte remittam', ὃ δ' αὖ ἐναντιοῦται εἰ μὴ τοῖς Γεῖστ δόγμασιν ἄγ' ἀγνοῶν τυγχάνω, ἀλλ' οὖν τοῖς ἐμοῖς. Δεύτερον δὲ τῷ αὐτῷ ἐπιτιμῶ ὅτι ψιλῶς λέγει ἀλλ' οὐ καταδείκνυσιν ἐπιλεῖπον ἐπίρρημά τι περιοριστικὸν οἷον 'tantum, solum', ὥστε τὴν ἀφαιρετικὴν 'morte' ἑρμηνεύσας « οὐ πρίν γ' ἀποθάνω » τὸν Οὐεργίλιον ὑπέλαβε συντομώτερα Θουκυδίδου γράψαι.

[53] ii' Ὁ δὲ *Σάνδφορδ* τὸν αὐτὸν τρόπον 'morte' χρόνον ἐπιδεικνύναι νομίζει καὶ ἐξηγεῖται ὧδε· 'This is the last boon I crave — pity a sister —,

(1) Blätter für das Bayerische Gymnasialschulwesen 17. 5. 1881.

when you grant me this, I will repay it and more than repay it when I am dead. (i. e. my *manes* will be *pii* towards you.)' Καὶ ὥσπερ προυβάλετο Γεῖστ 'Οουΐδιον Pont. 3.2.27, ὡσαύτως παρίσταται ὁ Σάνδφορδ Τίτον Λιούϊον 24.48 'legatos miserunt qui.. pollicerentur, si perseueraret urgere bello Carthaginienses, gratam eam rem fore Senatui Populoque Romano, et adnisuros ut *in tempore et bene cumulatam gratiam referant*', καὶ λέγει· '*in tempore* corresponds to *morte* (cp. Aen. IV. 502), *referant* to *remittam* ('send back from the world beneath'), and *gratiam* to *veniam*, a word which is more appropriate to Dido, as the boon she craves is one for which she blushes..' (1). Οὐκ οἶμαι δεῖν πάλιν ἐγκεῖσθαι τῷ 'morte', ὡς ἴσα τοῖς 'in morte' χαλεπῶς ἂν δυναμένῳ, ἀλλ' οὐχ ἧττον ἐκπλήττομαι ἐπὶ τῇ διανοίᾳ Σάνδφορδ 'my manes will be pii towards you', ἢ ἐπὶ τῇ τοῦ Πᾶλμερ 'ululatum morte remittam', ἀφήσω σοι τὸ μετὰ τὸν ἐμὸν θάνατον κράζειν [27]. 'Αλλ' ἔτι μᾶλλον αὐτὸν θαυμάζω ὅτι παρῆκε τὴν γνώμην βεβαιοῦσθαι δηλώσας κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον βουλομένην Διδὼ τὴν εὐεργεσίαν τῆς ἀδελφῆς ἀμείβεσθαι πρὸς οὗ τὸν Αἰνέαν ἠπείλησε ζημιώσειν ἀνθ' ὧν αὐτῷ ἐχρήσατο ἀπαραιτήτῳ· τὸ γὰρ 'my manes will be pii towards you' κομψῶς δῆθεν ἀντίκειται τῷ A 4.385 ἐπ. 'cum frigida mors anima seduxerit artus, | omnibus umbra locis adero. dabis improbe poenas'.

[54] III' 'I. *Κόνιγγτον* ὀκνεῖ τὸ 'morte' μηχανῆς μᾶλλον ἢ χρόνου ὁρίζεσθαι σημαντικόν· τὸ μὲν τοίνυν πρότερον δοκεῖ ἀρέσκειν αὐτῷ, ὥστε τὸν τόπον ἑρμηνεύει τοῖσδε· 'we shall not find much difficulty in giving 'remittam' the sense of 'reddam', though it does not seem to have been generally used at its conventional equivalent (comp. Hor. A. P. 349. « Poscentique grauem persaepe remittit acutum »), while 'cumulatam' will naturally mean 'with interest,' as in Livy 2.23 « aes alienum cumulatum usuris.' » 'Morte' may be either the abl. instr. with 'cumulatam,' or used as in v. 502 below, 'at the time of death.' Here again the difficulty is in the general sense. Roughly considered, the meanings seems to be that Dido's death will bring to Anna a return for her kindness; but it is not easy to see what the return can be, and so to determine whether the death is to be the cause of its being made or merely the occasion. Wagn.'s notion that Dido hints that she will bequeath her kingdom to Anna is unworthy of the occasion, and not supported by any thing else in this book, while it has not even the

(1) Classical Review 3. p. 419. 1889.

justification of consistency with the legend, which makes Anna after her sister's death migrate into Italy. Perhaps we may say, borrowing a hint from Serv., that Dido's language is intentionally obscure, her meaning being that her return for Anna's kindness will be that she will kill herself, and so rid her sister of the burden'. [55] Κακῶς δ' ἐκείνη ἡ ἐξήγησις καὶ ἄλλαι τοιαῦται ἃς παραλείπω ὅτι κατὰ τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ τοῦ Κόνιγγτον, χαλεπὸν μᾶλλον δ' ἀδυνατόν ἐστι καταλαβεῖν ὅ, τι ἂν ἀπὸ τοῦ τῆς ἀδελφῆς θανάτου ὄναιτο ἂν ἡ Ἄννα. Καὶ τὸ δ' ἐλάττωμα τὸ δεινότατον τῶν τριῶν ἑρμηνειῶν ὧν εἶπον ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἀναγνώσματος γέγονε. Ὅστις γὰρ ἂν 'quam mihi cum dederis' παραδέξηται, ἀνάγκη παραυτίκα γίγνεται πᾶσα τὰ τρία τάδ' ἐν ἀλλήλοις ἐμπλέξαι, τὸν Διδοῦς θάνατον — γέρας τι μέγα — τῆς ἀδελφῆς, ἀλλ' οὐδεμία τούτων οὐδαμῇ πάρεστι συναλλαγή, ὥσθ' ὁ μὲν Γεῖστ μετὰ φύσεως ἑπόμενος τὴν γραμματικὴν κατεπάτησεν, οἱ δ' ἕτεροι τὴν ψυχὴν ἐβιάσαντο.

[56] b 'Αναγνῶμεν οὖν '**quam mihi cum dederit**', ὅπερ ἀναμφιλόγως μᾶλλον τοῦ 'dederis' τοῖς παραδεδομένοις [51] συμφωνεῖ καὶ σκοπῶμεν πῶς ἂν τοῦτ' ἑρμηνεύσαιμεν.

i' Ἰ. *Ἕνρυ*, τὸν στίχον ὧδε περαίνων 'cumulata morte remittam' συνίει τάδε· εἰ Αἰνέας Διδοῖ συγχωρήσει τὸ αἴτημα, ὑπισχνεῖται αὕτη ἦ μὴν ἀπερεῖν τὸν ἔρωτα καὶ εἰ τοῦτο ποιήσασα θανάτου κακίω πείσοιτο. Ἵνα δ' ἀξιόπιστα ᾖ τὰ αὐτῷ περὶ 'cumulata morte' δόξαντα, παραβάλλει ἐκεῖνος τὸ τοῦ Στατίου, Theb. 11.582 'mors imperfecta' περὶ τῆς τυφλότητος Οἰδίποδος. Ἐγὼ δ' οὖν οὐκ οἶδα διὰ τί οὐχ εἵλετο ὁ Ἕνρυ ἐξηγήσασθαι 'remittam' 'I will send him away', μᾶλλον ἢ 'I will abate my passion', πλήν γε δὴ ὅτι ἀδιανοήτως ἂν ἔδοξεν αὐτῷ ἀπεῖναι τὴν αἰτιατικὴν 'eum', εἰ τὸ πρότερον παρεδέξατο. Καὶ μέντοι τὸ 'cumulata morte' ἐνδεῶς ἔχει τῷ M μόνον ἰσχυριζόμενον, ἁπάντων τῶν ἄλλων χειρογράφων ἅμα ἀντικαθεστώτων, καὶ μάλιστα δ' ὅτι τὸ μὲν δεύτερον ῥῆμα ἀπὸ μῦ (M) ἄρχει, τελευτᾷ δὲ τὸ πρότερον ἐς ἄλφα (A) (1).

[57] ii' Νεωστὶ δ' ἀξιόσκεπτα προὔθηκεν ὁ Ῥ. *Εἵνζε* 'Didos Schlussworte 436 *quam(ueniam) mihi cum dederit cumulatam morte remittam* können nicht besagen, dass Dido bereits den Entschluss gefasst habe zu sterben : dem widerspricht ja 434 *dum mea me uictam doceat fortuna dolere* (2). Der Sinn der dunklen Worte wäre ganz klar, hätte

(1) Ἀνάγνωθι γὰρ τὰ ὑπὸ Λ. Ἅβετ περὶ τῶν ἡμισέων M παρατετηρημένα ἐν τῇ Φιλολογικῇ Ἐπιθεωρήσει (*Revue de philologie, d'histoire et de littérature anciennes*), 29. 1905.

(2) Τοῦτ' ἐκεῖνο πρὸ Εἵνζε ἐδίδαξε Ῥ. Σαββαδῖνι· 'La seconda obbiezione, a cui si suole badar meno, ha pure gran peso, ed è che il proposito del suicidio manifestato nel v. 436 mal si accorda con la rassegnazione espressa nei vv. 431-434 e specialmente nell' ultimo di essi : *dum mea me victam doceat fortuna dolere*'.

Virgil geschrieben *cumulatam uel morte remittam*; das meint er, glaube ich, auch so : 'ich will es überreich vergelten, und wäre es mit meinem Leben' — wobei an eine bestimmte Situation, in der Aeneas (oder Anna, falls Virgil *dederis* schrieb) Didos Leben fordern könnte, gar nicht gedacht ist' (1). Ἀλλὰ 'uel' οὐδὲν πιθανώτερον ἀπεῖναι ἢ 'tantum' ἢ 'in' [51]. Ἃ δ' ἂν Διδὼ τοῖς ἑαυτῆς λόγοις περιέπεσεν, εἰ αὐτὴν ἤδη ἀποθανεῖν γνῶναι ἐποιοῦμεν, ἐπὶ τοῦθ' ὕστερον ἐπάνειμι [122-136].

[58] iii' Θαυμασθείην δ' ἂν ἔγωγε μὴ ὑπομνήσας τὴν ἀρχαίαν ἐξήγησιν τοῦ Π. δὲ *Λὰ Ῥύε*· 'quam mihi cum dederit, cumulatum morte remittam', 'dimittam illum expletum etiam morte mea' — 'sensus est : « hoc beneficium morae paulo longioris, hanc gratiam extremam cum mihi contulerit, remittam illum, dimittam, sinam abire et mortem meam quasi cumulum votis ejus adjiciam. » Estque hæc amantum locutio, qui perfidis amantibus munus conferre morte sua existimant. Habent alii codices : « Quam mihi cum dederis, cumulatam morte relinquam », vel « cumulata in morte relinquam » : nullo vel absurdo sensu' (2). Αὕτη μέντοι ἡ ἑρμηνεία, καίπερ εὐπρεπῶς ἔχουσα, πᾶσα ἀνάκειται ἐπὶ στοχαστικῇ ἀναγνώσει, ἐπεὶ 'cumulatam' οὐδὲν χειρόγραφον παρέχεται. Ταῦτ' ἂν εἰπὼν δοκῶ μοι ἀρκεῖν καὶ μηδείς μοι ὀνειδίσειε πολλὰ παρεῖναι δυναμένῳ πάνθ' ἀθροισθέντα ἀκριβολογεῖσθαι· οὐ γὰρ ἀλλὰ προῄρημαι τὴν ἐμὴν ἑρμηνείαν ἔνδηλος ὡς ἂν γένοιτο ποιῆσαι, οὐχ ὅπως τὰ ἀλλότρια ἱστορήσω, οὐχ ἥκιστα δὲ τῶν ἑρμηνειῶν τινων δυσπέπτων τοῦ ἀπορουμένου μᾶλλον οὐσῶν (3).

β Ἀπόφασις.

[59] Ὅταν οὖν οὐδὲν τῶν ὑπὸ τῶν ἑρμηνέων παρατεθέντων ἱκανῶς ἔχον τύχῃ τῆς σαφηνείας, ὑπολείπεται δὴ ζητεῖν διὰ τί οὕτως ἔχει καὶ διασκοποῦντα τὴν γένεσιν τοῦ ποιήματος *ἀποφαίνειν* πῇ μάλιστα συρριζοῦται τὰ ἀλλήλοις μαχόμενα.

a Ἄλλοθι δὲ τοιαῦτ' ἀποσαφεῖν ἐπεχείρησα, πάντα πρὸς νόμους τινὰς ἀποδείξας, οὕσπερ μνήμης τε καὶ φαντασιῶν Οὐεργιλίου κυριεύοντας οἶδα, οἷον πῶς λόγον παρέχειν χρὴ τοῦ 'sonuere undae' A 11. 562, 'sonitum uocis' A 3.669, 'saeua sonoribus arma' A 9.651 (4). Ταῦτα γὰρ ἅπαντα πάνυ δυσκρίτως

Il verso più difficile dell' Eneide IV. 436. Rivista di filologia e d'istruzione classica 1900 p. 82.

(1) Virgils Epische Technik von Richard Heinze. Leipzig. B. G. Teubner 1903, p. 132 n.

(2) P. Virg. Mar. Opera a C Ruæo S. J., nova editio accurate recognita. Parisiis MDCCLXXV.

(3) Οἷα τὰ Θωμᾶ Μαγυῖρε 'Vergiliana' Hermathena. 6.1888, p. 168.

(4) Étude sur l'imagination auditive de Virgile [45-54, 822-828, 725-733, 763-768].

ἔχει ᾗ πάρεστι, καὶ μέντοι ἅπαντα ἔστι διαλῦσαι γνωρίσαντα τὴν τῶν χαλεπῶν γένεσιν. Ταύτην δὲ τὴν μάθησιν τὴν ἀπὸ γνώσεως μηχανημάτων, ὡς εἰπεῖν, ἀκριβῶς τε καὶ συνεχῶς διακινουμένων **ὑποθετικὴν** ἂν ἐπικαλέσαιμι, ἅτε ἐκ τῶν *κειμένων* ἀναφυομένην. Οὐδεὶς δ', ὅσον γέ μ' εἰδέναι, τοῦτον τὸν τρόπον Λ 4.436 διασαφεῖν ἐπειράσατο, οὐδ' αὐτὸς πειράσομαι, ὡς τὴν πεῖραν μάτην οὖσαν. Οὐ γὰρ ἀπόφασιν ἀνθ' ἑρμηνείας δεῖ παρέχεσθαι, εἰ μὴ ὅσον ἀμήχανος ἡ ἑρμηνεία· νῦν δὲ τῶν δυνατῶν ἐστιν, ὥς γ' ἐμοὶ δοκεῖ.

[60] b Ἔξεστι δὲ καὶ κατ' ἄλλην ὁδὸν τὴν γένεσιν τῶν στίχων ἀποφῆναι, καὶ ταύτην **θετικὴν** τάχ' ἂν ὀνομάσαιμι, ἐπεὶ οὐκ ἐπὶ τοῖς οὖσιν ἀλλ' ἐπὶ τοῖς δοκοῦσιν ἀνάκειται, ἅπερ ὁ βουλόμενος *ἔθηκεν*. Εἰς τὸν τρόπον τοῦτον, πρὸ ἐνιαυτῶν ὀλίγων, Ῥ. *Σαββαδῖνι* ἀπόφασιν ἐξέδωκεν ἧς τὸν ἐπίλογον παρίστημι τόνδε· 'Sicche possiamo ritenere i vv. 431-434 non primitivi, ma aggiunti posteriormente. E quando saranno aggiunti? Quando il poeta introdusse la participazione di Anna alle cerimonie magiche. Allora sì che bisognava sviare l'animo di Anna dai veri propositi di Didone; e ciò questa comincia a fare nei suddetti versi, simulando pensieri di rassegnazione (434). Ma restava pur sempre *cumulatam morte remittam*. A togliere l'inconveniente, provvide il poeta mutando *dederit* in *dederis* la lezione di Tucca et Vario, e riferendo la *veniam* non più a Enea ma ad Anna : in modo che *morte* deponesse la funzione di ablativo strumentale e assumesse quella di ablativo temporale = *in morte* 'alla mia morte'. Che cosa volesse intendere Didone con ciò, se di lasciare Anna erede del trono o altro, non sappiamo; certo quell' ablativo *morte* nel suo secondo significato non ci fa una bella figura, ma Vergilio nel rimaneggiare la scena toccò il verso com' era suo solito, il meno che poté. La parlata pertanto di Didone ad Anna (416-430) fù dal poeta posteriormente modificata. Nella redazione primitiva, quando Anna non prendeva ancora parte alle cerimonie magiche mancavano i vv. 431-434; e il 436 aveva la lezione *dederit* con *morte* in funzione strumentale. Nella redazione posteriore vennero aggiunti i vv. 431-434, e il 436 assunse la nuova lezione *dederis,* con *morte* in funzione temporale' (1). Ὅλον δ' οὖν Σαββαδῖνι τὰς ἤδη ὑπαρχούσας ἑρμηνείας παραδέχεται, μόνον δ' ἐπιχειρεῖ αὐτὰς πρὸς ἀλλήλας συναρμόττειν, ἀλλ' οὐδὲν περὶ ἐξηγήσεως καινοτομεῖ.

2 Προτίθεται παλαιὰ ἐξήγησις καινῇ μεθόδῳ.

[61] Ὑπὲρ ἑρμηνείας τινὸς τῶν παλαιῶν ἀπολογίαν ποιησομένῳ πρῶτον μὲν τὰ

(1) Remigio Sabbadini. Il verso più difficile dell' Eneide IV, 436. Riv. di filol. e d'istr. class. 1900 p. 82.

γεγραμμένα δοκιμάζειν χρεία μοί ἐστιν, εἶτα δείγματα προοίσω καινὰ περὶ ὧν ἐνθυμούμενός τις ὑπολάβοι ἂν τὸ προτιθέμενον, καὶ τὰς ἀντιλογίας δ' ὡς ἐκ τῶν δυνατῶν ἀνασκευάσω.

Α Τὰ γεγραμμένα.

α **Τὰ ἔξω τεκμήρια.** Ἐνίοτε μὲν ἤδη πῶς ἔχει τὰ χειρόγραφα ἐδήλωσα, ἀλλ' ἐκ παρέργου μόνον καὶ κατά τι μέρος· τὰ δ' ὅλα ἔχει ὧδε· 'CUMDEDERIT' μάρτυσι χρῆται τοῖς MPγ[1], 'cum dederis' τοῖς γ[2]ab καὶ Σερουΐῳ, 'condederis' τῷ c· 'CUMULATA' τῷ M, 'cŏmulatā' τῷ a, 'CVMVLATAM' τοῖς Pγbc· 'MORTE' ἐν πᾶσιν ὑπάρχει· 'REMITTAM' ἐν MPγab[2]c, 'remitto' ἐν b[1], 'relinquam' ἐν ἀγεννέσι τισὶ τῶν ἀπογράφων. Τούτων οὖν ἅμα ῥηθέντων δήλη γίγνεται ἡ γραφὴ 'cum dederit, cumulatam morte remittam' ὅτι μόνη μὲν ἔρρωται, τὰ δ' ἄλλα ἀσθενεῖ ᾐκασμένα, καὶ τὰ ἀναγνώσματα 'dederit, cumulatam' μᾶλλον τῶν 'dederis, cumulata' ἰσχύει.

[62] β **Καὶ δὴ καὶ τοῖς εἴσω σημείοις** προσαποδεῖξαι ἔστι τὰ ἀπόγραφα ἀσφαλῶς καὶ ἀκριβῶς τὴν γραφὴν αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ διασώσαντα.

a **Συνειρμῶν μὲν ῥημάτων,** οἵων ἐπίδειξιν ἤδη ἐποιησάμην [13-17] ἐνθάδ' οὐκ εὐπορῶ, ὅτι δηλαδὴ τὰ δύο 'cumulo, cumulus' καὶ 'remitto' σπάνια μάλ' ἰδεῖν ἐστιν ἐν τοῖς Οὐεργιλίου ποιήμασιν. Τοιαῦτα μέντοι παρίστασθαι ἔνι·

i' 1' G 1.105, 107 '*cumulos*que ruit male pinguis harenae | .. cum exustus ager *morientibus* aestuat herbis', πβ. A 4.436 '*cumulatam morte*'. 2' A 2.498 ἑπ. 'fertur in arua *furens cumulo* .. uidi ipse *furentem*', πβ. A 4.433, 436 'peto requiem spatiumque *furori* | .. *cumulatam* morte remittam'. 3' A 11.46 ἑπ., 50 'cum me complexus euntem | *mitteret* .. fors ut uota facit *cumulat*que altaria donis', πβ. A 4.436 '*cumulatam* .. *remittam*'. 4' ἐν τοῖς μάλιστα ἡ τετράκις συγγένησις A 5.532,535,537 ἑπ. '*muneribus cumulat* .. hoc *munus* habebis .. in magno *munere* Cisseus .. *dederat*', A 6.883-886 'manibus *date* lilia plenis, | .. animam .. nepotis | his saltem *adcumulem donis* et fungar inani | *munere*', A 8.284 '*dona* ferunt *cumulant*que aras', A 11.50 '*cumulat*que altaria *donis*', πβ. A 4.429, 436 'hoc miserae *det munus* amanti | .. quam mihi cum *dederit, cumulatam* morte remittam'.

[63] ii' Ὅμοιον δὲ τούτοις καὶ 'mors' καὶ 'remitto' συνεζευγμένα τυγχάνει· A 10.489,492 'terram hostilem *moriens* petit ore cruento | .. Pallanta *remitto*', A 10.827-829 'teque parentum manibus .. *remitto*. | hoc tamen infelix miseram solabere *mortem* .. ', A 11.346,348 'det libertatem fandi flatusque *remittat* | .. dicam equidem, licet arma mihi *mortem*que minetur', πβ. A 4.436 '*morte remittam*'. Ἀλλ' ὅμως

τὰ παρόμοια ἅπερ ἀπόνως ἂν πλείω παραδεικνύοιμι οὐδέν τι ἰσχύει, διὰ τὸ ἕκαστον κατὰ μόνας ἀρρωστεῖν δοκεῖν,

[64] b ὥστε πολλῷ κρεῖττόν ἐστι **συστήματα** δηλοῦν ὅλα πολλὰ ῥήματα καὶ διανοίας τινὰς ὁμοῦ παρεχόμενα τῶν ἐνόντων ἐν τῇ τοῦ Α 4.436 συνεπείᾳ καὶ μάλιστ' ἐν ἐκείνῳ τῷ στίχῳ.

ι' G 4.532, 534-537 'hinc *miserabile* nymphae ' .. exitium *misere* apibus. tu *munera supplex* ' tende *petens* pacem et *facilis* uenerare napaeas ', namque *dabunt ueniam* uotis irasque *remittent.* ' set modus *orandi* qui sit, prius ordine dicam. ', πβ. Α 4.424-426, 429-431, 433, 435-437 'hostem *supplex* adfare superbum ' .. non ego .. classem .. ad Pergama *misi,* ' .. hoc *miserae det munus* amanti : ' expectet *facilem* .. fugam .. ' non iam coniugium antiquom .. *oro* '.. tempus inane *peto* .. ' extremam hanc *oro ueniam— miserere* sororis —, ' quam mihi cum *dederit,* cumulatam morte *remittam.* » ' talibus *orabat* '. [65] Ὡς γὰρ ὁρᾷ πᾶς τις, πολλὰ ὑπάρχει ἐν τούτοις θαυμαστῶς ὡς συνδεδεμένα· πρῶτον μὲν 'miserabile .. misere .. remittent' ἐν τοῖς Γεωργ., 'misi .. miserae .. miserere .. remittam' ἐν τῇ Αἰν. (χωρὶς τῶν 'demitte .. mittes' G 4.542, 545, 'demittere' .. Α 4.428), — ἔπειτα δ' ἡ τετραπλῆ ἑταιρεία 'petens .. dabunt .. remittent .. orandi' ἐν τοῖς Γεωργ., peto .. dederit .. remittam .. orabat' ἐν τῇ Αἰν., — αἱ δὲ δὶς παρακελεύσεις 'tende.. uenerare' ἐν τοῖς Γεωργ., 'exsequere (Α 4.421) .. adfare' ἐν τῇ Αἰν., — τέλος δ' ἡ πενταπλῆ ὁμιλία 'munera supplex .. facilis .. dabunt ueniam' καὶ 'supplex .. munus .. facilem .. ueniam .. dederit', καὶ νοῦν προσέχειν τινὰ τῷ ἀλλήλοις ἕπεσθαι τὰ ῥήματα ἐκ διαδοχῆς τῆς αὐτῆς ἐν ἑκατέρᾳ τῇ πεντάδι. Τόσα τοίνυν καὶ τοσαῦτα πάνυ ὁμοίως ἔχοντα, εἰ μὴ ἀποδείκνυσι τὸν ποιητὴν ὅτι Α 4.436 καὶ τὰ συναπτόμενα συγγράφων G 4.532, 534-537 ἀπομιμεῖται, ἀλλ' οὖν δηλοῖ ῥημάτων καὶ νοημάτων συναφείας τινὰς ὑπαρχούσας, αἵγε τὰ νῦν κυροῦνται τὴν ἀνάγνωσιν '*remittam*'. [66] Ὥσπερ γὰρ ἄρτι ὤφθη, τοῦτο δὴ τὸ ῥῆμα 'remittent' τὸ ἐν δυοῖν συνουσίαιν συνδιαιτώμενον G 4.532, 534-537, ἅμα τε μετὰ τῶν παρωνύμων 'miserabile .. misere .. remittent', καὶ ἅμα μετὰ τῶν συνωνύμων 'dabunt ueniam — irasque remittent', τοῦτ' ἐκεῖνο τυγχάνει ἐν Α 4.436 προσφοιτῶν πρὸς δύο παραπλησίας ὁμιλίας 'misi .. miserere .. remittam', 'ueniam .. dederit — remittam'. Ἐπισημότερα τοίνυν τεκμήρια οὐδεὶς δίκαιος ἂν εἴη ἀπαιτεῖν. Ταῦτα δ' ἐπὶ τύχην καὶ ξυμβεβηκότα ἀναφέρειν ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τὰ νόμιμα τῆς διανοήσεως καὶ ἀναμνήσεως Οὐεργιλίου οὐχ ὅλως ἔστι διὰ τὸ συγκεκροτῆσθαι καὶ αὐτὰ αὐτοῖς συνηρμόσθαι πάντα.

[67] ιι' Ἔπειτα δὲ τοῖς τῷ Α 4.436 συναπτομένοις ἀντεικαζέσθω καὶ Α 10. 819-829 'tum uita per auras ' concessit maesta ad *manis* corpusque

reliquit. ' at uero ut uoltum uidit *morientis* et ora, ' ora modis *Anchisiades* pallentia miris, ' ingemuit *miserans* grauiter.. ' et mentem *patriae* subiit pietatis imago. ' quid tibi nunc, *miserande* puer.. Aeneas tanta *dabit* indole dignum? '.. te.. *parentum manibus et cineri.. remitto.* ' hoc tamen infelix *miseram* solabere *mortem'*, πβ. A 4.425-427, 429, 431 ἑπ., 435 ἑπ. 'non ego.. classem.. ad Pergama *misi*, ' nec *patris Anchisae cineres manisue* reuelli, '.. ' quo ruit? extremum hoc *miserae det* munus amanti : '.. non.. oro.. ut.. regnum.. *relinquat..* ' extremam hanc oro ueniam — *miserere* sororis —, ' quam mihi cum *dederit,* cumulatam *morte remittam'*. [68] Ἐνθάδε δ' αὖ πλεῖστα τὰ ἐμφερῆ· ἡ μὲν ὁμόφωνος κοινωνία 'miser-mitto' πάλιν πάρεστι· 'miserans.. miserande.. remitto' ἐν τῷ μὲν δεκάτῳ βιβλίῳ, ἐν τῷ δὲ τετάρτῳ 'misi.. miserae.. miserere.. remittam'. Μετὰ δὲ τοῦτο, ἐναργὴς ἡ πενταπλῆ ἅμα ῥημάτων τε καὶ ἐννοιῶν συμβολὴ 'Anchisiades.. patriae.. (parentum) manibus et cineri.. remitto' καὶ 'misi.. patris Anchisae cineres manisue'. Τέλος δὲ τὰ πέντε ῥήματα ταῦτα κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐπακολουθοῦντα 'reliquit.. morientis.. — miserande.. dabit — ..remitto.. (mortem)' καὶ 'relinquat.. — miserae det — ..morte remittam'. Ἀμήχανον δὲ *πάντα* ταῦτα *ὁμοῦ* καὶ *ἅμα* εἰς *ἓν* συνήκειν *εἰκῇ*· ἐπιβεβαιοῖ οὖν ταῦτα νόμῳ συγκεκοσμημένα τὸ ἀνάγνωσμα 'remittam' A 4.436, ἅτε τῆς παρωνύμου συναγωγῆς 'miser-mitto' κοινωνοῦν, καὶ τὸ ἀνάγνωσμα 'morte' A 4.436, ὅγε 'remittam' τε καὶ 'dederit' ἅπτεται.

[69] iii' Καὶ οὐ πόρρω τοῦ A 10.819-829 ὑπάρχει ἀξιοθέατά τινα· A 10.900-905 '*hostis amare, quid* increpitas *mortem*que minaris? ' *nullum* in caede nefas, *nec* sic ad proelia ueni, ' *nec* tecum meus haec pepigit mihi foedera Lausus. ' *unum hoc* per si qua est *uictis uenia hostibus oro* : ' corpus humo patiare tegi.. '*hunc, oro*, defende *furorem'*, πβ. A 4.420 ἑπ., 424-427, 429, 433-436 'miserae *hoc* tamen *unum* ' exsequere.. ' i soror, atque *hostem* supplex adfare *superbum.* ' *non* ego cum Danais Troianam excindere gentem ' Aulide iuraui classemue ad Pergama misi, ' *nec* patris Anchisae cineres manisue reuelli, '.. *quo* ruit.. tempus inane peto, requiem spatiumque *furori,* ' dum mea me *uictam* doceat fortuna dolere. ' extremam *hanc oro ueniam..* cumulatam *morte* remittam'. Αἱ δ' ἀναλογίαι ἕτεραι ἐνθάδ' εἰσὶ παρὰ τὰς πρότερον.

[70] 1' Κατὰ μὲν *ῥήματά* τινες· 'hostis amare' — 'hostem.. superbum', 'unum hoc.. oro, ..hunc, oro' — 'hoc unum.. hanc oro', καὶ

ὁμοίως τὰ συναπτόμενα 'mortem.. uictis uenia.. furorem' — 'furori.. uictam.. ueniam.. morte'.

2′ Ἀλλ' ὅμως μᾶλλον ἐπιβλέπειν χρὴ εἰς

A′ τὴν συνήθειαν τριῶν *νοημάτων*, α' συνθήκης πρῶτον 'pepigit.. foedera' — 'iuraui', β' ἐπικειμένης δ' ἀταφίας 'corpus humo patiare tegi.. hunc, oro, defende furorem ǀ 906 et me consortem nati concede sepulchro' — 'nec patris Anchisae cineres manisue reuelli', γ' ἱκετείας δ' ἐχθροῦ 'unum hoc per si qua est uictis uenia hostibus oro' — 'dum mea me uictam doceat fortuna dolere, ǀ extremam hanc oro ueniam',

B′ καὶ πρὸς τούτοις τὸν λόγον σκέψασθαι προσήκει ὡς ἐξ ἴσης ἑκατέρως *σχηματίζεται*· α' τὸ πρὸς τίνα ποιεῖται ἡ ῥῆσις 'hostis amare' — 'hostem.. superbum', β' τὴν ἐρώτησιν ἐν τῷ παρόντι μετὰ τῆς τριπλῆς ἐν τῷ παρῳχηκότι ἀποφάσεως συνεστῶσαν 'quid increpitas? nullum.. nefas, nec.. ueni, nec.. pepigit' — 'non.. iuraui classemue.. misi, nec.. reuelli, quo ruit?', γ' τὴν παραίτησιν τὴν διπλῆν 'unum hoc oro.. hunc oro' — 'peto.. hanc oro ueniam'. Πάντα μὲν ταῦτα παραπλησίως ἔχοντα, ἀποδείκνυσι τοῖν συστημάτοιν πρὸς ἄλληλα συγγένειαν ὑπάρχουσαν μᾶλλον ἢ ἐμπεδοῖ τὰ γεγραμμένα ἃ διατηρῶ· τὸ δ' ὄνομα 'mortem' A 10.900 ἴσως ἀντίκειται τῷ 'morte' A 4.436.

[71] iiii′ Καὶ ἀνάγνωθί τις τάδε· A 11.42-50 'ten » inquit, « *miserande* puer,.. inuidit *Fortuna* mihi, ne *regna* uideres ǀ nostra neque ad sedes *uictor* ueherere *paternas*? ǀ non haec Euandro de te *promissa* parenti ǀ discedens *dederam*, *cum me* complexus euntem ǀ *mitteret* in magnum imperium metuensque moneret ǀ acris esse *uiros*, cum *dura* proelia *gente*. ǀ et nunc ille quidem *spe* multum captus inani ǀ fors et uota facit *cumulat*que altaria donis', καὶ μετάβαλε A 4.419-421, 423,425-428, 432, 434-436 'hunc ego si potui tantum *sperare* dolorem ǀ ..*miserae* hoc tamen unum ǀ exsequere.. sola *uiri*.. tempora noras. ǀ ..non ego.. Troianam excindere *gentem* ǀ.. iuraui classemue.. *misi*, ǀ nec *patris*.. manis.. reuelli, ǀ cur mea dicta neget *duras demittere* in auris ǀ.. non.. oro.. ut.. *regnum*.. relinquat : ǀ ..dum mea me *uictam* doceat *fortuna* dolere. ǀ extremam hanc oro ueniam — *miserere* sororis —, ǀ quam *mihi cum dederit*, *cumulatam* morte *remittam*'.

[72] 1′ Τὰ ἀμφοτέρου τόπου κοινὰ *ῥήματα* ὡς ἐπὶ πλεῖστον τυγχάνει ὄντα καὶ ὑπάρχει τοσάδε· A′ τὰ ὁμοηθῆ 'miser-mitto' 'miserande.. promissa.. mitteret.. miserabile.. mittit.. misero' (τὰ ἔσχατα τρία ἐν στίχοις A 11.59, 60, 63 ἐστίν) — 'miserae.. misi.. demittere.. miserere.. remittam'. B′

τὰ δ' ἕνδεκα τάδε 'Fortuna.. regna.. uictor.. paternas.. dederam, cum me.. uiros.. dura.. gente.. spe.. cumulat' πάλιν πάρεστι πάντα, καίπερ ἄλλοθι ἄλλα διατεταγμένα, ἐν τῇ τοῦ A 4.436 συνεπείᾳ 'sperare.. uiri.. gentem.. patris.. duras.. regnum.. uictam.. fortuna.. mihi cum dederit, cumulatam'· καὶ τάχ' ἄν τις προσθείη ἄλλα στίχους πλείους τινὰς ἐξετάσας, ὡς 'fletus' A 4.437 — 'defleuit' A 11.59.

[73] 2' Οὐ μὴ λάθῃ τούς γε σπουδάζοντας ὁ θάνατος, ὁ ἐν A 4.436 'morte' σημαινόμενος, πανταχοῦ τοῦ παρομοίου συστήματος ἐν τῷ ἑνδεκάτῳ βιβλίῳ παρών, καὶ δηλοῦται δὴ διὰ τὰ ὀνόματα 'exanimum.. nati funus.. nato funus' A 11.51 ἑπ., 57. Ἦν ἄρα ταῦτ' ἐκείνῳ 'morte' ὡς ἰσόρροπα τὸ νόημά ἐστιν ἐνθυμῆταί τις, ἡ ἐξαπλοῦς *ῥημάτων τε καὶ διανοιῶν συνάρτησις* 'mihi cum dederit, cumulatam morte remittam' δεύτερον ἀνειμένως μὲν ὄντως δ' ἐπιτελεῖται τοῖς ἓξ ὀνόμασι 'dederat, cum me.. mitteret.. cumulat.. exanimum' A 11.46 ἑπ., 50 ἑπ.

[74] ν' Ἐπὶ δὲ τούτοις οὐ δύναμαι μὴ προσεπενεγκεῖν σύστημα πολλῷ μὲν τῶν ἄλλων μακρότερον, σχεδὸν δ' ἀποχρῶν πρὸς τὸ φαίνεσθαι ἀληθῆ ἃ μέχρι νῦν περὶ τῆς σχέσεως τοῦ A 4.436 καὶ τῶν πλησίον στίχων ἐλογισάμην, ὡς ταύτην ἀσφαλῶς σεσῶσθαι ἐπιμαρτυρεῖ ἡ σχέσις τῶν ἄλλων συστημάτων παρομοίως ἔχουσα. A 11.340, 344-346, 348, 350-356, 358-361, 365, 370 'genus *superbum* ' cuncti se scire fatentur, ' quid *fortuna ferat* populi,.. *det* libertatem fandi flatusque *remittat* ' ..dicam *equidem,* licet.. mihi *mortem..* minetur '.., dum *Troia* temptat castra fugae *fidens.. unum* etiam donis istis, quae plurima *mitti* ' Dardanidis *dici*que iubes, *unum,* optime *regum* ' adicias, nec te ullius uiolentia *uincat,* ' quin gnatam.. dignis.. hymenaeis ' *des, pater..* ' ipsum obtestemur *ueniam*que *oremus* ab ipso ' : cedat, *ius* proprium *regi patriaeque remittat.* ' quid *miseros..* proicis, o *Latio* caput horum.. malorum? '.. en *supplex uenio, miserere tuorum.* ' ..aude atque aduersum *fidens fer* pectus in *hostem*'. [75] Τούτοις δὴ ἀντιπαρατείνωμεν A 4.420-422, 424-432, 434-436 '*miserae* hoc tamen *unum* ' exsequere, Anna, mihi : solam nam *perfidus* ille ' te colere.. ' *i* soror, atque *hostem supplex* adfare *superbum.* ' non *ego.. Troianam* excindere gentem '.. *iuraui* classemue.. *misi,* ' nec *patris..* cineres.. reuelli, ' cur mea *dicta* neget duras *demittere* in auris '.. hoc *miserae det* munus amanti : ' expectet.. *fugam* uentosque *ferentis.* ' non iam coniugium.. *oro,* ' nec.. ut *Latio* careat *regnum*que relinquat : '.. ' dum mea me *uictam* doceat *fortuna* dolere. ' extremam hanc *oro ueniam* — *miserere sororis* —, ' quam mihi cum dederit, cumulatam

morte remittam'. Ἢν μὲν οὖν τις λογίζηται πόσα ἐνταῦθα ἀλλήλοις ἔοικεν,

[76] 1′ ἀριθμήσει πρῶτον 28 *ῥήματα ὅμοια ἢ προσόμοια*· 'superbum (A 11.340).. fortuna ferat (345).. det (346).. remittat (346).. equidem (348).. mortem (348).. Troia (349).. fugae fidens (350).. unum (δὶς 352 ἑπ.).. mitti (352).. dici (353).. regum (353).. uincat (354).. des, pater (356).. ueniamque oremus (358).. ius (359).. regi patriaeque remittat (359).. miseros (360).. Latio (361).. supplex uenio, miserere (365).. fidens fer (370).. hostem (370)', οἷσπερ ἀντίκειται τάδε· — τὴν μέντοι διαδοχὴν ἀναστρέφω ὅπως ῥᾷον παραβάλληται — 'superbum (A 4.424).. fortuna (434).. ferentis (430).. det (429).. misi (426).. non ego (425).. morte (436).. Troianam (425).. fugam (430).. perfidus (421).. unum (420).. demittere (428).. dicta (428).. regnum (432).. uictam (434).. dederit (436).. patris (427).. oro ueniam (435).. iuraui (426).. remittam (436).. miserae (429).. Latio (432).. i.. supplex (424).. miserere (435).. perferre (.. perfidus 420 ἑπ.).. hostem (424)'. 28 οὖν ῥήματα, ἐπιρρημάτων καὶ ἀντωνυμιῶν — πλὴν 'non ego' A 4.425 — παραλελειμμένων, πολλὰ δῆτα ὑπάρχει ἐν συστήμασιν ὧν τὸ ἕτερον 17 στίχους περιέχει.

[77] 2′ Τὰ δὲ *συνώνυμα* ὡς 'donis istis' A 11.352 = 'hoc.. munus' A 4.429, 'hymenaeis' A 11.355 = 'coniugium' A 4.431, καὶ τὴν πολλάκις εἰρημένην *παρωνύμων σύνθεσιν* 'miser-mitto'; 'remittat.. remittat ..miseros.. miserere' ἐν τῇ ἑνδεκάτῃ βίβλῳ, 'miserae.. misi.. demittere ..miserere.. remittam' ἐν τῇ τετάρτῃ, καὶ τὰς *συνωνύμων ἐπαναφορὰς* '*unum* etiam donis istis.. *unum*, optime regum | adicias' A 11.352-354 = '*solam* nam perfidus ille | te colere.. *sola* uiri mollis aditus.. noras' A 4.421-423 = 'extremum hoc munus.. extremam hanc.. ueniam' A 4.429, 435, καὶ τὸ συνόλως παραιτητικὸν καὶ ἐμπαθὲς ἀμφοῖν, ταῦτα μὲν ἅπαντα σιωπῶ,

[78] 3′ πολὺς δ' ἔγκειμαι τοῖνδε.

A′ πρότερον μὲν τῷ ἔπει A 11.346 'det libertatem fandi flatusque remittat', ὅτι ἡ *χιαζομένη ἀντίθεσις* 'det — remittat' ἐπιρρώννυσι *τὴν ἀντικειμένην ἐπανάκρουσιν* τῶν αὐτῶν ὀνομάτων A 4.436 'quam mihi cum *dederit*, cumulatam morte *remittam*', καὶ βεβαιοῦται αὐτὴ τῷ G 4.536 '*dabunt* ueniam uotis irasque *remittent*', καὶ A 2.542 'red*didit* Hectoreum [corpus], meque in mea regna *remisit*', καὶ A 12.833 '*do* quod uis, et me uictusque uolensque *remitto*' (μὴ παροράσθω ἐν τῷ στίχῳ τούτῳ 'uictus' παρών, μηδὲ ἐν τῷ πρὸ τούτου A 12.832 'summitte furorem', πβ. A 4.428 'demittere', 433 'furori', 434 'uictam').

B′ πρὸς δὲ τούτοις, ἡ σύστασις '*ueniamque oremus* .. *remittat*' A 11.359

ἐπ., ἄλλως τε καὶ πλησία οὖσα τῷ '*des*' Α 11.356, ἀξία δηλαδή ἐστι συμβαλεῖν πρὸς Α 4.435 ἐπ. 'hanc *oro ueniam* .. quam mihi cum *dederit* .. *remittam*'. — Πρὸς δὲ τὴν σύζευξιν '*ueniam oro*', παράβαλε καὶ Α 1.519 '*orantes ueniam*', οὗ τὰ πρῶτα φαίνεται καὶ δοκεῖ ἐκ ῥήματος ἀναλήψεως γενέσθαι (Α 1.518 'quid *ueniant*'), Α 10.903 'si qua est uictis *uenia* hostibus *oro*', Α 11.100 ἐπ. '*oratores* .. *ueniam* .. rogantes'· αὗται δὲ σὺν Α 4.435 καὶ Α 11.359 πέντε ὑπάρχουσι χρήσεις τοῦ ὀνόματος 'ueniae', δέκα τῶν ὅλων οὐσῶν ἐν τοῖς Οὐεργιλίου ποιήμασιν.

[79] vi' Τελευτῶν δ' ἐκ παρέργου προσδηλῶ Α 12.929 ἐπ., 932-934, 936· καὶ μόνον τὰ ῥήματα παρίσταμαι τὰ πρὸς παραβολὴν χρήσιμα· 'remittunt .. supplex .. miseri .. parentis .. oro .. Anchises .. miserere .. uicisti .. uictum', πβ. 'remittam (Α 4.436) .. supplex (424) .. miserae (429) .. patris (427) .. oro .. (435) .. Anchisae (427) .. miserere (435) .. uictam (434)', καὶ προσέχωμεν τῇ παρωνύμων συναφείᾳ 'remittunt .. miseri .. miserere' ἐν τῷ δωδεκάτῳ βιβλίῳ, καὶ ἐν τῷ τετάρτῳ 'miserae .. miserere.. remittam', καὶ τὰ λοιπά.

[80] c' Καὶ οὖν, σκεψαμένοις ἡμῖν τὰς ῥημάτων συμβολὰς κατὰ μόνας [62-63], καὶ τὰς ῥημάτων τε καὶ διανοιῶν συγκράσεις ἐκείνας [64-79], ἔστι περαίνειν ὧδε·

i' ἡ μὲν παρωνύμων σύνδεσις 'miser-mitto', ἐν ᾗ 'remittam' ἐμπεπλεγμένον τυγχάνει ἐν τοῖς Α 4.436 πλησίοις στίχοις ἀποφαίνεται βέβαιος οὖσα ἐκ πολλῶν τόπων [65, 68, 72, 76, 78], καίπερ εἰκότως παραλειφθέντων οὐκ ὀλίγων ἄλλων, ὧνπερ παλαίτατά τινα τὴν σύνδεσιν ἐκείνην ἤδη παρέχεται, οἷον Β 2.58 ἐπ.

ii' Ὁμοίως ἔχουσιν ἔνιαι συνθέσεις τοῦ 'remittam' μετὰ 'morte' Α 4.436 [63], μετὰ 'dederit' Α 4.436 [66, 68, 73, 77], μετὰ 'ueniam' Α 4.435 [65, 77], μετὰ 'oro' Α 4.435 [65, 70, 77, 78], καὶ μετ' ἄλλων ῥημάτων ἐγγὺς Α 4.436 κειμένων.

[81] iii' Ὥστε τὸ 'cumulatam morte remittam' οὐ μόνον τοῖς χειρογράφοις ὁμοθυμαδὸν σχεδὸν διαμαρτυρεῖται, ἀλλὰ καὶ φανερωτάτη (1) ἐστὶ συνουσία τις τὰ τρία ῥήματ' ἐκεῖνα ἀλλήλοις θ' ὡς εἰπεῖν προσκολλῶσα καὶ τῶν περὶ αὐτὰ τυγχανόντων τοῖς πολλοῖς. Τοιγαροῦν τὸ πάνυ ἀμφισβητούμενον ἐκεῖνο ὅτι γνήσιον καὶ ἀληθινὸν γέγονεν ἀποφαίνεται διὰ ἀμφοῖν τοῖν εἴσω καὶ ἔξω κριτηρίοιν συμφώνως θαυμαστὸν ὅσον ἐχόντοιν.

Β Ἡ ἐξήγησις.

α Καθίσταται ἡ ἐξήγησις

(1) Ἔμοι γε φανερωτάτη, ἀλλ' οὐκ ἂν ἀρνηθείην τοιαύτην ῥημάτων τε καὶ συλλαβῶν ῥοπὴν εἰς τὰς μεγάλου ποιητοῦ μελέτας μὴ οὐ πίστεως μείζω εἶναι· ἐκ τῶν οὖν Οὐεργιλίῳ γεγραμμένων μᾶλλον ἢ κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην τὴν ψῆφον τιθέσθων οἱ σοφοί.

[82] **a ἀπὸ τῶν πέλας στίχων.** Τῶν τριῶν ῥημάτων 'cumulatam morte remittam' ἀπὸ τῶν ἄλλων κεχωρισμένων,

i' πρῶτον μὲν τῷ ἑρμηνεύοντι πρόκειται **πότερον 'morte' τῷ 'cumulatam' ἢ τῷ remittam συνοδεύει.** Οὐδὲν δ' ἔγωγ' ὀκνήσας ἀποκρίνομαι ὅτι συνάπτεται πρὸς 'cumulatam'. Φανερὸν δέ·

1' ἑξάκις γὰρ μὲν δὴ τῷ ῥήματι 'cumulo, adcumulo' ἐχρήσατο ὁ Οὐεργίλιος· πεντάκις δ' ἄλλοθι παρακολουθεῖ αὐτῷ ἡ ἀφαιρετικὴ πτῶσις· A 5.532 '*muneribus cumulat* magnis', A 6.884 ἑπ. 'animam .. nepotis his saltem *adcumulem donis*', A 8.284 '*cumulant*que oneratis *lancibus* aras', A 11.50 '*cumulat*que altaria *donis*', A 12.215 '*cumulant*que oneratis *lancibus* aras'.

[83] 2' Τὸ δ' ἐναντίον, 'remitto' εἰκοσάκις, χωρὶς A 4.436, ἐν τοῖς ποιήμασιν Οὐεργιλίου παρόν, ἐλαχίστου δεῖ παντάπασιν ἀφαιρετικῶν ἀπορεῖν· G 1.202 'si bracchia forte remisit', G 4.35 ἑπ. 'mella .. calor liquefacta remittit', G 4.536 'namque dabunt ueniam uotis irasque remittent', A 2.543 meque in mea regna remisit', A 5.419 'Erycis tibi terga remitto', A 9.635 'Phryges haec Rutulis responsa remittunt', A 9.818 'laetum sociis abluta caede remisit', A 10.492 'qualem meruit, Pallanta remitto', A 10.827 ἑπ. 'teque parentum | manibus .. remitto', A 10.839 ἑπ. 'multumque remittit | qui reuocent', A 11.204-206 'corpora .. multa .. tollunt in agros urbique remittunt', A 11.346 'flatusque remittat', A 11.359 'ius proprium regi patriaeque remittat', A 12.388,390 'poscit .. sese .. in bella remittant', A 12.429 'opera ad maiora remittit', A 12.833 'me uictusque uolensque remitto', A 12.929 'uocem late nemora alta remittunt'. [84] Ἐξαιρεῖται τρία· G 2.218 'et bibit umorem et, cum uolt, *ex se* ipsa *remittit*', A 5.99 'manisque *Acheronte remissos*', A 11.239 'legatos Aetola *ex urbe* remissos'. Τῶν δὲ τριῶν τούτων τῶν δηλονότι τοπικῶν τὰ μὲν δύο τὴν πρόθεσιν ἔχει 'ex', τὸ δὲ προθέσεως ὑστεροῦν κύριον ὄνομά ἐστιν· 'morte' δ' A 4.436, οὔτε τοπικόν ἐστιν οὔτε κύριον ὄνομα, οὔτε πρόθεσιν ἔχει. Ὅλως οὖν 'cumulo' μὲν τῆς ἀφαιρετικῆς ἐπιθυμεῖ, 'remitto' δὲ μισεῖ αὐτήν, εἰ μὴ τοπικὴν οὖσαν καὶ σπανίαν καὶ τῇ προθέσει 'ex' ἑπομένην. Τὸ μὲν οὖν 'morte' A 4.436 δεῖ ἀπὸ τῆς μετοχῆς 'cumulatam' συνδεῖν.

[85] ii' **Μετὰ δὲ ταῦτα, ἄνευ πόνου τὴν ποίαν ἀφαιρετικὴν λέγειν ἔστι 'morte'.** Οὐ δείκνυσι τὸ « πότε; » οὐ γὰρ ἂν ἀπῆν ἡ πρόθεσις· δηλοῖ ἄρα τὸ « διὰ τίνος; » ἐπειδὴ οὕτως ἀεὶ συντάττεται τὸ 'cumulo' ἐν τοῖς Οὐεργιλίου [81]. Ταὐτὸ τοίνυν 'morte' πρὸς 'cumulatam' βούλεται ὅπερ 'muneribus, donis, lancibus' ἐν τοῖς πρότερον εἰρημένοις· σημαίνει γὰρ τὸ διδόμενον, τὸ φύσει

(ἑνικῶς 'morte') ἢ πλήθει (πληθυντικῶς 'donis, muneribus, lancibus') πλησμονὴν ἀπεργαζόμενον, καθ' ὃ δείκνυσι τὸ ῥῆμα· τοῦ 'cumulatam morte' ἡ δύναμις οὖν αὕτη ἐστίν· τὸν εὐεργετοῦντα ὑπερβαλομένη διὰ τοῦ θανάτου, καὶ ὅτι τὰ ἀλλότρια οὐκ ἔστι διδόναι, λεκτέον· τῇ χάριτι τιμὴν προσθεῖσα μεγίστην τὸν θάνατον *ἐμοῦ*.

[86] iii' 'cumulatam' οὐδενὶ ἄλλῳ οἷόν τ' ἐστὶ προσήκειν ἢ τῷ 'quam' Α 4.436 ἀναφορικῶς ἔχοντι πρὸς 'ueniam' Α 4.435. Τοῖς τοίνυν τὴν λέξιν 'ueniam .. cumulatam' παράδοξον εἶναι νομίζουσιν ἀναμνήσω τὸ Α 6.884 ἐπ. 'animam.. adcumulem', οὐδὲν ἧττον παραλόγως γεγραμμένον. Ἀλλὰ μέντοι παράδοξον ἐκεῖνο φαίνεται οὐκ ὄν που. Τί γὰρ βούλεται τοῦτο 'animam .. nepotis .. adcumulem donis'; ἄλλο τί ἢ 'donem nepotem mortuom muneribus plurimis', ἢ 'donem cumulate nepotem'; Δυνατὸν γὰρ τὴν ῥηματικὴν δύναμιν εἰς τὸ ὄνομα 'donis' μεθιστάναι καὶ 'adcumulem' ἐπιρρηματικῶς μεταγράψαι πρὸς τὸ τρόπον σημαίνειν. Ἡ δ' αὐτὴ μεταβολὴ πλέον ἢ ἔλαττον ἐπὶ τῷ θέλοντί ἐστιν ἐν τοῖς τόποις οὗ 'cumulo' τῷ 'donum' ἢ 'munus' προσμίγνυσι, τοῦτ' ἔστιν Α 5.532, 11.50 [81]. Τυγχάνει δὲ 'remittam', ὡς ὅσον οὐκ ἤδη δείξω, ἐναμίλλως 'reddam' δυνάμενον, ὥστ' ἔξεστι παραγράψαι 'quam ueniam reddam cumulate, h. e. morte mea'. Καὶ ἤδη ἐναργής ἐστιν ἡ λέξις 'ueniam .. cumulatam' ὅτι μᾶλλον διὰ γραμματικοῦ δεσμοῦ ἢ διὰ νοητοῦ συμπέπηγεν.

[87] iiii' Τῶν δυνάμεων τοῦ **'remitto'** ἐστὶ δῆτα « **ἀποδιδόναι** ».

1' Οὐ μέντοι προσδόκιμός εἰμι ποριζων παραδείγματα ἐξ Ὡρατίου [54], ἐπεὶ ἂν οὐχ ὅτι τοῦτο πράξας, ὀλίγον ἂν πρὸς ἀπόδειξιν ὠνήμην, ἀλλὰ καὶ πάνυ ἀπεπλανήθην ἀπὸ τῆς νῦν μεθόδου. Πᾶσα γὰρ ἀνάκειται αὕτη ἐπὶ τῷ ῥήματα καὶ νοήματα, μορφὰς καὶ εἴδη, φαντάσματα καὶ φρονήματα, ὡς μηχανήματι ξύνηθες, αὐτόματα ἐπανελθεῖν καὶ μετ' ἀλλήλων ἐν Οὐεργιλίου ποιήμασι διαταχθῆναι. Καὶ γὰρ 'remitto' εἰκοσάκις, ἦν δ' ἐγώ, χωρὶς Α 4.436, ἐν τοῖς συγγράμμασιν ἐκείνου πάρεστιν [82]. Τόσων τοίνυν ὄντων, τετράκις ἀνθίσταται 'remitto' τῷ 'do' ('reddo') ἐν ἑνὶ στίχῳ [77]· ἀλλ' ὅμως τῶν ὀνομάτων μόνον ὑπάρχουσα, οὐκ ἀξιόχρεως ἡ ἀντίστασις τὴν δύναμιν αὐτῶν ἀσφαλῶς ἐπιδεῖξαι.

[88] 2' Τρεῖς δὲ χρήσεις προσχεῖν δοκοῦσι τῇ γε σαφηνείᾳ·

Α' G 2.218 'et *bibit* [terra] umorem et, cum uolt, ex se ipsa *remittit*', 'bibit' ἐνθάδε, πλὴν ὅτι τὴν πρᾶξιν ἐν ὀφθαλμοῖς εἰκάζει, οὐδὲν ἄλλο βούλεται ἢ 'capit, accipit', ὥστε 'remittit', δηλοῦν γε τὴν πάλιν πρᾶξιν, ἴσα δύναται τῷ 'reddit'· Β' Εἶτα δ' ἤν τις παραβάλῃ Α 12.633 'teque haec in bella *dedisti*' πρὸς Α 12.390 'seseque in bella *remittant*', προσέχων δὴ τῇ καταστάσει ὅτι ἑκατέρα ἰδίως ἔχει, αἰσθήσεται δήπου 'remittant' ἀλλαγέντος ἀντὶ 'reddant', ὅγε πρὸς τὸ μέτρον ἀνεπιτήδειον ἦν. Γ' Ἀναγνῶμεν δ'

A 9.815-818 ʽpraeceps saltu *sese* omnibus armis ǀ in fluuium *dedit* : *ille* suo cum gurgite flauo ǀ *accepit* uenientem .. et laetum sociis .. *remisit*ʼ. Τοῦρνος τοίνυν εἰς ποταμὸν ἐμβάλλων, ἑαυτὸν ὡς εἰπεῖν αὐτῷ δίδωσιν, ὃς καὶ δέχεται τὸν ἄνδρα, κᾆτ' ἀποδίδωσιν· ἡ οὖν διάνοια εἰς τὰ μέρη πάντα διαλέλυται· ἐπεὶ μεταξὺ τοῖν καταλλήλοιν, *διδόναι* τε καὶ *ἀποδιδόναι*, κεῖται τὸ ἐπάναγκες μεσοῦν, τὸ *δέχεσθαι*.

[89] 3′ Ἀλλ' ἣν ἐπανίωμεν ἐπὶ τὸ A 4.435 ἐπ., παραυτίκα ὁρῶμεν ὅτι περὶ τῶν αὐτῶν τριῶν ἐνθυμεῖται ἡ Διδώ· ʽhanc *oro* ueniam .. quam mihi cum *dederit* .. *remittam*ʼ. Ἄπεστι μὲν γὰρ τὸ ʽacceptʼ, ἀλλ' ἀντὶ τούτου πάρα ʽoroʼ A 4.435· τὸ γὰρ *αἰτούμενον*, ἐὰν δοθῇ, δῆλον ὅτι *ληφθήσεται*. Ὑποθέντες οὖν τὸ ʽremittamʼ ἐξισούμενον τῷ ʽreddamʼ, ἐπινοοῦμεν τὸ πάνυ ἔπος δυνάμενον τάδε· ὅπερ εἴ μοι χαριεῖται, *τὴν εὐεργεσίαν νικήσω τὸν ἐμὸν θάνατον ἀποτίνουσα*.

[90] b **Καθίσταται ἡ αὐτὴ ἐξήγησις ἀπὸ προτέρου τινὸς σχήματος.** Ἐν ἄλλῳ συγγράμματι ἐδήλωσα ὅτι παρὰ Οὐεργιλίῳ ὑπάρχει οὐ μόνον ὀνομάτων σχήματα, οἷα ἀποτετυπωμέναι λέξεις, καὶ συνωνύμων ἢ παρωνύμων συνάφειαι, καὶ ῥημάτων ἐπαναλήψεις, ἀλλὰ καὶ νοημάτων, διανοιῶν τε καὶ φαντασμάτων συνάψεις, αὐξήσεων εἴδη, μακρὰ συστήματα (1). Ταῦτα δὲ τὰ σχήματα, χαρακτῆρες ἀληθῶς ὄντες, γίγνονται μὲν κατὰ σμικρόν, γεγενημένοι δὲ μάλιστα δραστικοὶ καὶ πρόθυμοι ὄντες διαμένουσιν, ὥστ' οὐκ ὀλίγη ἔσται αὐτῶν γνωσθέντων ῥοπή, οὐχ ὅτι πρὸς περιέχουσάν τινα γνῶσιν τοῦ ποιητοῦ, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν τῶν ποιημάτων χρίσιν τε καὶ ἐξήγησιν (2). Τοιαῦτα γὰρ σχήματα, ὡς ἅπαξ πέπλασται, πασῶν τῶν Οὐεργιλίου δυνάμεων ὑπερφυῶς ὡς κυριεύει καὶ προτυποῖ. Καὶ ὑπάρχει οὖν ἀρχέτυπόν τι τῶν στίχων A 4.435 ἐπ. Πρέπει δέ, πρὶν αὐτὸ παρίστασθαι, τὰς σκέψεις ὡς πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ ζητουμένου ἱκανῶς διηγήσασθαι, ἵνα πᾶς τις τοῦ σχήματος ἐκείνου αἴσθηται ὁποῖον ἀκμάζει.

[91] ι′ Ἀγνοεῖται σχεδὸν καὶ παντάπασι δέ που ἡ ὑπόθεσις τῆς τετάρτης βίβλου τῆς Αἰνηΐδος οὐδεμία ἄλλη οὖσα ἢ αὔξησις μεγαλοπρεπὴς τοῦ ὀγδόου τῶν βουκολικῶν. Οὕτω δ' ἔχειν ἀποδείξειν μοι δοκῶ. Ἄμφω τοίνυν ποιήματε διὰ βραχυτάτων καθ' ὅλου πρῶτον ἀντιπαραβαλὼν ἔπειτα ἀνὰ στίχον αὐτὼ συνθήσω ὡς τὸ προκείμενον νικήσων. Τὸ ὄγδοον βουκολικὸν δίχα ἔστι μερίζειν, κατ' ὀδυρμόν τε καὶ ἐπῳδήν· τούτω δ' ἐκείνω συντελεῖ τὸ σῶμα τῆς τετάρτης βίβλου, τοῦ μὲν ὀδυρμοῦ τοὺς στίχους 295-473 καὶ 522-692, τῆς δ' ἐπῳδῆς τοὺς μεσοῦντας περιεχούσης. — Ἀλλ' ὡς ἀκριβῶς πάντα ἐξετῶν, τοῦ ὀγδόου βουκολικοῦ καθ' ἕκαστον

(1) Étude sur l'imagination auditive de Virgile [13-24, 261-300, 301-312, 1-12, 334-351].

(2) Étude sur l'imagination auditive de Virgile [375-401].

τοὺς στίχους αὐτίκα προτίθημι, τὰ ὁμοίως εἰρημένα ἐκ τῆς τετάρτης βίβλου ἀεὶ παραβάλλων.

[92] 1′ B 8.14-16 'frigida uix *caelo* noctis *decesserat umbra*, ' *cum ros* in tenera pecori gratissimus herba : ' incumbens tereti Damon *sic coepit* oliuae'. A′ Τῇ ἀρχῇ ταύτῃ ἔοικε δῆτα A 4.6-8 'postera Phoebea lustrabat lampade terras ' *umentem*que Aurora *polo dimouerat umbram*, ' *cum sic* unanimam *adloquitur* male sana sororem', B′ καὶ τούτῳ προσθεῖναι χρὴ συστήματα ἧττον ὅμοια τρία· A 4.129 ἐπ. 'Oceanum interea surgens Aurora reliquit. ' it portis iubare exorto delecta iuuentus', A 4.584-587, 590 ἐπ. 'et iam prima nouo spargebat lumine terras ' Tithoni croceum linquens Aurora cubile. ' regina e speculis ut primam albescere lucem ' uidit.. « pro Iuppiter '.. » ait', καὶ ἔτι A 4.522 ἐπ., 529,533 'nox erat, et placidum carpebant fessa soporem ' corpora per terras,.. at.. infelix.. Phoenissa.. ' sic adeo insistit secumque ita corde uolutat'.

[93] 2′ Ὁ δὲ στίχος B 8.17 'nascere, praeque diem ueniens age, Lucifer, almum' παραπλήσιος ἐπιεικῶς ἐστι τοῖς A 4.584,586 τοῖς ἄνω [92] εἰρημένοις, καὶ τῷ ἔπει A 4.607 'Sol, qui terrarum flammis opera omnia ustras'.

3′ B 8.18 '*coniugis* indigno Nysae *deceptus amore*', πβ. A 4.17 'postquam primus *amor deceptam* morte fefellit', A 4.431 'non iam *coniugium* antiquom, quod *prodidit*, oro', 324 '*hoc solum nomen* [hospes] quoniam *de coniuge restat*', 338 ἐπ. '*nec coniugis umquam* ' *praetendi taedas*'.

4′ B 8.19 ἐπ. 'dum queror *et diuos*, quamquam *nil testibus illis* ' *profeci, extrema moriens tamen adloquor hora*', πβ. A 4.519-521 '*testatur moritura deos* et conscia fati ' sidera, tum, si quod non aequo foedere amantis ' curae numen habet iustumque memorque, *precatur*', 371-373 '*quae quibus ante feram* (1)? iam iam nec maxima *Iuno* ' nec *Saturnius* haec oculis pater aspicit aequis. ' nusquam tuta fides', 607-612,621 '*Sol*, qui terrarum flammis opera omnia

(1) Ὁμογνωμονῶ γάρ, πρός τόν γε παρόντα καιρόν, τῷ Ἀ. Πᾶλμερ τὰ ῥήματα ταῦτα κομψῶς ἑρμηνεύοντι 'Before whom can I lay these things? It is no use my appealing to Juno or Jupiter... Had Virgil been writing prose he would have written Quae ad quos deferam? To whom can I complain of this?'. Hermathena 6.1888. 'Virgiliana' p. 303. Οὕτω δ' ἔχον 'quae quibus ante feram' πελάζει τῷ B 8.19 ἐπ. 'quamquam nil testibus illis ' profeci'. — Γράφω δ' ἔγωγε 'ante feram' δίψα, ἐπεὶ 'ante' ἐπίρρημα γίγνεται παρόμοιον τῷ 'coram'.

lustras, ' *tuque harum interpres curarum et conscia Iuno,* ' nocturnisque *Hecate* triuiis ululata per urbes, ' et *dirae ultrices et di morientis Elissae,* ' accipite haec meritumque malis aduertite numen ' et nostras audite preces.. ' *haec precor, hanc uocem extremam cum sanguine fundo*'.

[94] 5′ Ταῖς μέντοι προσῳδίαις Β 8.21,25.. 'incipe Maenalios mecum, mea tibia, uersus', 68,72.. 'ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim', οὐδὲν ὁμοφωνεῖ ἐν τῇ τετάρτῃ βίβλῳ, ἐπεὶ ἀπ' αὐτῶν μελῶν ἀποστρέφεται τὰ ἔπη. Καὶ διὰ ταὐτὸ ἡ βουκολικὴ χωρογραφία Β 8.22-24 'Maenalus argutumque nemus..', καὶ τὰ μυθώδη Β 8.27 ἑπ. 'iungentur iam grypes equis..' ἄπεστι τῆς τετάρτης βίβλου.

6′ Β 8.26 '*Mopso Nysa datur*', πβ. Α 4.211-214 '*femina*.. cui litus arandum ' cuique loci leges *dedimus*.. *dominum Aenean* in regna *recepit*'.

[95] 7′ Β 8.26 '*quid non speremus amantes?*' οὐ δύναται μὴ ἀναμνῆσαι Α 4.296 '*quis* fallere possit *amantem!*' καὶ Α 4.412 'improbe Amor, quid non mortalia pectora cogis' κατὰ μὲν τὴν ὑπόθησιν καὶ ἐκφώνησιν, τῆς δ' αὖ διανοίας καὶ αὐτῶν δὲ τῶν ὀνομάτων ὑπαρχόντων πως ἐν Α 4.291 ἑπ. 'quando optima Dido ' nesciat et tantos rumpi *non speret amores*'.

8′ Β 8.32-34 '*o digno coniuncta uiro*.. dum.. tibi est *odio mea*.. barba', πβ. τὴν κατάστασιν ἐν Α 4.211-217 'femina.. cui.. loci leges dedimus, *conubia nostra* ' *reppulit* ac dominum Aenean in regna recepit. ' et nunc *ille Paris* cum semi*uiro* comitatu, ' *Maeonia mentum mitra crinemque madentem* ' *subnexus,* rapto *potitur*'.

9′ Β 8.32 'dum *despicis omnis*' πολλάκις λέγεται ἐν τῇ Καρχηδονίᾳ ξυμφορᾷ· Α 4.35-37 'aegram *nulli* quondam flexere mariti, '.. *despectus Iarbas* ' *ductoresque alii*', 213 ἑπ. 'conubia nostra ' *reppulit*', 534-536 'rursusne procos inrisa priores ' experiar.. ' quos ego sim *totiens* iam *dedignata* maritos'.

[96] 10′ Β 8.35 '*nec curare deum credis mortalia quemquam*'· ποικίλως ἔχει καὶ ἄδην αὕτη ἡ γνώμη ἐν τῷ τετάρτῳ βιβλίῳ· πβ. Α 4.34 'id cinerem aut *manis credis curare* sepultos?', 206,208 ἑπ. '*Iuppiter* omnipotens.. ' *aspicis haec?* an te.. ' *nequiquam* horremus..?', 217 ἑπ. 'nos munera templis ' quippe tuis ferimus famamque fouemus *inanem*', 379 ἑπ. 'scilicet is *superis* labor est, ea *cura* quietos ' *sollicitat*', 382 '*siquid* pia *numina* possunt', 520 ἑπ. '*si quod non aequo foedere amantis* ' *curae numen habet*'.

11′ Ὁ Διδοῦς μῦθος οὐδὲν παρέχεται, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τῇ βουκολικῇ διαγραφῇ ὅμοιον B 8.37-40.

[97] 12′ B 8.41 'ut *uidi*, ut *perii* : ut me *malus* abstulit *error!*'. Ἐν τῷ στίχῳ δύο λέγεται, τὸ βιαίως καὶ ἐξαίφνης ὑπ' ἔρωτος ἁλίσκεσθαι — δεινὸν ὅσον.

Α' Πῶς ἔρωτος ἤρξατο Διδὼ πολλὰ δὴ παρίστασθαι ἔστιν, ὡς A 4.1-5,10-23, 66-85 καὶ μάλιστα 10 ἑπ., 22 ἑπ. '*quis nouos* hic nostris successit sedibus hospes, ' quem sese *ore* ferens,.. solus *hic inflexit* sensus animumque labantem ' impulit, adgnosco ueteris uestigia flammae'.

Β' Τῷ δὲ στεναγμῷ 'ut perii : ut me malus abstulit error' πβ. A 4.68 'uritur *infelix* Dido', 90 'quam.. tali persensit *peste* teneri', 169 ἑπ. 'ille dies primus *leti* primusque *malorum* ' causa fuit', 496 ἑπ. 'lectumque iugalem ' quo *perii*, super imponas', 541 'nescis heu, *perdita*', 548 ἑπ. 'tu prima furentem ' his, germana, *malis* oneras atque obicis *hosti*', 595 ἑπ. 'quae mentem insania mutat, ' *infelix* Dido?' (πβ. B 2.69 'a Corydon, Corydon, quae te dementia cepit!', B 6.47 'a uirgo infelix, quae te dementia cepit!'), 657 ἑπ. '*felix, heu nimium felix*, si litora *tantum* ' numquam Dardaniae tetigissent nostra carinae' (πβ. B 6.45 ἑπ. 'et fortunatam, si numquam armenta fuissent, ' Pasiphaen'), A 1.712,714 'praecipue *infelix, pesti* deuota futurae.. Phoenissa', A 1.749 '*infelix* Dido longum.. bibebat amorem'.

[98] 13′ Τῷ δὲ συστήματι B 8.43-45 'nunc scio, quid sit Amor : *duris in cotibus* illum ' aut *Tmaros* aut *Rhodope* aut extremi Garamantes '*nec generis nostri puerum nec* sanguinis *edunt*' ἐνάμιλλόν ἐστι τὸ A 4.365-367 '*nec tibi diua parens nec* Dardanus *auctor*, ' perfide, sed *duris genuit te cautibus* horrens ' *Caucasus* Hyrcanaeque admorunt ubera tigres'. Καὶ πρὸς τὸ ἡμιστίχιον B 8.43 '*nunc scio*, *quid sit Amor*' πβ. A 4.541 ἑπ. '*nescis* heu, perdita, *necdum* ' Laomedonteae *sentis* periuria gentis' καὶ 596 '*nunc* te facta impia tangunt?' καὶ A 1.718 ἑπ. '*inscia* Dido, ' insidat *quantus* miserae *deus*'.

[99] 14′ Οἱ δὲ στίχοι B 8.47-49 '*saeuos Amor* docuit *natorum sanguine matrem* ' *commaculare* manus, *crudelis tu quoque*, mater, ' crudelis mater, magis at *puer improbus* ille' διεσπασμένοι μέν, ὑπάρχουσι δ' ἐν τῇ τετάρτῃ βίβλῳ· A 4.532 '*saeuit amor*', 642 ἑπ. '*sanguineam* uoluens aciem *maculis*que trementis ' interfusa genas' (καὶ ἐπίδηλος μάλα ἡ ὀνομάτων σύνθεσις 'sanguis-macula' μόνον B 8.47 ἑπ., ἐνθάδε καὶ A 3.28 ἑπ. παρατυχοῦσα, καὶ οὐχ ἥκισθ' ὅτι ἑξάκις καθ' ὅλου 'ma-

cula, maculo' ἐν τῇ Αἰνηΐδι πάρεστιν), Α 4.412 '*improbe Amor*, quid non mortalia pectora cogis?'· πρὸς τὴν ἀνάληψιν 'crudelis, crudelis' ἐγγὺς τοῦ 'amor' πβ. 307 ἑπ., 310 ἑπ. 'nec te noster *amor*.. ǀ nec moritura tenet *crudeli* funere Dido? ǀ.. ǀ et mediis properas aquilonibus ire per altum, ǀ *crudelis*?' · τὴν δὲ σύναψιν 'natorum.. matrem.. crudelis, tu quoque' οὐκ ἂν εὕροι τις ἐν τῇ τετάρτῃ, ἀλλ' ἐν τῇ πρώτῃ βίβλῳ, Α 1.405-408 'ille ubi matrem ǀ adgnouit,.. ǀ « quid natum totiens, crudelis tu quoque, falsis ǀ ludis imaginibus? »'.

[**100**] 15' Τοῖς μυθολογουμένοις Β 8.52-56 οὐδὲν ἀντίκειται ἐν τῇ τετάρτῃ βίβλῳ.

16' Ἡ κατάρα Β 8.58 'omnia uel medium fiat mare' πολυειδής ἐστιν ἐν τῷ τετάρτῳ βιβλίῳ· ἰδὲ Α 4.600-602,615-629, οἷα 624,628 ἑπ. 'nullus amor populis nec foedera sunto ǀ.. ǀ litora litoribus contraria, fluctibus undas ǀ imprecor, arma armis'.

17' Τῷ Δήμωνος χαῖρε, Β 8.58 'uiuite siluae', πβ. Α 4.650-658 'dixit.. nouissima uerba : ǀ « dulces exuuiae.. ǀ accipite hanc animam meque his exsoluite curis. ǀ uixi.. κ. τ. λ.'.

[**101**] 18' Τοῖς στίχοις Β 8.58-60 'uiuite siluae : ǀ *praeceps* aerii *specula de* montis *in undas* ǀ *deferar*' οὐδὲν παραβλητέον ἐκ τοῦ Διδοῦς ὀλοφυρμοῦ κατά γε τὰ ὀνόματα· τὼ δὲ νοήματε « χαίρετε » ('uiuite') — « ἤδη ἀποθανοῦμαι » ('deferar') πάλιν ἔρχεσθον ὁμοίως τεταγμένω Α 4.651-654 'dulces exuuiae.. ǀ accipite hanc animam.. ǀ uixi' (« χαίρετε »), 'et nunc magna mei sub terras ibit imago' (« ἤδη ἀποθανοῦμαι »). Τοῖς δὲ χωρογραφικοῖς πβ. Α 4.586-588 'regina *e speculis* ut.. uidit.. aequatis classem procedere uelis ǀ *litora*que..', 409-411 'cum *litora* feruere late ǀ prospiceres *arce ec summa* totumque uideres ǀ misceri ante oculos tantis clamoribus *aequor*'. Καὶ συντίθει τὰς λέξεις τάσδε· Α 4.565-567 'non fugis hinc *praeceps,* dum praecipitare potestas? ǀ iam *mare* turbari trabibus.. uidebis ǀ.. iam feruere litora flammis', 357 ἑπ. 'celeris mandata per auras ǀ *detulit* (καὶ 226). Τέλος δ' ὁμοῦ λέξιν καὶ χωρογραφίαν ἰδὲ τὴν τοῦ Α 4.253 ἑπ. '*hinc* [ex Atlante summo] toto *praeceps se* corpore *ad undas* ǀ *misit*'.

[**102**] 19' Ἡ μετάβασις Β 8.62 'haec Damon. uos quae responderit Alphesiboeus' .. πάρεστιν Α 4.30 ἑπ., 331,333-362, 364 (436 ἑπ.)· ἀλλ' ὅτι οὐδὲν συμφέρει αὕτη τῇ ὑποθέσει καὶ ἐν πᾶσι τοῖς Οὐεργιλίου ποιήμασιν ἀφθόνως ἔχει, οὐ προὔργου ἐστὶ δείγματα παρατιθέναι.

20' Ἐν τῷ Διδοῦς μύθῳ οὐδὲν προσόμοιον τῇ ἀνακλήσει Β 8.63 'dicite, Pierides : non omnia possumus omnes', ἥγε πάνυ βουκολική ἐστι· σημεῖον

δέ· τὸ γὰρ ὄνομα 'Pierides', πεντάκις παρὰ Οὐεργιλίῳ περιτυχόν, μόνον ἐν τοῖς Βουκολικοῖς ὑπάρχει.

[**103**] 21′ Αἱ γοητικαὶ παρασκευαὶ B 8.64 ἑπ. 'effer *aquam*, et molli *cinge* haec *altaria uitta*, ¦ *uerbenas*que adole *pinguis* et mascula *tura*' δεύτερον γίγνονται A 4.512 'sparserat et *latices* simulatos fontis Auerni', 504,506 'regina *pyra* .. erecta .. ¦ intenditque locum *sertis* et fronde *coronat*', 457-459 '*templum* coniugis antiqui .. *uelleribus* niueis et festa fronde *reuinctum*', 513 ἑπ. 'quaeruntur .. *pubentes herbae* nigri cum lacte ueneni', 486 'spargens .. soporiferum .. *papauer*', 635,637 'dic corpus properet fluuiali spargere *lympha* ¦ .. ¦ sic ueniat, tuque ipsa pia *tege* tempora *uitta*', 453 '*turicremus* cum dona imponeret *aris*'.

22′ Ἡ δύναμις τῆς ἐπῳδῆς ἡ ἐπὶ ψυχῶν B 8.66 ἑπ. 'coniugis *ut* magicis *sanos auertere sacris* ¦ *experiar sensus* : nihil hic nisi *carmina* desunt' οὐδὲν διαφέρει A 4.487 ἑπ. 'haec se *carminibus* promittit *soluere mentes* ¦ quas uelit, ast aliis *duras inmittere curas*', 478 ἑπ. 'uiam .. *quae mihi reddat eum uel eo me soluat amantem*', 638 ἑπ. '*sacra* Ioui Stygio, quae rite incepta paraui, ¦ perficere est animus *finemque imponere curis*'.

[**104**] 23′ Ἐὰν συνθῶμεν τὴν δύναμιν τῆς ἐπῳδῆς τῆς ἐπὶ σωμάτων B 8.69-71 '*carmina* uel *caelo* possunt *deducere Lunam*, ¦ carminibus Circe socios mutauit Ulixi; ¦ frigidus in pratis cantando rumpitur anguis', καὶ τὴν δύναμιν τῶν φαρμάκων B 8.95-99 'has herbas .. ipse dedit Moeris .. ¦ his ego saepe lupum fieri et se condere siluis ¦ Moerim, saepe *animas imis excire sepulchris* ¦ atque *satas alio* uidi *traducere messis*', πάντα ἤδη ἔχομεν τὰ ἐν A 4.488-491 ἐνόντα· παρακινεῖται γὰρ τὰ ἄστρα 'caelo .. deducere Lunam' B 8.69, πβ. A 4.488 '*uertere sidera retro*', — ἀνακαλοῦνται οἱ κάτω 'animas imis excire sepulchris' B 8.98, πβ. A 4.490 '*nocturnosque mouet manis*', — μεθίσταται τὰ φυτὰ 'satas.. traducere messis' B 8.99, πβ. A 4.491 '*descendere montibus ornos*', τοῦτο δή, ὡς πρὸς ῥήματα, ἀπὸ B 6.71 'cantando rigidas deducere montibus ornos'. [**105**] Οὐδεμίας τοίνυν μεταμορφώσεως οἵων διηγεῖται B 8.70,97, μνείαν ποιεῖται ὁ Οὐεργίλιος τὴν φαρμακεύτριαν λέγων τὴν Αἰθιοπίδα· ἀναγιγνώσκειν μέντοι ἔστιν A 4.453-455 'uidit, turicremis cum dona imponeret aris ¦.. latices nigrescere sacros ¦ fusaque *in obscenum se uertere uina cruorem*'. Ἀντὶ δ' οὖν τοῦ ζῷα μεταφύεσθαι, ἴσχονται οἱ ποταμοὶ A 4.487-489 'haec se *carminibus* promittit .. *sistere aquam fluuiis*', ὅπερ ἤδη ὁ ποιητὴς ἐν τῷ τοῦ ὀγδόου βουκολικοῦ προοιμίῳ εἶπε B 8.3

ἐπ. '*quorum* .. *carmine* .. mutata *suos requierunt flumina cursus*'.

[106] 24' Ἡ δὲ τριπλῆ ἕλιξις B 8.73-75,77 ἐπ. '*terna* tibi haec primum *triplici* diuersa colore ꞌ licia *circumdo, ter*que *haec altaria circum* ꞌ *effigiem* duco; numero *deus* impare gaudet. ꞌ .. 'necte *tribus* nodis *ternos*, Amarylli, colores; ꞌ necte, Amarylli, modo et « *Veneris* » dic « uincula necto », εὐχερῶς ἀναγνωρίζεται ἐν A 4.508-511 '*effigiem* .. toro locat.. ꞌ *stant arae circum*, et crinis effusa sacerdos ꞌ *ter centum* tonat ore *deos*, Erebumque Chaosque ꞌ *tergeminam*que Hecaten, *tria* uirginis ora *Dianae*'.

[107] 25' Τῇ βασκανίᾳ B 8.80 ἐπ. 'limus ut hic durescit et haec ut cera liquescit ꞌ uno eodemque igni : sic nostro Daphnis amore' οὐδὲν δοκεῖ ἀνάλογον πάνυ εἶναι ἐν τῇ τετάρτῃ βίβλῳ· τοὺς δ' ἑπομένους στίχους B 8.82 ἐπ., προσόμοιον πρᾶξιν ἀπεικάζοντας, '*sparge molam*, et fragilis *incende* bitumine laurus. ꞌ Daphnis me malus urit, ego hanc in Daphnide laurum', παρέβαλεν ὁ Ῥίββεκκ πρὸς A 4.486 ὃ ἐτίθει μετὰ A 4.517 'ipsa *molam* manibusque piis altaria iuxta ꞌ *spargens* umida mella soporiferumque papauer'. Ἴσως ὑπομνηστέον καὶ A 4.640 'Dardanii .. rogum capitis *permittere flammae*'.

[108] 26' Ἀπὸ τῆς ἐνδόξου εἰδωλοποιίας B 8.85-89 '*talis amore* Daphnim, *qualis* cum fessa iuuencum ꞌ *per nemora atque altos quaerendo bucula lucos* ꞌ propter aquae riuom uiridi *procumbit in ulua*, ꞌ *perdita* nec *serae* meminit decedere *nocti*, ꞌ talis amor *teneat, nec sit mihi cura mederi*' δοκεῖ ἀποτυπωθῆναι τὸ παραπλήσιον σύστημα A 4.68-73 '*uritur* infelix *Dido* totaque uagatur ꞌ urbe furens *qualis* coniecta cerua sagitta, ꞌ quam procul incautam *nemora inter* Cresia fixit ꞌ pastor agens telis liquitque uolatile ferrum ꞌ *nescius*, illa fuga *siluas saltusque peragrat* ꞌ *Dictaeos*, *haeret* lateri letalis harundo'· ἐνταῦθα γὰρ οὐ μόνον αἱ ὑποθέσεις ἀλλὰ καὶ οἱ στίχοι B 8.85 ἐπ. τοῖς A 4.70,72 ἴσοι πώς εἰσιν. Τοῖς δὲ στίχοις B 8.87 ἐπ. ἀκριβέστερον συμφωνοῦσιν A 4.80-83 'ubi .. suadent .. *cadentia sidera* somnos, ꞌ *sola* domo maeret uacua *stratisque* .. ꞌ *incubat*'. — [109] Ἡ μέντοι γεωγραφικὴ ὀνομασία 'Cresia .. Dictaeos' A 4.70,73 οὐ δύναται τὸ ἕκτον βουκολικὸν μὴ ἀναμνῆσαι, ὃ καὶ σμίκρ' ἄττα τῇ τετάρτῃ βίβλῳ δῆλόν ἐστι παρασχόμενον [97, 104]. Κεῖται γὰρ B 6.52-54,56 'tu nunc *in montibus erras* : ꞌ ille latus niueum *molli fultus hyacintho* ꞌ ilice sub nigra pallentis ruminat herbas, ꞌ .. « *Dictaeae* nymphae, *nemorum iam claudite saltus* »· οὐ μόνον ἐνθάδε διείρηται ὁ κρητικὸς ἀγρὸς 'Dictaeae' B 6.56, — ἀλλὰ καὶ εὑρίσκομεν « σκιόεντα οὔρεα καὶ ποιηέσσας βήσσας », 'in montibus .. nemorum saltus'

B 6.52,56, ἅπερ ἄμφω εἰκασία περικοσμεῖ, B 8.86 'per nemora atque altos .. lucos', A 4.70,72 'nemora inter .. siluas saltusque', — καὶ ἔτι τῷ μέρει, τὴν μὲν δίωξιν καὶ ἀνεμώλιον φυγήν, B 6.52 'in montibus erras', πβ. B 8.85 ἑπ. 'fessa .. quaerendo' A 4.72 'fuga .. peragrat', καὶ τὸ ἀναπαύεσθαι, B 6.53 'latus .. molli fultus hyacintho', πβ. B 8.87 'procumbit in ulua', A 4.82 ἑπ. 'stratis .. incubat'. [**110**] Οὐ μὴν ἀλλὰ ἡ νυκτιπόλος ἐρημία οὐκ ἐν τῷ ἕκτῳ ἐστὶ βουκολικῷ, μόνον δὲ B 8.88 'perdita .. — serae .. nocti' καὶ A 4.81 ἑπ. 'cadentia sidera .. — sola' (πβ. G 3.466 ἑπ.). Τῇ δ' ἐσχάτῃ εὐχῇ B 8.89 'talis *amor* teneat, *nec sit mihi cura mederi*', ἔξεστι παραδεικνύναι ἃ διανοεῖται ἡ Διδὼ A 4.382-384, 386 ἑπ.· '*spero* equidem .. ' *supplicia hausurum* .. *et nomine Dido* ' *saepe uocaturum.* sequar atris ignibus absens. ' .. ' omnibus umbra locis adero. dabis, improbe, poenas. ' audiam, et *haec* manis *ueniet mihi fama* sub imos', καὶ πάλιν ἃ φρονεῖ Αἰνέας, 393-395 'at pius Aeneas. quamquam *lenire dolentem,* ' *solando cupit* et dictis *auertere curas,* ' multa gemens magnoque animum *labefactus amore*'.

[**111**] 27′ Τὰ περὶ τῶν σκευῶν B 8.91-93 'has olim *exuuias* mihi *perfidus* ille *reliquit,* ' pignora *cara* sui : quae nunc ego limine in ipso, ' terra, tibi mando; debent haec pignora Daphnim' ἐνεποίησεν ὑπόθεσιν καὶ ῥήματά τινα πρὸς τόπους ἐνίους τῆς τετάρτης βίβλου· A 4.495-498 'arma uiri, thalamo quae fixa *reliquit* ' *impius, exuuias*que omnis .. abolere *nefandi* ' cuncta uiri monumenta iuuat', 507 ἑπ. '*exuuias* ensemque *relictum* ' effigiemque toro locat', 646-649, 651 'ensemque recludit ' Dardanium, non hos quaesitum munus in usus. ' hic, postquam Iliacas uestes .. conspexit .. ' « *dulces exuuiae* dum fata deusque sinebant » .. '.

[**112**] 28′ Ἐν τῷ λοιπῷ βουκολικῷ, ἀξιόλογος ὁ στίχος 95 καὶ τὰ συνημμένα ὀνόματα 'has *herbas* atque haec Ponto mihi lecta *uenena*', πβ. A 4.514 '*herbae* nigri cum lacte *ueneni*', — καὶ ὁ στίχος 103 'nihil ille deos, nil carmina curat' [πβ. 96], — τὸ δὲ B 8.107 'nescio quid certest, et *Hylas* in limine *latrat*' ἴσως ἔστι παραβαλεῖν πρὸς A 4.460-463 'hinc exaudiri *uoces* et *uerba uocantis* ' uisa uiri .. solaque .. *bubo* ' saepe *queri* et longas in *fletum* ducere *uoces*', — καὶ B 8.108 '*credimus*? an *qui amant, ipsi sibi somnia fingunt*' οὐκ ἀλλότριον τὴν γνώμην τῷ A 4.63-66 'pecudumque reclusis ' pectoribus *inhians* spirantia consulit exta. ' heu uatum *ignarae* mentes! quid uota *furentem,* ' *quid delubra iuuant?*', — καὶ τῶν 'somnia' B 8.108 ἴσως ὑπόμνημα τυγχάνει ὂν τὰ ποικίλα ὀνείρατα Αἰνέου καὶ Διδοῦς A 4.351-353 'me patris Anchisae ..

quotiens astra ignea surgunt ' admonet in *somnis*, et turbida terret imago', 465-468 'agit ipse furentem ' in *somnis* ferus Aeneas; semperque relinqui ' sola sibi, semper .. uidetur ' ire uiam ..', καὶ ἴσως δὲ τὸ A 4.456 'hoc uisum nulli'.

[113] ii' Νῦν οὖν ἐπὶ τὸ ἀρχέτυπον βαδίζω τῶν A 4.435 ἑπ. αὐτῶν· οὗτοι δ' εἰσὶ στίχοι B 8.58-60 'omnia uel medium fiat mare. uiuite siluae : ' praeceps aerii specula de montis in undas ' deferar; extremum hoc munus morientis habeto'.

1' Τὰ ῥήματα τοῦ ἐσχάτου στίχου '*extremum hoc munus morientis habeto*' θαυμασίως ὡς ἔοικε τοῖς A 4.429, 435 ἑπ. '*extremum hoc* miserae det *munus* amanti : ' .. ' *extremam hanc* oro *ueniam* .. ' quam mihi cum dederit, cumulatam *morte remittam*'. Καὶ τὰ τελευταῖα ὀνόματα τοῦ B 8.60 πέντε ὑπάρχει ἐν τῇ συνεπείᾳ τοῦ A 4.436· 'habeto' γὰρ B 8.60 ἴσως ἔχει 'remittam' A 4.436 τὴν δόσιν (τὴν ἀντὶ) βουλόμενον, 'morientis' B 8.60 — 'morte' A 4.436, 'extremum hoc munus' B 8.60 — 'extremum hoc .. munus' A 4.429, 'extremam hanc .. ueniam' A 4.435. [114] Τοῦτο δὲ δὴ εὖ ἰστέον ὅτι ἡ λέξις 'extremum hoc munus' μόνον ἐν B 8.60 καὶ A 4.429 πάρεστιν· ἡ δὲ παρόμοιος 'hanc uocem extremam cum sanguine fundo' A 4.621 καὶ παρὰ Διδοῦς ἐκφωνεῖται. Τὸ ἔπος A 6.466 'quem fugis? extremum fato quod te adloquor hoc est', ἐμφερέστατα ἀποτετυπωμένον ἀπὸ A 4.429 'quo ruit? extremum hoc miserae det munus amanti', Αἰνέου πρὸς Διδὼ ἐστιν, ὥσπερ A 4.429 Διδοῦς πρὸς Αἰνέαν, καὶ συστήματι συνάπτει παντάπασιν ὁμοίῳ τοῖς μετ' A 4.436 στίχοις (μάλιστα δὲ πβ. A 6.467-476 τοῖς A 4.437-449). Καὶ πρὸς τούτοις A 3.488 'dona extrema tuorum' τυγχάνει ἐν λόγῳ τοῖς ἄρτι τά γε ῥήματα συγγένει, καὶ ὡσαύτως A 9.483 ἑπ. 'nec te, sub tanta pericula missum, ' adfari extremum miserae data copia matri?' (1).

[115] 2' Πρὸς δ' οὖν ἑρμηνείαν πλείστην ἔχουσι ῥοπὴν οἱ δηλωθέντες στίχοι τοῦ ὀγδόου βουκολικοῦ· τίνα γὰρ περιέχουσι; τρία δή· τὸ « ἔρρωσο » 'uiuite siluae' B 8.58, τὸν αὐτίκα θάνατον 'praeceps.. in undas ' deferar' B 8.59 ἑπ., καὶ τὸ κυριώτατον, τὸ πάλιν A 4.436 εἰρημένον, 'hoc extremum munus morientis habeto' B 8.60· εἰς θάλατταν ἤδη καταχρημνιῶ· τοιοῦτον δὴ τοῦ θανουμένου ὕστατον δέχου δῶρον, ἤ· ἐμοῦ καταποντιζομένου, σύγ' ὄχλου ἀπαλλαχθήσει· τοῦτο δὴ τελευτῶν δίδωμι.

(1) Οὐ πρόκειταί μοι ταῦτ' ἀποδεικνύναι ὅμοια ὄντα, ἀλλ' ἐφ' ἑκάστῳ τοὺς στίχους συμβαλόντι πείθεσθαι ἔστιν ὡς πυκνὰ καὶ μακρὰ ἀφ' αὐτοῦ ἀπομιμεῖται ὁ Οὐεργίλιος, ἢ πόσα καὶ πηλίκα ὑπάρχει παρ' αὐτῷ τὰ αὐξήσεως σχήματα. Πβ. Étude sur l'imagination auditive de Virgile [1-12].

[116] A′ Ὁ μὲν οὖν μῦθος καὶ αἱ ἔννοιαι ἐκεῖναι δὶς ἐπανελήφθησαν ἐν τῇ τετάρτῃ βίβλῳ. Ἐν τῷ δευτέρῳ τόπῳ, μᾶλλον τῷ ὀγδόῳ βουκολικῷ παρεικάζειν ἱκανῷ ὄντι, ἐπεὶ ὅπερ ἐν τῷ βουκολικῷ, τέλος ἤδη λαβεῖν μέλλει τὸ πρᾶγμα, τῷ '*uiuite siluae*' B 8.58 ἀντίκειται A 4.651-653 '*dulces exuuiae.. ¦ accipite hanc animam.. ¦ uixi*'· — μετὰ δὲ τὸ χαίρειν, προαγορεύεται ὁ παραχρῆμα θάνατος 'praeceps.. *in undas ¦ deferar*' B 8.59 ἐπ., πβ. A 4.654 'et *nunc* magna mei sub terras ibit imago', 659 ἐπ. « moriemur inultae, ¦ set *moriamur* » ait : « sic sic iuuat *ire sub umbras* »· — καὶ ἐπὶ τούτοις τό γ' ἐπισημότατον, ἀνατίθεται ὁ θάνατος τῷ ὑπεροψίᾳ ἢ ὀλιγωρίᾳ τοῦ θανεῖν αἰτίῳ γενομένῳ '*hoc* extremum *munus morientis habeto*' B 8.60, πβ. A 4.661 ἐπ. '*hauriat hunc* oculis ignem crudelis ab alto ¦ Dardanus, et nostrae *secum ferat* omina *mortis*'. Τὸ 'hauriat hunc' A 4.661, τὸ κατὰ Διδοῦς γνώμην τὴν ἀπηνῆ ἡδονὴν Αἰνέου σημαῖνον, δοκεῖ μοι ταὐτὸ βούλεσθαι τῷ 'hoc.. munus' B 8.60· ἀμφοτέρωθι γὰρ προθύμως ἀναλαμβάνεται τοῦ ἀπεγνωκότος τελευτή. — 'secum ferat' A 4.662 ἁρμόττει τῷ 'habeto' B 8.60, 'mortis' A 4.662 τῷ 'morientis' B 8.60.

[117] B′ Ἀνίωμεν τοίνυν εἰς A 4.435 ἐπ. 'extremam hanc oro ueniam.. quam mihi cum dederit, cumulatam morte remittam', ἐν μέρει ποιούμενοι τὰ ῥήματα ταῦτ' εἶναι 'extremum hoc.. munus' A 4.429, καὶ γνωσόμεθα δῆτα καὶ τὰ ἔπη ταῦτα ἀπείκασμα ὂν τῶν B 8.59 ἐπ. Ἔνδεῖ μέντοι τοῦ χαίρειν εἰπεῖν, ἀλλ' ὡς ἐλπίδα ἔτι διαμένουσαν, καὶ ἐκ πολλοῦ δὴ προορᾶται ἡ μέλλουσα ξυμφορά. Τὼ δ' ἄλλω διαρρήδην ἀγορεύεσθον· ἀπαλλαχθήσομαι· 'morte', καὶ ἔσται αὕτη ἐσχάτη τε καὶ μεγίστη παρ' ἐμοῦ δωρεά· 'cumulatam'. Δῆλον ὅτι A 4.435 ἐπ., μεταξὺ B 8.58-60 καὶ A 4.651-654 τιθέμενον τὴν δύναμιν φανερὰν παρέχει καὶ ἀποδεδειγμένην δέ, ἐκ ῥημάτων τε καὶ νοημάτων τρὶς ἐν τρισὶ συμφοραῖς ταῖς αὐταῖς τῶν αὐτῶν ὄντων.

β Διαλύεταί πως τὰ προφερόμενα

[118] Οὕτω τοίνυν ἐχούσης τῆς δυνάμεως· « ἀνθ' ὧν ἄν μοι χαρίσηται αἰτούσῃ, τὸν ἐμαυτοῦ θάνατον περιττότερον ἀποδώσω », ἀντιλέγεται δύο ἃ πολὺ διαφέρει ὡς ἂν δύνωμαι βέλτιστα περιαιρεῖν.

a Πρότερον μὲν καὶ μεῖον ὅτι παραλλάττει ἡ Διδὼ παρρησιαζομένη καὶ κομπάζουσα ὡς θανεῖται **τῆς γ' ἀδελφῆς παρούσης** ἥνπερ μετ' ὀλίγον μηχανήσεται ὅπως φενακιζομένην θανουμένη λήσει, A 4.474-477 'ubi.. decreuit.. mori.. maestam dictis adgressa sororem ¦ consilium uoltu tegit ac spem fronte serenat'. Τρία δ' ἀποκρινοῦμαι·

i′ πρῶτον μὲν προνοεῖ τὸν θάνατον ἡ βασίλισσα ὡς διὰ μακροῦ συμβήσεται, ὡς μετὰ μῆνα ἕνα ἢ δύο, πβ. A 4.309 ἐπ. 'quin etiam hiberno moliris sidere classem, ¦ et mediis properas aquilonibus ire per altum', 430 'ex-

pectet facilemque fugam uentosque ferentis'. Τίς δ' ἂν σφόδρα μεριμνήσειεν εἰπούσης ἀκούσασα ὅτι *τριῶν μηνῶν* ἐμαυτὴν ἀναιρήσω, ἐπειδὰν οἴχηται ἐκεῖνος; εἰ μὴ ἄρα τῇ διακινδυνευούσῃ προβουλεύεσθαι σχολὴ ἄπεστιν.

[119] ii' Ἔπειτα, ταῦτ' οὐ λέγει ἁπλῶς, ἀλλ' ἐπιτρέπει ἀπενεγκεῖν ἡ Διδὼ τῇ ἀδελφῇ, ὥστε μηδὲν ἐμποδὼν εἶναι τῇ Ἄννῃ μὴ οὐ νομίζειν· « μόνον γὰρ ἐλπίζει τὸ αἰτούμενον λήψεσθαι τῷ ἀνδρὶ τῷ ἀγρίῳ θανεῖσθαι ἐπαγγελλομένη, ἐγγυήσομαι οὖν αὐτὴν προσποιουμένην προσποιουμένη ».

[120] iii' Τὸ δὲ τρίτον, κρηπὶς ὡς εἰπεῖν τῶν πρότερον οὖσα, ὅτι Διδὼ οὔπω ἔγνωκε τελευτᾶν — πολλοῦ δεῖν — οὐδ' ἔλαθεν Ἄνναν ὀκνοῦσα· A 4.433 ἑπ. 'tempus inane peto, *requiem* spatiumque *furori,* ꜝ *dum* mea *me* uictam *doceat fortuna dolere*', καὶ ἐπεὶ ἠρνήθη Αἰνέας, τότε δὴ μόνον ἄρχεται θανάτου ἐπιθυμεῖν, A 4.450 ἑπ. '*tum uero* infelix fatis exterrita Dido ꜝ mortem orat : taedet caeli conuexa tueri'. Καὶ τότε δὴ ἔτι πολλὰ συμπεσεῖν ἀναγκαῖα ἔσται 'quo magis inceptum peragat lucemque relinquat' A 4.452· φρικώδης οἴνου εἰς αἷμα μετάστασις καὶ νυκτιλάλοι Συχαίου ὑποκλήσεις, καὶ πενθικῶς βύαν κράζειν, καὶ μαντεῖα φοβερὰ καὶ ἐνύπνια δεινὰ καὶ ταῦθ' ἅπαντα ἀθροιζόμενα 'quo magis.. uidit.. praeterea.. exaudiri uoces.. ꜝ multaque praeterea uatum praedicta.. agit ipse furentem ꜝ in somnis ferus Aeneas' A 4.452 ἑπ., 457,460,464-466, ἄχρι ἂν ἐπιμάνηται ἡ ταλαίπωρος, A 4.474 'ergo ubi *concepit furias euicta* dolore', καὶ ἕληται τηνικαῦτα δὴ θάνατον 'decreuitque mori' A 4.475. [121] Καὶ οὐχ ἧττον, διὰ χρείαν γε, πολλάκις ἔτι ἑαυτὴν παραμυθεῖται, καὶ δὴ καὶ ἤδη καιροῦ παρόντος, ὡς τὸ ἐγνωσμένον ἀποτελοῦσα, A 4.547 'quin *morere,* ut merita es, *ferroque auerte dolorem*', καὶ πάλιν, ὅτε θανάτου δέει χλωρὰ γίγνεται, A 4.643 ἑπ. '*maculisque trementis* ꜝ interfusa genas et *pallida morte futura*', τοσούτου δεῖ προθύμως τελευτᾶν, ὥσθ' ἑαυτὴν ψεύδει πως παρορμᾶν· A 4.659 ἑπ. « moriemur inultae ꜝ set *moriamur* » ait : « sic sic *iuuat* ire sub umbras »'. Οὐκ ἀρνοῦμαι δῆτα 'iuuat' μὴ οὐκ εἰς 'sic' ἀνήκειν, τοῦτ' ἔστιν 'etiam inultae'· οὐ μὴν ἀλλὰ κινδυνεύει εἶναι καὶ τὸ 'Paete, non dolet!', οἷα λέγει ἄθλιόν τι χρῆμα γυναικὸς ἐπὶ δυσχεραίνοντα ἑαυτὴν προκαλουμένης (1). Ἀλλ' ἄρα, εἰ οὕτω διάκειται ἡ Διδὼ καὶ ἤδη οἰχομέ-

(1) 'Ex iis femineis personis, quas antecedenter poetae in pari conditione, qua Dido est, collocaverant,.. ullane.. ante Didonem, est, quae.. tam sincerum vitae fastidium aut tam insolitam mortis appetitionem et dictis et re declaret?' — 'Verum illud superstiti satisfacit irae, quod etsi derelicta et contempta et jamjam moritura sit, derelinquente Aenea ac vivente et impunito antecellere tamen sibi ipsi conscia est : Moriemur inultae ꜝ sed moriamur, ait. *Sic, sic juvat ire* sub umbras.' (De Vergilio in informandis mulicbribus quae sunt in

νου Αἰνέου πῇ μὴν ἂν μετὰ σπουδῆς θάνατον προθοῖτο ἔτι ἐλπίζουσα τὸν ἀπόπλουν ἀναβαλεῖσθαι; καὶ πῶς ἂν τότε μάλα φροντίσειεν ἡ Ἄννα, ἥγε καὶ μετὰ τὸν τῇ ἀρνήσει ἀκολουθοῦντα παροξυσμὸν ‘nec grauiora timet quam morte Sychaei’ A 4.501 ἑπ.;

[122] b Καίτοι καὶ τοῦτο ἡμᾶς ἐπὶ τὴν ἐξήγησιν Εἴνζε ἀνάγει, οὔκουν; ‘cumulatam [uel] morte remittam’, « εἰ δ' ἀπαιτοίμην, καὶ θάνατον ἂν μισθὸν ἀντὶ τῆς χάριτος ἐκείνης διδοίην ».

Δοκεῖ γὰρ ἡ ἐξήγησις τούτῳ τῷ διλήμματι προσκόπτειν· δυοῖν θάτερον ἢ Διδὼ ἐπὶ λόγῳ τὴν ὑπόσχεσιν ποιεῖται, καὶ οὕτω τὴν Εἴνζε δόξαν ἀναλαβεῖν χρή, ἢ ἀποτόμως λέγει καὶ ἤδη αὐτῇ μάχεται καὶ ἀποδοκιμάζεται ἡ προτεθεῖσα ἐξήγησις. [123] Τοιοῦτον οὖν δεύτερον ἀντιλέγεται. Ταύτης δὲ τῆς ἀντιλήψεως, ὡς γοῦν ἐμοὶ δοκεῖ, λύσις οὐδεμία φιλολογικὴ οὐδὲ λογική, εἰ μὴ ψυχική τις, ἥνπερ ἀγαθὴν εἶναι νομίζων, οὐκ ὀκνῶ διηγεῖσθαι. Οὐκ ἀντιλέγει ἑαυτῇ ἡ Διδὼ εἰ δύναται ἅμα πως τὰ δύο — ὑπομονήν τε καὶ τελευτήν — συννοεῖν περὶ ὧν τῷ Αἰνέᾳ λόγους προσφέρει. Δύναται δέ, οὐ κατὰ λόγον γε, ἀλλ' οὖν κατὰ θυμόν. Τοιγαροῦν ψυχὴν εἰ μὴ νοῦν ἑαυτῇ ὁμολογεῖται.

ι' Καὶ γὰρ οἷα πάσχει ἡ Διδὼ ὁμοῦ τὸ φιλούμενον καὶ μισούμενον Αἰνέας ἐστὶν αὐτῇ· φιλεῖται μὲν γὰρ ἐρώμενος, μισεῖται δ' ἔρωτος ἐμποδὼν ἀρνήσει γεγονώς. Καὶ ἐκεῖθεν φρονεῖ ἡ Διδὼ ἅμα καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν κατ' ἔννοιαν μὲν μαχόμενα, κατὰ ψυχὴν δ' εὖ συνεστηκότα. Πρόχειρον δ' ἐστὶν ὁρᾶν πῶς ἑκατέρα διάθεσις τὴν ἑτέραν μὲν πρῶτον ἀπείργουσα, αὐτὴ δὲ κατὰ σμικρὸν εἴκουσα, τελευτῶσα πάνυ ἐξελαύνεται.

[124] 1' Ἕως γὰρ ἂν ἀγνοῇ ἡ βασίλισσα ἃ βουλεύεται Αἰνέας, μάλ' ἁπλῶς πρὸς αὐτὸν διάκειται, καὶ πάντα συνελόντι ἔστιν εἰπεῖν ‘tantos amores’· A 4.292 ‘quando optima Dido | nesciat et tantos rumpi non speret amores’.

2' Ἀλλ' ἐπειδὴ τάχιστ' αὐτὸν ὑπενόησεν ὡς ἀποπλεύσεσθαι δοκεῖ, ἐγείρεται ἀπέχθειά τις κρυφαία ἣν παραδηλοῦσιν αἱ ἐπικλήσεις αἱ πρὸς Αἰνέαν ὅτε πρῶτον ἀπ' αὐτοῦ λόγον αἰτεῖ ἐκείνη, ‘perfide’ A 4.305, ‘hospes’ A 4.323· ἡ μέντοι εὔνοια πολὺ ὑπερέχουσα ἐπιφανής ἐστιν ἐκ πάντων ὧν ἐγκαλεῖ Διδώ, οἷα A 4.307 ἑπ. ‘nec te noster amor nec te data dextera quondam | nec moritura tenet crudeli funere Dido?’

[125] 3' Παροξύνεται δ' ἤδη ἐρεθισθεῖσα τῇ Αἰνέου ἀποκρίσει καὶ δι' ἔχθρας μόνον οὐκ ἀφικνεῖται A 4.384,386 ἑπ. ‘sequar atris ignibus absens |.. dabis, improbe, poenas. | audiam et haec manis ueniet mihi fama sub imos’, καίπερ φιλίας ἔτι χώραν τινὰ ἐχούσης· A 4.369 ἑπ. ‘num fletu inge-

Aeneide personis inventore. Alfred Rébelliau. Parisiis, apud Hachette et socios, 1892, p. 97, 91). Ταῦτ' οὐκ ἐπαινῶ, καὶ εἰ πολλὰ ἄλλα καὶ καλὰ συνέγραψεν ὁ Ῥ.

muit nostro? num lumina flexit? ' num lacrimas dedit aut miseratus amantemst?'. Δύο δ' οὖν στίχω τῇ προτέρᾳ μὲν διανοίᾳ ἀρκεῖ, τῇ δὲ δευτέρᾳ εἴκοσι καὶ εἷς ἀπονέμονται. Καὶ σκέψαι τις ὡς τῷ 'perfide' A 4.366 προστίθεται καὶ 'improbe' A 4.386, σκληρότατον ὄνομα, εἴπερ οἱ ἀδιάλλακτοι ἐχθροὶ Αἰνέου, Τοῦρνος καὶ Τολούμνιος, οὐδὲν ἄλλο αὐτῷ ἐπιτιθέασιν· A 11.511-513 'Aeneas.. equitum leuia *improbus* arma ' praemisit, quaterent campos', A 12. 260-262 'me, me duce ferrum ' corripite, o miseri, quos *improbus* aduena bello ' territat'.

[126] 4' Ἐπειδὴ δὲ καίπερ προξενούσης Ἄννης δεύτερον ἀνένευσεν Αἰνέας, κρατεῖ τὸ μῖσος· πβ. γὰρ τὰ ὀνόματα A 4.466 'ferus Aeneas', 497 ἐπ. 'nefandi.. uiri'· καὶ εἰ μὴ παντάπασιν ἀπέσβη ἡ φιλία, καθ' ὃ Διδὼ ὁμολογεῖ αὐτὴ A. 4.478 ἐπ. 'inueni, germana, uiam.. ' quae *mihi reddat eum uel eo me soluat amantem*'. Καὶ ἐπ' ἀκμὴν δὲ πάλιν ἥκει ἀμφοῖν διαθεσέοιν ἅμιλλα δι' ἔρωτος ὑποστροφὴν A 4.531 ἐπ. 'ingeminant curae, *rursusque resurgens* ' saeuit *amor*, magnoque *irarum* fluctuat aestu'. Ἀλλ' ὅμως καὶ τότε ὀδυρομένη ἃ διακναίεται πάντα πικρῶς λέγει εἰς ὃν ἤδη οὐδ' ὀνομάζει A 4.537-542 '*Iliacas* igitur *classes* atque *ultima Teucrum* ' *iussa* sequar? quiane auxilio iuuat ante leuatos ' et *bene* aput *memores* ueteris stat *gratia* facti? ' quis me autem.. *ratibus.. superbis* ' *inuisam* accipiet? nescis heu, perdita, necdum ' *Laomedonteae* sentis periuria gentis!'

[127] 5' Ἅμα ὄρθρῳ αἰσθάνεται Διδὼ στόλου ἀναγομένου καὶ παραχρῆμα διαρρηγνυμένη τὰς δεινὰς καὶ σεμνὰς κατάρας ἐκείνας καταρᾶται τὰς βιαιοτάτας δήπου τῶν Ῥώμῃ καὶ Καρχηδόνι κατ' ἀλλήλων μεμισημένων. Οὐχ ὅτι δέ, ἐν ταύτῃ τῇ πάνυ μονῳδίᾳ, τὸ Αἰνέου ὄνομα οὐκ ἐκφέρεται, ἀλλ' οὐδὲ τοῦ Δαρδανίου μνείαν ποιεῖται εἰ μὴ ὑβριστικοῖς ῥήμασιν· A 4.591 'hic .. aduena', 596 'facta impia', 613 'infandum caput'. Νικᾷ δὲ καὶ περιγίγνεται ἔχθρα ἥπερ μετὰ βραχυτάτην ἀναστροφὴν οὐκ ἔρωτος ἀλλὰ πόθου, A 4.651 'dulces exuuiae, dum fata deusque sinebant', τὰ ὕστατα αὐτὴ λέγει· A 4.661 ἐπ. 'hauriat hunc oculis ignem *crudelis* .. ' *Dardanus,* et nostrae secum ferat omina mortis'.

[128] ii' Ἔστι δ' ἐν ταύτῃ τῇ ψυχῆς μεταστροφῇ μέσον τι καὶ καίριον οὗ τὰ δύο πάθη ἀγωνιζόμενα καὶ ἀλλήλοις ἐμπλακέντα ἰσορροπεῖ.

1' Τούτῳ δὲ τῷ μέσῳ συμπίπτει ὁ διάλογος Διδοῦς καὶ Ἄννης ἐν ᾧ ὑπάρχει ὁ στίχος 436. Καὶ γὰρ ἐνταῦθα, ἐπεὶ πρῶτον ἠρνήθη Αἰνέας, ἀλλ' οὔπω δεύτερον, ἡ βασίλισσα ἣ ἐδόξαζεν ἤδη ἀπολελυμένη A 4.380 ἐπ. 'neque te teneo neque dicta refello : ' i, sequere Italiam uentis', ᾔσθετο λίαν ἑαλωκυῖα ἢ ὥσθ' ᾗ εἶπεν εὐπορίᾳ πάντως ἐλπίζουσα ἀπαγορεῦσαι. A 4.413 ἐπ. 'ire iterum in

lacrimas, iterum temptare precando ǀ cogitur'. Ἀλλὰ καὶ ὣς ἡ διάλυσις χαλεπὴ ἐγένετο ὥστε πάντα εἰς τὸ πρότερον ἀποκαταστῆναι. Γίγνονται τοίνυν ὥσπερ ὁμολογίαι· ἐχθρὸς μὲν Αἰνέας, ἔτι δ' ἐπιθυμεῖ αὐτὸν ὁπωσδήποτε κατέχειν μὴ ἀπιέναι· ἀπεχθείας οὖν καὶ ἱμέρου ἐξισουμένων, συνθήκην προτείνεται. [129] Ὅθ' ὅλος ἦν ὁ ἐξ ἀρχῆς ἔρως, ἔλεγεν ἡ βασίλισσα A 4.314, 319 '*mene fugis?*.. ǀ oro, si quis adhuc precibus locus, *exue mentem*', ὅτ' αὖ προεῖχε τὸ μῖσος, ἀφίει ἁπλῶς A 4.380 ἑπ. '*neque te teneo* .. ǀ *i*, sequere Italiam uentis'· ἡ συνθήκη ἔσται A 4.430-434 '*expectet* .. non .. oro .. ut Latio careat regnumque relinquat : ǀ *tempus* inane peto .. ǀ dum mea me uictam doceat fortuna dolere'. Καὶ τὼ πάθει ὦ διεστηκότε ἐπὶ τὴν σύμβασιν ταύτην καθήκετον τὴν μεσοῦσαν, διειρημένω ὑπάρχετον ἐν τοῖς A 4.436 ἀκολούθοις στίχοις A 4.429 'extremum hoc miserae det *munus amanti*', A 4.424, 435 '*hostem* supplex adfare superbum ǀ .. ǀ extremam hanc oro *ueniam*'. Ἡ αὐτὴ τοίνυν ἀναβολὴ ἐν χάριτος μέρει τίθεται πρὸς ἔρωτος 'munus amanti', πβ. A 6.526 'scilicet id magnum sperans fore munus amanti' καὶ ἐν συγχωρήσεως ἀπ' ἔχθρας 'hostem .. ueniam'. Νομίζω οὖν τὴν διάστασιν ἐκείνην τῆς ψυχῆς Διδοῦς οὐκ ἔτι ἀμφισβητεῖσθαι.

[130] 2' Ὑπολοιπὸν δ' ὁρᾶν πῶς αὕτη αἰτία γίγνεται τῶν μαχομένων A 4.434, 436 'dum .. me .. doceat fortuna dolere .. — cumulatam morte remittam'.

A' Τὴν μὲν προτέραν γνώμην οὐδὲν ἐμποδίζει μὴ οὐ διασαφῆσαι. Διδὼ γάρ, ἦν δ' ἐγώ, οὔπω ἠξίωκε θανεῖν [120 ἑπ.], ἀλλ' ἔτι ἐν ἐλπίδι ἐστὶ τὴν ἀπόστασιν ἀναβάλλεσθαι, καὶ ἴσως παντάπασιν αὐτὴν κωλύειν γίγνεσθαι, ὥστ' ἐπὶ πολὺν χρόνον προορῶσαν ἔοικεν αὐτὴν ὑποπτεύειν ἔσεσθαι ἄν ποθ' ὑπομονήν, οὐχ ἥκιστα δ' ὅτι ὑπὲρ αἴτησιν σιγῶσα ἐλπίζει.

[131] B' Ἅμα δ' *ἐχθρὸς* ὢν αὐτῇ τυγχάνει Αἰνέας, καὶ διὰ τοῦτο *θανάτου Διδοῦς* ἄξιός ἐστιν ἐπιθυμεῖν· οἷς οὖν τέρπεται οὗτος, τὸ ταῦτ' ἐκεῖνα τῷ ἀνδρὶ ἐπαγγέλλεσθαι εἰς ὕπειξιν δηλονότι αὐτὸν προτρέψει 'cumulatam *morte* remittam'. Τοιαῦτα γὰρ μέλλει λογίζεσθαι ἡ βασίλισσα· ἀποδεικτέον μέντοι ταῦτ' ὄντως, ὅτι ἐλογίσατο.

α' Ὁπόταν γὰρ ἡ Καρχηδονία θάνατον λέγῃ, διὰ λόγου πάρεστιν ἀπέχθεια, καὶ τάδε δύο 'hostis (ἢ παραπλήσια) — mors' συνδιαιτᾶται ἐν τῷ νῷ αὐτῆς·

a' Πρῶτον μὲν παραγίγνεται 'mors' ἐν στίχοις πρὸς εὔνοιαν ἔτι λεγομένοις, ἀλλ' ἤδη ἐπ' ὀνείδη τρεπομένοις A 4.305-308 'dissimulare etiam sperasti, *perfide*, tantum ǀ posse *nefas* .. ǀ nec te noster amor nec te data dextera quondam ǀ nec *moritura* tenet *crudeli* funere Dido', καὶ ὀλίγῳ πορρώτερον A 4.323 'cui me *moribundam* deseris, — *hospes?*'

[132] b' Ἐπειδὴ δ' ὀργὴν ποιεῖται, ἡ θανάτου ἔννοια θαυμαστῶς ὡς ἐπιρρώνυται

A 4.384-387 'sequar atris ignibus absens ' et cum frigida *mors* anima seduxerit artus, ' omnibus *umbra* locis adero. dabis, *improbe,* poenas. ' audiam, et haec *manis* ueniet mihi fama sub imos'.

c′ Καὶ τοὐναντίον, ὅτε ῥαϊζούσης τῆς φιλίας, ἠξίωσε Διδὼ εὔχεσθαι, ἄλλο τί ἢ οὐκ ἐθέλει θανεῖν πρίν γ' ἂν πάντη ἐπιχειρήσῃ τὸν ἐχθρὸν ἱλάσασθαι A 4.415 ἑπ., 424 'cogitur .. supplex animos summittere amori ' ne quid inexpertum frustra *moritura* relinquat ' .. ' i, soror, atque *hostem* supplex adfare superbum'.

d′ Ἀλλ' Αἰνέου πάλιν ἀνανεύσαντος, παραχρῆμα βεβαιοῦται τὸ τοῦ τελευτᾶν βούλευμα [120 ἑπ.], καὶ ἅμα μᾶλλον μᾶλλον ἀπεχθάνεται Αἰνέας [126 ἑπ.]· τοὺς δὲ τόπους ἅλις ἔγωγε δηλῶν· A 4.451 πβ. 466, 475 πβ. 497 ἑπ., 519 πβ. 520, 547 πβ. 542, 564 ('mori') πβ. 564 ('irarum'), 604 πβ. 605 ἑπ., 644-659-660-662 πβ. 661 ἑπ.

[**133**] β′ Τάχα δ' ἂν εἴη χαιριώτερον ἐπιδεῖξαι παρὰ τῷ Οὐεργιλίῳ τά τε ῥήματα καὶ τὰ νοήματα 'hostem' A 4.424, 'uictam' 434, 'ueniam' 435, 'morte' 436 οἰκείως ἀλλήλοις χρώμενα· καὶ γὰρ ἐπεὶ Οὐεργίλιος καὶ οὐ Διδὼ συγγέγραφε A 4.424, 434-436, συμφέρει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τοῦ συγγράφεως ἢ τῶν τοῦ μύθου προσώπων διαγιγνώσκειν τοῖς γε βουλομένοις τί τὸ γεγραμμένον ἐξετάζειν καὶ τίς ἡ τοῦ γεγραμμένου δύναμις. Οὐ μέντοι παραστήσω ἅπαντας τοὺς τόπους τοὺς τὴν συνουσίαν ταύτην δεικνύντας· ἐνίους δ' ἔχε δὴ ἴδωμεν.

a′ A 10.489 'terram *hostilem moriens* petit ore cruento', A 9.433 '*moriens* animam abstulit *hosti*', A 11.397 ἑπ. 'mille .. *uictor* sub Tartara misi, ' inclusus muris *hostili*que aggere saeptus', A 11.100 ἑπ., 104 'oratores aderant .. *ueniam* .. rogantes : ' .. nullum cum *uictis* certamen et aethere cassis', A 3.322-324 '*hostilem* ad tumulum .. iussa *mori*, quae .. non .. *uictoris* eri tetigit captiua cubile'.

[**134**] b′ Ῥημάτων μὲν οὖν δείγματα πλεῖστα ἔχων ἂν παριστάναι, μᾶλλον προαιροῦμαι δύο τινὰ τὴν ὑπόθεσιν δὴ A 4.435 ἑπ. προσόμοια παρέχειν. ι″ Προτέρα ἐστὶν εὐχὴ Τούρνου καταβεβλημένου· A 12.930 ἑπ., 933-936 'ille *humilis supplex* oculos, dextramque *precantem* ' protendens « equidem merui nec *deprecor* .. *oro* .. Dauni *miserere* senectae ' et *me* .. *redde meis*' τοῦτ' ἔστι τὸ 'extremam hanc *oro ueniam*' A 4.435, — A 12.935 'me seu *corpus spoliatum lumine mauis*' τοῦτ' ἔστι τὸ '*cumulatam morte*' A 4.436, καίπερ ἠμβλυμμένον, ὅτι 'mauis' πολλοῦ δεῖ ἴσως ἔχειν τῷ 'cumulatam', — A 12.936 '*uicisti* et *uictum* tendere palmas ' Ausonii uidere', πβ. A 4.434 'dum mea me *uictam* doceat fortuna dolere', — καὶ διάνοιάν γε εἰ μὴ ῥήματα ἀνάλογόν ἐστιν A 12.938 'ulterius

ne tende *odiis'* τῷ A 4.424 '*hostem* supplex adfare superbum'. [135] ii'' Πρὸ δὲ τοῦ τελευτᾶν, κατὰ τὴν αὐτὴν πρὸς Αἰνέαν διὰ βραχέων προσαγορεύει ὁ Μεζέντιος ὅμοια λέγων ῥήμασί γε πρὸς τὴν ἐμὴν προαίρεσιν ὡς βέλτιστα συνομιλοῦσιν· A 10.900, 903 '*hostis* amare, quid increpitas *mortem*que minaris? ' .. ' unum hoc per si qua est *uictis uenia hostibus oro'*. Ἡ μὲν γὰρ θανάτου ἔννοια καὶ ἡ χάριτος ὑπὸ τοῦ ἡττωμένου αἰτουμένης ἄμφω τυγχάνετον ἐγγύτατα τῆς ἐχθροῦ καὶ τοῖς αὐτοῖς δὲ ῥήμασιν οἷσπερ A 4.424, 434-436.

[136] Ἀλλ' ἀνωφελῶς ἄν μοι δοκῶ τούτοις ἐγκεῖσθαι· φύσει γὰρ τῶν ὄντων μᾶλλον ἢ τοῦ ποιητοῦ ἔθει συντυγχάνει θάνατος καὶ ἔχθρα καὶ ἧττα καὶ ἱκετεία. Τοῦτο μὲν οὖν ἐκεῖνο μάλιστ' ἐπιμαρτυρεῖ καὶ διαβεβαιοῦται τό τε γεγραμμένον ὄντως κεῖσθαι ὡς ἀνέγνωκα καὶ τὴν ἐξήγησιν ἁρμόττειν πρὸς αὐτὸ ἥνπερ δεδίδαχα. Αἰνέας, ἐχθρὸς ὢν Διδοῦς, ὡς νομίζεται, τοῦ θανάτου αὐτῆς οὐκ ἀπεικότως ἐπιθυμεῖ· νικωμένη οὖν Διδὼ ὑπισχνεῖται θανεῖν ἂν χάριτος παρ' αὐτοῦ τύχῃ· τοιαύτη δ' ἡ χάρις ὥστε συγχωρηθεῖσα τὴν βασίλισσαν εἰς ἐλπίδα καθίσταται τοῦ ζήσεσθαι· καὶ πάντα ταῦτα ἀλλήλοις κατὰ τὴν ψυχὴν συμφωνεῖ. Τὴν δ' οὖν ἐναντίωσιν, εἴ τις ἦν, κομιδῇ ἂν ἀπελογεῖτο τὸ ἔνδοξον A 4.569 ἑπ. 'uarium et mutabile semper ' femina'. Ἐπάνοδος γὰρ αὕτη ἀκριβὴς τῶν Διδοῦς ὀδυνῶν.

III A 6.242.

[137] Ὁ πρώην τὴν ἕκτην βίβλον τῆς Αἰνηΐδος ὑπομνηματισάμενος, Ἐ. Νόρδεν, περὶ τοῦ στίχου A 6.242 λέγει τάδε· '242 *unde locum Grai dixerunt nomine Aornon* nur in R überliefert, in M unten am Rand von einem Humanisten interpoliert, dann wieder ausradiert. Die Hs. R hat auch VIII 46 einen Vers interpoliert (dort 47 erklärt Heyne *ex quo* evident richtig ἐξ οὗ sc. χρόνου, vergl. παλαιὸς ἀφ' οὗ λόγος). Unser Vers ist, wie Heinsius erkannte, aus Priscians Periegesis 1056 unde locis Grai posuerunt nomen Aornis interpoliert, vergl. Rh. Mus. LVI (1901) 473 f.' (1). [138] Νῦν οὖν προσιόντες ἐπὶ τὴν δηλωθεῖσαν συγγραφὴν ἀναγιγνώσκομεν· 'Aen. VI 236-241 wird die Höhle am Avernersee beschrieben, über die wegen ihrer mefitischen Dünste kein Vogel habe fliegen können. Hierauf folgt ein Vers (242), der nur in R steht : unde locum Grai dixerunt nomine aornon. Dass er, wie

(1) P. Vergilius Maro Aeneis Buch VI erklärt von Eduard Norden. B. G. Teubner. Leipzig. 1903, S. 197. Εἰ καὶ μὴ ἐν τῷ νῦν καιρῷ τοῖς Νόρδεν δοκοῦσι συντίθεμαι ἀλλ' εἰκότως τῶν καλλίστων ἀξιῶ τὰ ὑπομνήματα ἐκεῖνα.

andere nur in R überlieferte Verse, interpolirt ist, wird allgemein mit Recht angenommen. Heinsius und ihm folgend Heyne haben mit ihm einen Vers aus Priscians Periegese (1056) verglichen, der fast wörtlich mit ihm übereinstimmt : unde locis Grai posuerunt nomen aornis. Dieser Vers ist von Priscian übersetzt aus seiner griechischen Vorlage (Dionys. Per. 1151) τοὔνεκά μιν καὶ φῶτες ἐπικλείουσιν ἄορνον. [139] Also hat Priscian ihn nicht etwa aus einem interpolirten Vergil-codex wie dem cod. R herübergenommen, sondern in diesen ist er mit geringen Aenderungen aus Priscian gelangt. Die genaue Abfassungszeit der Periegese Priscians ist unbekannt, aber es genügt für unsern Zweck zu wissen, dass seine ἀκμή um 500 fiel. Zwischen dem Gedicht und der Zeit der Vergilhandschrift muss ein gewisser Zwischenraum angesetzt werden, denn es ist anzunehmen, dass der Vers zunächst von einem Priscianleser an den Rand seines Vergilexemplars geschrieben und aus diesem von dem Schreiber unseres Codex in den Text aufgenommen wurde. So kommen wir für diesen etwa auf die erste Hälfte des VI Jh., eben in die Zeit Cassiodors, der den Priscian selbst als seinen älteren Zeitgenossen bezeichnet (GLK VII 207 Priscianus, qui nostro tempore Constantinopoli doctor fuit)' (1). [**140**] Ὥσπερ λέγει ὁ Νόρδεν, ἀποδεδοκίμασται τὰ νῦν ὁ στίχος A 6.242· ὁμογνωμόνως γὰρ νόθος. Τοιγαροῦν τῶν Οὐεργιλίου ἐκδοτῶν ὁ τῇ παραδόσει πιστότατος εἷς, οὗ Εὐγ. Βενοῖστ, καίπερ ὑπὲρ τῶν ἀρχαίων νομίμων μάλ' αὐτὸς σπουδάζων, οὐκ ἔφη δύνασθαι εἰθισμένων φιλοστοργίαν ἀεὶ μιμεῖσθαι (2), ὁ 'Ι. Κόνιγγτον τὸν στίχον παρεσήμηνεν. 'On the other hand the external evidence is such as to leave the question doubtful, so I have placed the line in brackets' (3). [**141**] Ἀλλ' ὅμως τὰ τὸ ἔπος ὡς γνήσιόν ἐστιν ἀπολογούμενα τοιαῦτα ὑπάρχει, ὥστ' ἐμοὶ ὁμοίως τῷ Κόνιγγτον ἀμφισβητήσιμον ἔτι δοκεῖ εἶναι πότερον Οὐεργιλίῳ ἢ ἄλλῳ τινὶ ἀναθετέον. Πρόκειται οὖν, κατά γε τὴν ἐμήν, ζήτημα κριτικὸν καθ' οὗ θαρραλέως καὶ ἀποτόμως λίαν ἐψηφίσαντο οἱ γραμματικοί, καὶ ἀξιόχρεών που ἔσται τεκμήρια ἀθροίζειν ἐξ ὧν ὡς πρὸς καιρὸν λύσινποριοῦμαι. Ἐξετῶ δὲ

(1) E. Norden. Das Alter des Codex Romanus Vergils. Rheinisches Museum für Philologie. 56. 1901. S. 473 f.

(2) Œuvres de Virgile. Texte latin publié d'après les travaux les plus récents de la philologie ... par E. Benoist. Paris, Hachette et Cie. Eneide, livres VII-XII, 1872, p. 423, l. 6-9.

(3) P. Vergili Maronis Opera with a commentary by John Conington, M. A., London, Wittaker and C°, vol. 2, 1863, in hunc locum.

πρῶτον σημεῖα τὸ ἔπος παρὰ Οὐεργιλίου ὂν ὑποδεικνύντα, εἶτα δὲ τὰ πρὸς Οὐεργίλιον δείγματα τοῖς πρὸς Πρισκιανὸν καὶ Διονύσιον τὸν Περιηγητὴν συμβαλῶ, καὶ τελευτῶν ἐρευνήσομαι τίνα δεῖ ἔχειν ἀξίωσιν τὰ χειρόγραφα εἴθ' ὑπὲρ τοῦ στίχου μαρτυρούμενα εἴτ' αὐτὸν παραλείποντα.

1. Τὰ ὑπὲρ Οὐεργιλιανῆς γενέσεως τεκμήρια.

[142] Ἐπαναγνῶμεν A 6. 237-244 εἰς τὸν πάλαι τόπον A 6.242 ἀποκαταστήσαντες· ʽspelunca alta fuit uastoque immanis hiatu, ꜝ scrupea, tuta lacu nigro nemorumque tenebris, ꜝ quam super haut ullae poterant impune uolantes ꜝ 240 tendere iter pennis : talis sese halitus atris ꜝ faucibus effundens super ad conuexa ferebat. ꜝ unde locum Grai dixerunt nomine Auernum. ꜝ quattuor hic primum nigrantis terga iuuencos ꜝ constituit frontique inuergit uina sacerdos'. Ταῦτα δὲ τὰ ὀκτὼ ἔπη διαμερίσαντες εὑρήσομεν· [1] κατάφασίν τινα· ἦν γὰρ σπήλαιος ʽspelunca .. fuit' A 6.237, — [2] καὶ εἰκασίαν ʽalta .. uastoque immanis hiatu .. ' κ. τ. λ. A 6.237-241, — [3] καὶ ὀνομασίαν ʽunde locum Grai dixerunt nomine Auernum' A 6.242, — [4] καὶ σύναψιν τούτου τοῦ σπηλαίου πρὸς τὸν ἀκόλουθον λόγον, ἢ τὴν χρείαν αὐτοῦ ʽquattuor hic .. iuuencos ꜝ constituit .. sacerdos'. [143] Σχηματίζοντες οὖν τὰ εὑρημένα, τέτραχα ἀνὰ ῥημάτιον ἀπεικασόμεθα ʽest .. talis .. cui nomen .. hic'. Τυγχάνει δὲ τοῦτο τὸ σχῆμα παμπόλλοις ἐν Οὐεργιλίῳ συστήμασιν ἐφαρμόττον καὶ κοινὸν οὖν αὐξήσεως σχῆμα ὑπάρχει. (1) Τὰ δὲ οὕτω κατασχηματισθέντα σκοπῶμεν ὡς ἔπειτα τὴν γένεσιν τοῦ A 6.242 βέλτιον συνήσοντες. — Κοινὸν μὲν οὖν αὐξήσεως σχῆμα ὀνομάζω εἶναι τὸ ἰδίᾳ τινὶ ὑποθέσει, — οἷα συμποσίῳ, πομπῇ, θυσίᾳ, ἡλίου ἀνατολῇ, — μὴ μόνον προσῆκον, ἀλλὰ ᾡτινιοῦν λόγῳ ἐπιτήδειον.

[144] Πρῶτον μὲν μέλλω δηλώσειν τὴν ἐπίκλησίν τε καὶ τὴν δύναμιν τοῦ σχήματος ʽest .. talis .. cui nomen .. hic' ὅτι οὕτως ἔχει ὡς εἶπον, παριστάμενος τὰ συστήματα κατ' αὐτὸ ἐσκευασμένα· μετὰ δὲ ταῦτα, τοῦ A 6.242 ἕνεκα, τὸ τοῦ σχήματος μέλος τὸ πρὸς ὀνομασίαν σπουδῇ σκέψομαι.

A **Τὰ κατὰ τὸ σχῆμα** ʽest .. talis .. cui nomen .. hic' **ἐσκευασμένα συστήματα.**

Κατὰ τὸ σχῆμα ʽest .. talis .. cui nomen .. hic' πλεῖστα συστήματα παρὰ Οὐεργιλίῳ δεδμημένα ἐστίν, ἃ διέξειμι πάντα καθ' ὑπόθεσιν διακοσμήσας, πρῶτα τὰ τὸ σχῆμα ὁλόκληρον παρέχοντα, ἔπειτα τὰ μέρος τι ἐκλείποντα, μνείαν δὲ τελευτῶν ποιήσομαι εἴδους τινὸς παραπλησίου.

[145] α **Συστήματα ὅλα.**

(1) Étude sur l'imagination auditive de Virgile [1-12].

Ἐν τοῖς κατὰ τὸ σχῆμα τοῦτο γεγραμμένοις ἔστιν εὑρεῖν a *ἀνθρώπους*. i' βασιλέα. A 7.45-51. '*rex* arua **Latinus** et urbes | iam **senior** longa *placidas in pace* **regebat**. | hunc *Fauno* et nympha genitum Laurente *Marica* | accipimus, Fauno *Picus* pater isque parentem | te *Saturne* refert, tu sanguinis ultimus auctor. | *filius* **huic** fato diuom prolesque uirilis | *nulla fuit*'. Ἐπιτίθεται δὲ τὸ σχῆμα ὧδε· 1 'est' = 'rex .. regebat', — 2 'talis' = 'senior longa placidas in pace', — 3 'cui nomen' = 'Latinus .. Fauno et nympha genitum Laurente Marica ..', — 4 'hic' = 'filius huic [non] fuit', τούτου δὲ τοῦ κώλου πρὸς τὰ ἑπόμενα ἀνήκοντος καὶ τὸν ἄνδρα εἰς τὴν πρᾶξιν εἰσάγοντος ἧς ἤδη μεθέξει. [**146**] ii' ζεῦγος ἑταίρων. A 9.176-183 '**Nisus erat** *portae custos*, **acerrimus** *armis* | *Hyrtacides*, comitem Aeneae quem miserat Ida | uenatrix iaculo *celerem* leuibusque sagittis; | **it** iuxta comes **Euryalus**, quo **pulchrior** alter | non fuit Aeneadum Troiana neque induit arma, | *ora puer prima signans intonsa iuuenta*. | **his** *amor unus erat*, pariterque in bella ruebant: | *tum quoque* communi portam statione tenebant'. Ἵνα δὲ μὴ ἀεὶ ταὐτὰ εἴπω τὸ λοιπὸν παρίσταμαι μόνον τὰ Οὐεργιλιανὰ **παχέως** μὲν γράψας τὰ τῶν ἀεὶ μερῶν ἄρχοντα ῥήματα, *πρανέσι* δὲ γράμμασι τὰ ἐν ἑκάστῳ μέρει κεφαλαῖα.

[**147**] b *φυτά*· i' G 4.271-279 '**est** etiam *flos in pratis*, **cui nomen** *amello* | *fecere agricolae*, facilis quaerentibus herba; | namque *uno ingentem tollit de caespite siluam*, | **aureus** ipse, sed *in foliis*, quae *plurima circum* | *funduntur*, *uiolae sublucet purpura nigrae*; | saepe deum nexis ornatae torquibus arae. | *asper* in ore *sapor*: tonsis in uallibus illum | pastores et curua legunt prope flumina Mellae. | **huius** odorato *radices incoque* baccho'. ii'. A 7.59-66 '*laurus* **erat** tecti medio in penetralibus altis, | **sacra** *comam multosque metu seruata per annos*, | quam pater inuentam .. ferebatur *Phoebo sacrasse* Latinus | *Laurentis*que *ab ea* **nomen** *posuisse colonis*. | **huius** *apes* summum densae .. stridore ingenti.. *obsedere apicem*'. iii' A 12.766-773 'forte *sacer* **Fauno** *foliis oleaster* **amaris** | **hic steterat**, nautis olim *uenerabile lignum*, | .. ubi figere dona solebant | Laurenti diuo .. | set stirpem Teucri .. | sustulerant; .. | **hic** *hasta Aeneae stabat, huc impetus illam* | *detulerat* fixam et lenta radice tenebat'.

[**148**] c καὶ πρὸς *ζῷα* εὐάρμοστον τὸ σχῆμα· G 3.146-150, 152-155 '**est** lucos Silari circa ilicibusque uirentem | *plurimus* Alburnum *uolitans*, **cui nomen** *asilo* | *Romanumst, oestrum Grai uertere uocantes*,

ˈ **asper,** *acerba sonans, quo* toto exterrita siluis ˈ diffugiunt armenta .. ˈ **hoc** quondam *monstro* horribilis *exercuit iras* ˈ Inachiae *Iuno* pestem meditata iuuencae. ˈ *hunc quoque .. arcebis* grauido pecori'

d καὶ πρὸς *δαίμονας* A 12.845-850, 853 ἐπ. '**dicuntur** *geminae pestes* **cognomine** *Dirae.* ˈ *quas* et Tartaream Nox intempesta Megaeram ˈ uno eodemque tulit partu paribusque reuinxit ˈ **serpentum spiris** *uentosasque addidit alas.* ˈ *hae* Iouis ad solium .. apparent .. ˈ **harum** *unam* celerem *demisit* ab aethere summo ˈ *Iuppiter'* .

[**149**] e καὶ πρὸς *πόλεις*· i′ A 1.12-18 '*urbs antiqua* **fuit** — *Tyrii* tenuere coloni, — ˈ **Karthago,** Italiam contra Tiberinaque longe ˈ ostia, **diues** opum studiisque *asperrima* belli; ˈ *quam* Iuno fertur terris magis omnibus unam ˈ .. coluisse : .. *hic* illius arma, ˈ *hic* currus fuit; **hoc** *regnum dea* gentibus esse ˈ .. iam tum *tendit'*. ii′ A 8.478-482, 494-496 'haut procul hinc saxo **incolitur** fundata uetusto ˈ *urbis* **Agyllinae** *sedes,* ubi *Lydia* quondam ˈ gens bello praeclara, iugis insedit Etruscis. ˈ hanc multos **florentem** annos rex deinde superbo ˈ imperio et saeuis tenuit Mezentius armis ˈ .. ˈ ergo omnis furiis surrexit Etruria iustis : ˈ regem ad supplicium praesenti Marte reposcunt. ˈ **his** *ego te, Aenea, ductorem milibus addam'*.

[**150**] f Μετὰ δὲ πόλεις, ἰδοῦ *οἰκοδομήματα,* ταῦτ' ἔστι

i′ *νεῴ*· 1′ A 2.713-716 '**est** urbe egressis *tumulus templum*que **uetustum** ˈ *desertae* **Cereris** iuxtaque *antiqua cupressus* ˈ religione patrum multos *seruata* per annos : ˈ **hanc** ex diuerso *sedem ueniemus* in unam', ὄντως τρία ὑπάρχει τὰ δηλούμενα· λόφος γάρ, νεὼς καὶ κυπάριττος, ὥστε καταλέγειν δεῖν τοῦτο τῶν συνθέτων σχημάτων περὶ ὧν ὕστερα λόγον ποιήσομαι [159]· τὸ δ' ἐν κεφαλαίοις εἰρημένον 'hanc .. sedem' οὕτω τὰ τρία δοκεῖ συγκλεῖσαι ὥσθ' ἕν τι γίγνεται καὶ τοῦτο Δήμητρος ἱερόν, ᾧγε μόνῳ ὄνομα κύριόν ἐστιν. [**151**] 2′ A 7.170-177, 192 ἐπ. *tectum* **augustum** *ingens, centum sublime columnis,* ˈ urbe **fuit** summa, *Laurentis regia* **Pici,** ˈ *horrendum* siluis et religione parentum. ˈ *hic sceptra accipere* et primos attollere fasces ˈ regibus omen erat, *hoc illis curia templum,* ˈ *hae sacris sedes epulis, hic* ariete caeso ˈ perpetuis soliti *patres considere mensis.* ˈ quin etiam .. (ἀκολουθεῖ πολλὰ ἱστορικὰ καὶ ἐπισημαντικὰ καὶ τροπαιοφόρα μέχρι τοῦ ἔπους 192) .. **tali** [= hic] intus templo diuom patriaque *Latinus* ˈ sede sedens *Teucros* ad sese in tecta *uocauit'*.

ii′ *πύλαι* A 6.893-898 '**sunt** *geminae* **Somni** *portae;* quarum altera

fertur ' **cornea**, qua ueris facilis datur exitus umbris, ' altera *candenti perfecta nitens elephanto,* ' sed falsa ad caelum mittunt insomnia manes. ' his **ibi** tum *natum Anchises* unaque Sibyllam ' prosequitur dictis *porta*que *emittit eburna*'.

[152] g Ἐν τοῖς δὲ μάλιστα ἐν τούτῳ τῷ σχήματι ἐνέχεται τὰ χωρῶν ὀνόματα, οἷα *ἀλσῶν* A 8.597-600, 603 ἑπ., 606 ἑπ.· '**est** *ingens* gelidum *lucus* prope Caeritis amnem, ' *religione patrum late* **sacer**; *undique colles* ' *inclusere caui et nigra nemus abiete cingunt.* ' **Siluano** fama est ueteres *sacrasse* Pelasgos, ' .. ' haut procul **hinc** *Tarcho et Tyrrheni tuta tenebant* ' *castra* locis .. ' *huc pater Aeneas et* bello lecta *iuuentus* ' *succedunt*'.

[153] h νῆσοί τινες i' A 2.21-24 '**est** in conspectu **Tenedos,** *notissima fama* ' *insula,* **diues** opum, Priami dum regna manebant, ' nunc tantum *sinus et statio male fida* carinis : ' **huc** *se* prouecti deserto in litore *condunt*', ii' A 3.104-108, 114 ἑπ. '**Creta** *Iouis* magni medio **iacet** insula ponto, ' mons Idaeus *ubi* et gentis cunabula nostrae. ' **centum urbes** habitant *magnas, uberrima regna :* ' maximus *unde* pater .. ' Teucrus Rhoeteas primum est aduectus in oras .. ' ergo agite, et diuom ducunt qua iussa sequamur, ' placemus uentos et **Cnosia** *regna petamus*'. Ἐνθάδε 'Cnosia' κεῖται ἀντὶ τοῦ 'haec', 'Creta' ἢ 'uberrima regna' αὐτοῦ ἂν σημαίνοντος. [154] iii'. A 3.692-697 'Sicanio praetenta sinu **iacet** *insula* contra ' Plemurium undosum, **nomen** dixere priores ' *Ortygiam.* **Alpheum fama** est huc .. ' occultas egisse uias .. qui nunc ' .. Siculis confunditur undis. ' iussi numina magna loci ueneramur et **inde** ' *exsupero* praepingue *solum* stagnantis Helori'. Ἡ δὲ διαγραφὴ ἐνθάδε μόνον ἐστὶ τοῦ μύθου ὡς τὴν Ὀρτυγίαν νῆσον κοσμοῦντός πως. iiii' A 8.416-419, 422 ἑπ. '*insula* Sicanium iuxta latus Aeoliamque ' **erigitur** Liparen, *fumantibus* **ardua** *saxis,* ' *quam* subter specus et Cyclopum exessa caminis ' antra Aetnaea tonant .. Volcani domus et *Volcania* **nomine** tellus. ' tunc *Ignipotens* caelo *descendit* ab alto'.

[155] i *τύμβος*· A 11.849-853 '**fuit** *ingens* monte sub alto ' regis **Dercenni terreno** *ex aggere bustum* ' antiqui Laurentis *opacaque ilice tectum :* ' **hic** *dea se* primum rapido pulcherrima nisu ' *sistit*'.

k *νάπος*· A 7.563-566, 568-571 '**est** *locus* Italiae medio sub montibus altis, ' *nobilis* et fama multis memoratus in oris ' **Amsancti** *ualles :* **densis** *hunc frondibus atrum* ' *urget utrimque latus nemoris..* ' *hic* specus horrendum.. ruptoque Acheronte uorago ' pestiferas

aperit fauces, **quis** condita *erinys,* ¹ ..*terras caelumque leuabat*'. τὸ τελευταῖον κόμμα τὸ ἀναφορικὸν ταὐτὸ δύναται ἀπολελυμένῳ καὶ δεικτικῷ κόμματι '*his faucibus* condita erinys.. leuabat'.

[**156**] l *ὅλαι χῶραι* ⁱ' A 1.530-534 '**est** *locus, Hesperiam Grai* **cognomine** *dicunt,* ¹ terra antiqua, **potens** *armis atque ubere glaebae :* ¹ *Oenotri* coluere uiri; nunc fama minores ¹ *Italiam* dixisse ducis de **nomine** gentem : ¹ **hic** *cursus fuit*'. ⁱⁱ' Τὰ τέτταρα ἄρχοντα ἔπη ἐπὶ λέξιν δεύτερον ὑπάρχει A 3.163-166, ἀλλὰ διαφέρει τὰ τελευταῖα· A 3.167-171 '*hae nobis propriae sedes, hinc* Dardanus ortus ¹ Iasiusque pater, genus a quo principe nostrum. ¹ surge age et haec.. parenti.. refer, **Corythum** terrasque *requirat* ¹ Ausonias'. Πρόσχημα μὲν τὰ κῶλα 'hae.. hinc.. haec' τέταρτον μέρος εἰσάγει, τὸ δ' ἀληθὲς τὴν χωρογραφίαν διατελεῖ, ἢ τὴν δίοδον πρὸς τὰ ἀκολουθοῦντα προοδοποιεῖ. Ἡ τοίνυν συρραφὴ γίγνεται διὰ τῶν ῥημάτων 'Corythum terrasque requirat ¹ Ausonias' ἴσως ἐχόντων τοῖς '*has terras* requirat'. [**157**] ⁱⁱⁱ' A 3.13-18 '*terra* procul **uastis colitur Mauortia** *campis* ¹ — *Thraces* arant — acri quondam *regnata* Lycurgo, ¹ *hospitium* antiquom Troiae.. *feror* **huc**, et litore curuo ¹ moenia prima.. ¹ Aeneadasque meo nomen de nomine fingo'.

m Πάντων δὲ δὴ θαυμαστότατον ἂν εἴη τὸ δύο ἀλλήλοις κατὰ τοῦτο τὸ σχῆμα ἐμπεπλέχθαι συστήματα· A 7.601-603,607-613,616 ἐπ. '*mos* ¹ **erat** *Hesperio in Latio,* quem protinus urbes ¹ *Albanae* coluere sacrum, nunc maxima rerum ¹ ² **Roma** *colit,* cum prima mouent in proelia Martem.. ³[¹' **sunt** geminae *Belli portae* — ²' sic **nomine** dicunt — ¹ religione *sacrae* et saeui formidine Martis : ¹ ³' **centum** *aerei claudunt uectes aeternaque ferri* ¹ *robora,* nec custos absistit limine Ianus : ¹ ⁴' **has**, ubi certa sedet patribus sententia pugnae, ¹ ipse.. *reserat* stridentia limina *consul,* ¹..] ⁴ **hoc** et tum Aeneadis *indicere bella Latinus* ¹ *more iubebatur* tristisque recludere portas'.

[**158**] Προσέχειν γὰρ χρὴ τούτῳ ὅτι τὰ περὶ τοῖν πολέμου πύλαιν ἅπαντα, τοῦτ' ἔστι σύστημα ὅλον κατὰ τὸ σχῆμα 'est.. cui nomen.. talis.. hic', οὐδέν ἐστιν ἄλλο ἢ μέρος τοῦ μείζονος συστήματος εἰς ὃ ἐπεμβέβληται αὐτὸ καὶ διαγραφὴ ('talis') ὑπάρχει *τοῦ ἔθους*. Ἃ δ' ὀνόματος δοκεῖ ὑστερεῖν τοῦτο τὸ ἔθος, ἀλλὰ μεμνῆσθαι δεῖ ὅτι τὰ ἔθη ἀπὸ τῶν χωρῶν τὴν ἐπίκλησιν ἔλαβεν, — ὡς λέγουσι 'mos Romanus', 'mode de Paris' —, ὥστε τρία δὴ ἐκείνῳ εἶναι ὀνόματα 'Latio, Albanae, Roma'. Ἐκ τούτου οὖν μεταβαίνω εἰς συστήματα τὴν μὲν μορφὴν ἁπλᾶ, τὸν δὲ τῶν ἐνόντων ἀριθμὸν πολύπλοκα [150].

[**159**] n *Νῆσος* οὕτω διαγράφεται αὐτὴ *καὶ οἱ ἐκεῖ* ὁμοῦ· A 3.210-212, 214-217, 219 ἐπ. '*Strophades Graio* **stant nomine** dictae ¹ *insulae* Io-

nio in magno, quas dira *Celaeno* ' *harpyiae*que colunt aliae,.. ' *tristius haut illis monstrum*, *nec saeuior ulla* ' *pestis*.. ' **uirginei** *uolucrum uoltus, foedissima uentris* ' *proluuies*.. ' **huc** ubi delati portus intrauimus, ecce ' laeta *boum.. armenta uidemus*'.

o *δένδρον τε καὶ τέρατα*· A 6.282-291 'in medio *ramos annosaque bracchia* **pandit** ' *ulnus* **opaca** ingens, quam sedem **Somnia** uolgo ' uana tenere ferunt.. ' multaque praeterea uariarum monstra ferarum ' *Centauri.. Scyllaeque biformes* ' et *centumgeminus Briareus* ac *belua Lernae* ' *horrendum stridens, flammisque armata Chimaera.* ' *Gorgones Harpyiae*que et forma *tricorporis* umbrae. ' *corripit* **hic** subita trepidus formidine *ferrum* ' *Aeneas*..'

[**160**] p *ἄστυ καὶ ἀνὴρ καὶ γένος*· A 10.198-206 'ille etiam patriis *agmen* **ciet Ocnus** ab oris, ' fatidicae *Mantus et Tusci* filius amnis, ' *qui muros matrisque dedit tibi, Mantua,* **nomen** ' (Mantua, **diues** auis : set non genus omnibus unum : ' *gens* illi *triplex,* populi sub gente *quaterni,* ' ipsa *caput* populis, Tusco de sanguine uires). ' **hinc** quoque *quingentos* in se *Mezentius armat*'. Τοιαῦτα μὲν οὖν ἐστι τὰ 27 συστήματα κατὰ τὸ σχῆμα ὅλον· ἀλλὰ καὶ ἀτελῆ πολλά ἐστιν, ἃ σπουδῇ σκέψασθαι πρέπει ζητοῦντα δὴ πότερον ὅλον ἢ ἀτελὲς σύστημα τυγχάνει ὂν A 6. 237-244.

β Ἀτελῆ συστήματα.

[**161**] a Ἅπαξ, ὅσον γέ μ' εἰδέναι, ἄπεστι τὸ πρῶτον μέρος, ἡ **κατάφασις 'est'**· πρὸς δὲ λόγον ἐστὶν ὑπερφυής τις βοτάνη· A 12.411-418 'hic Venus, indigno nati concussa dolore, ' **dictamnum** genetrix Cretaea carpit ab Ida, ' **puberibus** *caulem foliis et flore comantem* ' *purpureo* (*non* illa feris *incognita* capris ' gramina..) ' **hoc** *Venus..* ' *detulit, hoc* fusum labris splendentibus amnem ' inficit'. Προσδοκᾷ δέ τις δηλαδὴ παραστάσεως χάριν στίχον ἂν εἶναι ὡς '**est** flos Cretaea dictamnum nomine in Ida'. Τοιοῦτον μέντοι ἀπεῖναι αἴτιόν που τὸ ταχὺ τῆς διηγήσεως. Ἐν δεινοῖς γὰρ τυγχάνει Αἰνέας καὶ μετ' αὐτοῦ ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς ἔχονται αἱ πράξεις· A 12.406-410 'et saeuos campis *magis ac magis* horror ' *crebrescit propius*que malum est. *iam* puluere caelum ' stare uident : *subeunt* equites, et spicula castris ' densa cadunt mediis, it tristis ad aethera clamor ' bellantum iuuenum et duro sub Marte cadentum'. Ἐνθάδε παρίστασθαι ἔδει τὸ δίκταμνον· 'est flos..' · ἀλλὰ τάχ' ἂν ἀπὸ καιροῦ δοκεῖ γενέσθαι, πολὺ δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ κατεπείγοντα ἁρμόττει τὸ 'hic Venus..'

[**162**] b Τὸ δ' αὖ τέταρτον μέρος, **σύναψις οὖσα τῷ λοιπῷ λόγῳ 'hic'**, ἐνέλιπε δίς. A 6.42-45 '**excisum Euboicae** *latus* **ingens** *rupis in an-*

trum, ' *quo* lati ducunt aditus centum, ostia centum, ' unde ruunt totidem uoces, responsa Sibyllae. ' uentum erat *ad limen,* cum uirgo..' . Οὐκ ἀνάγκη δῆτα τὸν ἀναγιγνώσκοντ' ἀναμνῆσαι ὅτι 'excisum' = 'excisum *est*', 'ad limen' ἀντὶ '**huius** ad limen'. ii' A 9.581-583, 586-589 '**stabat** in **egregiis Arcentis filius** armis, ' *pictus* acu chlamydem et ferrugine *clarus* Hibera, ' *insignis* facie, genitor *quem* miserat Arcens '.. ' stridentem fundam.. Mezentius.. egit habena, ' et media *aduersi..* tempora.. diffidit'· 'Arcentis filius' ἀντὶ ἰδίου ὀνόματός ἐστι καὶ 'aduersi' ἀντὶ '**huius** aduersi'.

[**163**] c **Τῆς** τοίνυν **ὀνομασίας** πολλοῖς ἐνδεῖ συστήμασιν.

i' περὶ *λιμένων* 1' A 1.159-162, 170 ἐπ. '**est** in secessu longo *locus :* **insula portum efficit** *obiectu laterum, quibus* omnis ab alto ' frangitur inque sinus scindit sese unda reductos. ' *hinc atque hinc uastae rupes..* (παρατείνεται ἡ χωρογραφία ἄχρι τοῦ στίχου 169). ' **huc** septem *Aeneas* collectis nauibus omni ' ex numero *subit*'. Ἀλλὰ τὸ τί βουλόμενος παρέλιπε τοὔνομα ὁ ποιητὴς πάνυ ἱκανῶς ἔχει ὅτι τοῦτο ἠγνόει καὶ οὐκ ᾔδει (1) ὁ Οὐεργίλιος οὐδ' οἷός τ' ἦν κατὰ τὸ δοκοῦν πλάττειν, καθ' ὃ ἐποίησεν ἂν εἰ τοῖς ἥρωσιν ὁμοίως καὶ τὸν τόπον ἐμυθολόγησεν. Τὴν δ' αὐτὴν αἰτίαν ἔσται πολλάκις παραδεῖξαι. [**164**] 2' A 5.533-537 '**portus** ab euroo fluctu **curuatus** *in arcum,* ' *obiectae* salsa spumant aspargine *cautes,* ' ipse *latet : gemino* dimittunt bracchia *muro* ' *turriti scopuli* refugitque ab litore **templum**. ' quattuor **hic**, primum omen, *equos* in gramine *uidi*'. 'portus' ταὐτόν ἐστι τῷ 'portus *est*'· δοκεῖ μὲν τοὔνομα ἀπεῖναι, 'templum' δ' A 3.536 καὶ 'portus' A 3.533 ἐπανάγει ἡμᾶς εἰς τὰ πρότερον, A 3.530 ἐπ. 'crebrescunt optatae aurae, *portus*que patescit ' iam propior, *templum*que apparet in **arce Mineruae**'· κύριον γὰρ ὄνομά ἐστιν 'arx Mineruae' ὥσπερ 'arx Monoeci', A 6.830 ἐπ. 'aggeribus socer Alpinis atque *arce Monoeci* ' descendens'.

[**165**] ii' *νῆσος* A 3.73-79 '**sacra** mari **colitur** medio **gratissima** *tellus* ' *Nereidum matri et Neptuno Aegaeo* ' *quam* pius arquitenens.. errantem.. reuinxit ' immotamque coli dedit et contemnere uentos. ' **huc** *feror, haec fessos.. accipit*'. Καὶ ἐνταῦθα πρόσχημα μὲν ὀνόματος ἔνδεια, ὄντως δὲ 'sacra.. Nereidum matri et Neptuno' κυρίῳ τινὶ ὀνόματι παραπλήσιόν ἐστιν, ὡς « Δωρίδος νῆσος καὶ Ποσειδῶνος ».

iii' *ἄλση* 1' A 9.85-89 '*pinea silua* **mihi**, multos *dilecta* per annos, '

(1) Ταύτην δὴ τὴν ὑφήγησιν ὀφείλω τῷ κ. Ἀ. Καρταύλτ, ὅς, τῶν περὶ Οὐεργιλίου ἐπιτηδεύσεων ἐπίτιμος ὑπάρχων ἀσκητής, τῶν ἐμῶν μελετῶν ἀντιλαμβάνεσθαι ἠξίωσεν.

lucus in arce **fuit** summa, *quo* sacra ferebant, ' **nigranti** picea trabibusque *obscurus* acernis : ' **has** ego Dardanio iuueni, cum classis egeret, ' laeta dedi'. 'mihi' A 9.85 εἰς τὴν ἀγορεύουσαν ἀναφέρει, A 9.82 'deum.. genetrix **Berecynthia**' ὥστε *Κυβέλης ἡ ὕλη* καὶ οὐκ ἄπεστι τῷ ὄντι τοὔνομα τὸ κύριον. [166] 2' A 1.441-444, 446 ἑπ., 450-452 '*lucus* in urbe **fuit** media, **laetissimus** *umbrae*, ' *quo* primum.. Poeni ' effodere loco signum quod regia Iuno ' monstrarat, *caput acris equi :..* ' *hic templum* **Iunoni** *ingens* Sidonia Dido ' condebat.. ' **hoc** primum *in luco noua res* oblata *timorem* ' *leniit, hic* primum *Aeneas sperare salutem* ' *ausus..*'. Ἐν τούτῳ τῷ συστήματι παρίσταται δύο ἀλλήλοις ὑποταττόμενα, ἄλσος τε καὶ ἱερόν· τὸ μὲν ἱερὸν ὡς ἱερὰ ἅπαντα ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἐπίκλησιν δέχεται, τὸ δ' ἄλσος εἰκότως ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ οὗ ἐν προσθήκης μέρει (τεμένους) ξυνεχὲς ὑπάρχει. Τοιγαροῦν οὐκ ἀπελείφθη τὸ ὄνομα τοῦ 'lucus', καὶ ἐπὶ τούτοις εἰ ἐχρῆν τὸ ἄλσος ἐπίκλην λέγεσθαι ἰδίως καὶ μὴ τῷ τοῦ νεὼ ὀνόματι, ἀλλὰ παρεδήλου ἂν τὴν ἐπωνυμίαν τὰ ῥήματα 'caput acris equi' A 1.444, ἐπεὶ προσείληφεν ἐπωνυμίον Καπιτώλιον ἀπὸ τοιαύτης γε συμφορᾶς.

[167] iiii' ἄντρον G 4.418-424 '**est** *specus* **ingens** ' exessi latere in montis, *quo* plurima uento ' cogitur.. unda.. ' deprensis olim *statio tutissima* nautis : ' intus se uasti **Proteus** tegit obice saxi. ' **hic** *iuuenem* in latebris auersum a lumine *nympha* ' *collocat..*'. Τὰ κατεχόμενα ἄντρα ὄνομα ἔλαβε τοῦ ἐνταῦθα διατρίβοντος· « ἄντρον οὖν Πρωτέως » ἐστὶ τοῦτο, καθ' ὃ ἦν ἐκείνῃ 'Laurentis *regia Pici*' A 7.171, ἢ A 1.166,168 'antrum.. *nympharum domus*'. « Ὅτι δὲ ἴδιον γίγνεται Πρωτέως τὸ σπήλαιον, πβ. G 4.403 '*secreta senis*' G 4.429 'Proteus *consueta* petens.. *antra*'. Τὸ οὖν ὄνομα λανθάνει μόνον κοὐκ ἄπεστιν.

[168] v' *ναΐδιον* A 4.457-461 'praeterea **fuit** in tectis **de marmore** *templum* ' **coniugis antiqui**, miro *quod* honore colebat, ' *uelleribus niueis et festa fronde reuinctum :* ' **hinc** *exaudiri uoces et uerba uocantis* ' *uisa uiri*'. Πάνυ τοῦτο τῷ πρότερον ὅμοιον· 'templum coniugis antiqui' = 'templum Sychaei', ἥπερ κλῆσις ἱκανὴ ὑπάρχει, πβ. A 2.713 ἑπ. '*templum*que uetustum ' antiquae *Cereris*'.

[169] vi' *σκόπελοι* 1' A 5.124-130 '**est** procul in pelago *saxum* spumantia contra ' litora, **quod** tumidis submersum *tunditur* olim ' fluctibus, hiberni condunt ubi sidera cori : ' *tranquillo silet* inmotaque *attollitur* unda ' *campus* et apricis *statio gratissima* mergis. ' **hic** uiridem *Aeneas.. metam constituit*'. Οὐ λέγει ὁ ποιητὴς τὸ τῆς πέτρας ὄνομα, ἅτε ἀγνοῶν που αὐτό, ἄλλως τε καὶ ὅτι νησιδίῳ κινδυνεύει ὄνομα εἶναι οὐδέν. 2' A 8.233-237 '**stabat acuta** *silex*, *praecisis* undique saxis

¹ speluncae dorso *insurgens, altissima* uisu ¹ dirarum nidis domus *opportuna* uolucrum. ¹ **hanc**.. *concussit*'· καὶ αὕτη ἡ πέτρα, ὥσπερ ἐκείνη, ὄνομα ἴσως οὔποτ' ἔσχηκεν.

[170] vii' *νάπη*· A 11.522-524, 530 'est curuo anfractu *uallis*, **adcommoda** fraudi ¹ armorumque dolis, *quam* densis frondibus atrum ¹ urget utrimque latus, tenuis *quo* semita ducit ¹.. (καὶ ἄχρι τοῦ στίχου 529 διατελεῖ ὁ Οὐεργίλιος διαγράφων).. ¹ **huc** *iuuenis* nota *fertur* regione uiarum..'. Ἐνθάδε δὴ μόνον οὐχ ὁρῶ διὰ τί τοὔνομα παρέλιπεν ὁ συγγραφεύς· ἐγγὺς γὰρ Λαυρεντίου κείμενον τὸ νάπος καὶ κλῆσιν ἔχον ἂν διαβόητον ἀναγκαῖον ἐγένετο γνωρισθῆναι αὐτῷ.

viii' *δένδρον τε καὶ βωμός*· A 2.512-515, 517 '**ingens** *ara* **fuit** iuxtaque *ueterrima laurus*, ¹ *incumbens* arae atque umbra complexa penates. ¹ **hic** Hecuba et natae.. sedebant'. Οὐ τάχ' ἂν ὄνομα κληθείη δένδρον μόνον, εἰ μή τινι τῶν δαιμόνων καθιέρωται, οἷα ἡ Φαύνου ἐλάα A 12.766 'sacer Fauno... oleaster'· ἡ δὲ νῦν δάφνη οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ τοῦ βωμοῦ προσθήκη καὶ τούτου ἱκανῶς ἀπὸ τοῦ ῥήματος 'penates' τὴν κλῆσιν λαβόντος.

[171] d Καὶ δὴ καὶ ἔστιν ὅτε τῶν τεττάρων μερῶν τὰ δύο ἀποδημεῖ.

i' A 2.453-458 '*limen* **erat caecaeque** *fores* et *peruius usus* ¹ tectorum inter se Priami, *postes*que *relicti* ¹ *a tergo,* infelix *qua* se.. Andromache ferre.. solebat ¹ ad soceros et auo puerum Astyanacta trahebat. ¹ *euado* ad summi fastigia culminis'. Πῶς μὲν ὀνομασίας ἐνδεῖ ῥᾴδιον ἂν εἴη δεῖξαι· θύρα γὰρ καὶ δίοδος, μάλιστα δὲ κρυφαῖον θύριον καὶ οἰκετικὴ δίοδος, παρὰ τὸ εἰωθὸς εἶχεν ἂν ὄνομα κύριον. Τὸ δὲ 'hic' ἀπεῖναι οὕτω παρὰ δόξαν ἐστὶν ὥστ' αὐτὸς ὁ Σερούϊος τοῦτ' ἐσημείωσε λέγων· 'euado, « e » uacat, ut « emortuus ». sane minus est « hac », id est « hac euado »'. Ἀφ' οὗ δ' ἐτεκμήρατό ποτε Γυιέτ 'euado *hac* summi'.

[172] ii' A 3.570 ἑπ., 583 ἑπ. '**portus** ab accessu uentorum **immotus** et *ingens* ¹ ipse, set *horrificis iuxta tonat Aetna ruinis* ¹ .. (ἕπεται μακρὰ διήγησις περὶ τῆς Αἴτνης) .. ¹ *noctem illam* tecti siluis immania monstra ¹ *perferimus*'. Ἡ τοῦ λιμένος πρόσρησις οὐκ εἴρηται, εἴθ' ὅτι Οὐεργίλιον ἐλελήθει, εἴτ' ἔδοξεν αὐτῷ ἀρκούντως δειχθῆναι, στ. 569 'ignarique uiae *Cyclopum* adlabimur oris'. Τὰ δὲ τελευταῖα προσδοκῴη τις ἂν τοιάδε· '*illic* noctem .. perferimus'. Καὶ οὖν τὸ ἐπίρρημα τοῦτο ἔξεστι λέγειν ὡς λανθάνει, ἀλλὰ καὶ ἐν 'illam' ἔνεστι, μεταθέσεως χρόνου εἰς τόπον γενομένης· πρόχειρον γὰρ τοῦτο, ἐπεὶ πρὸς λόγον ἐστὶ πρᾶξις μία, κειμένη οὖν ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ διὰ ταύτης ἐκείνης τῆς πράξεως ἀλλήλοις συνδεδεμένοις.

[173] iii' A 9.530-535 '*turris* **erat uasto** *suspectu et pontibus altis,* ¹ *opportuna* loco, summis *quam* uiribus omnes ¹ expugnare Itali .. ¹

certabant. Troes contra defendere saxis ǀ perque .. tela intorquere fenestras. ǀ princeps ardentem *coniecit lampada Turnus*'. Πύργος εἰς τὸ στρατόπεδον ὀχυροῦσθαι τῇ προτεραίᾳ δεδμημένος οὐ μὴ κύριον ὄνομα ἕξει. Τὸ δὲ 'huc' ἀπεῖναι ἐν στ. 535 χαλεπῶς φέρεται, πλὴν εἰ μὴ μέτρου ἕνεκα παραλέλειπται· καίτοι καὶ οὕτω τί δὴ τὸ ἐμποδὼν ἂν ἦν τὸ μὴ οὐ γράψαι 'ardentem *huc* princeps coniecit lampada Turnus';

iiii' A 9.381-386 '*silua* **fuit** *late dumis atque ilice nigra* ǀ **horrida,** *quam* densi complerant undique sentes; ǀ rara per occultos ducebat semita calles. ǀ Euryalum tenebrae .. impediunt .. Nisus abit'. [174] 1' Ἀπορῶ ἔγωγε εἰ τῇ ὕλῃ ὄνομά ποτ' ἐτέθη (1). Ὁ δ' οὖν Οὐεργίλιος οἴεται, ἐμοὶ δοκεῖν, τοῦτο τὸ ὄνομα ἕτερόν τι ἂν ἐπὶ Αἰνέου εἶναι τῆς ὕστερον κλήσεως καὶ οὐδὲν δέ που πάλαι ἂν γενέσθαι· πβ. γὰρ A 6.776 ' haec tum nomina erunt, *nunc sunt sine nomine* terrae' καὶ ταῦτα περί τινων ἰταλικῶν χωρῶν, πβ. καὶ A 9.386-388 'Nisus abit, iamque .. euaserat .. locos, qui *post* Albae de nomine *dicti* ǀ *Albani* — *tum* rex *stabula alta* Latinus habebat'. Ἡ δ' αὖ ἀντίθεσις 'post .. dicti Albani — tum .. stabula alta' παραδηλοῖ τὰ 'stabula alta' οὐδεμίαν ἰδίαν ἐπίκλησιν ἔχοντα, καὶ οὐκ ἄτοπόν ἐστιν εἰ τοῖς 'stabula' ἡ ὕλη ἴσως πάσχει. [175] 2' Τοῦ δ' ἐπιλιπεῖν τὸ τέταρτον μέρος αἴτιον ἂν εἴη τὸ ὁμοίως τι τὴν διήγησιν ἔχειν τοῖς ἄνω δεδηλωμένοις [161]. Τοῦτο γὰρ τὸ τέταρτον κινδυνεύει γενέσθαι τοιόνδε '*huc* celerare fugam per noctem et fidere siluae', ἀκολουθοῦν τῷ A 9.383 'rara per occultos ducebat semita calles'. Ἀλλ' ἀνάγκη ἦν πολλὴ διὰ τὸ ταχὺ τῆς φυγῆς τούτου τοῦ μέρους ἅψασθαι εὐθὺς προσαγορεύσαντος Οὐόλκεντος καὶ πρὶν τὸ χωρίον διαγράφειν· A 9.375-378 'conclamat ab agmine Volcens : ǀ « state uiri, quae uiae? quiue estis in armis? ǀ .. » nihil illi tendere contra, ǀ sed celerare fugam *per siluas* et fidere nocti'. Ἡ οὖν σύναψις μετάκειται καὶ παρὰ τὰ Οὐεργιλίῳ εἰθισμένα πρὸ τῶν ἄλλων τριῶν τυγχάνει τιθεμένη. [176] Τῶν δὴ 18 ἀτελῶν συστημάτων ἃ ἐξήτασα, τὸ ἓν μόνον ὀνομασίας ὑστερεῖ ἅμα σαφῶς καὶ ὥστε τὴν αἰτίαν ἀφανῆ εἶναι δι' ἣν παραλέλειπται τὸ ὄνομα [170]. Ἁπάντων οὖν ὄντων 45 δειγμάτων, ἐν τοῖς μὲν 31 δῆλόν ἐστι τοὔνομα, ἐν τοῖς δὲ 7 ὑπόδηλον, ἐν τοῖς δ' αὖ 6 ἐκλείπει ὅτι οὐδέν ἐστιν ἢ ἀγνοεῖται, ἐν τῷ δ' ἑνὶ ἄπεστι παρεῖναι δέον.

[177] γ **Συνημμένον εἶδος.**

Παρεστησάμην μόνον τὰ συστήματα τὰ κατὰ τὸ εἶδος 'est .. talis .. cui

(1) Ὁ κ. Οὐεδάστος Βοισσιέρ, τὰς 'Nouvelles promenades archéologiques' περιπατῶν, τὴν ὕλην εὗρε καὶ ταύτην γ' οὕτως ἔχουσαν ὥσπερ εἶπεν ὁ Οὐεργίλιος, ὅθεν τάχ' ἄν τις νομίσειε τὸν ποιητὴν αὐτὴν ἰδεῖν καὶ τοὔνομα εἰδέναι, τό γε καθ' ἑαυτοῦ χρόνον. (N[lle] édition, pp. 304-309).

nomen .. hic'. Τὸ μὲν οὖν εἶδος ὀλίγον τι μεταπεπλασμένον ἐν ἄλλοις πάλιν συστήμασιν ὑπάρχει, ὅλον ὂν ἢ ἀτελὲς ἐπὶ καιροῦ, οἷα

a A 2.781-784 'et *terram* **Hesperiam uenies**, ubi *Lydius* arua ' inter *opima* uirum **leni** *fluit agmine Thybris.* ' **illic** res laetae regnumque et regia *coniunx* ' *parta tibi*'. Ἀντὶ τοῦ ἀπολελύσθαι 'est', τὸ διαγεγραμμένον 'Hesperiam, Thybris' συντάττεται μετὰ ῥήματος 'uenies' ὥστε τοῖς ἄνω πως συνῆφθαι. — **[178]** Ἄγε δὴ σκοπῶμεν ἕτερον τῷ προτέρῳ παραπλήσιον σύστημα A 7.81-86, 91-93 'at rex .. oracula Fauni .. adit lucosque **sub** alta ' consulit **Albunea**, nemorum *quae* **maxima** sacro ' fonte sonat .. *hinc* Italae gentes .. responsa petunt; *huc* dona sacerdos ' cum tulit .. imis Acheronta adfatur Auernis. ' **hic** et tum *pater* ipse petens responsa Latinus ' .. mactabat .. bidentis'. Ἀντὶ τοῦ λέγειν '**est** locus alto in luco' .. ἀνέδησεν ὁ Οὐεργίλιος τὴν χωρογραφίαν ἐκ τῶν πρότερον προσθεὶς τὸ 'sub'.

[179] b Πολλάκις γίγνεται σύναψις διὰ συνδέσμου ἢ ὑποτακτικῆς ἀντωνυμίας. A 7.408-414 'protinus .. dea tollitur alis ' audacis Rutuli ad muros, **quam** dicitur *urbem* ' *Acrisioneis Danae* fundasse colonis, ' praecipiti delata noto. locus *Ardea* quondam ' dictus auis — et nunc **magnum** tenet Ardea **nomen**, ' *set fortuna fuit :* — tectis **hic** *Turnus* in altis ' .. *carpebat* .. *quietem*'. Ὡσαύτως G 3.349-352 'at non **qua Scythiae** gentes *Maeotia*que unda, ' **turbidus** et *torquens flauentis Hister harenas,* ' *qua*que *redit* medium *Rhodope porrecta* sub axem. ' **illic** *clausa tenent armenta*'. Ὡς δ' ἔστιν ὁρᾶν, ἐν ταύταις ταῖς ἀναφορικαῖς συντάξεσιν ἀντὶ τοῦ 'hic' τίθεται 'illic', πβ. A 2.781, 783 [177].

[180] c Καὶ ἔτι ἀξιολογώτερον τὸ εἶδος τόδε· A 5.35-40 'at procul .. miratus .. aduentum .. **occurrit Acestes,** ' **horridus** *in iaculis et pelle Libystidis ursae,* ' *Troia Criniso* conceptum flumine mater ' quem genuit. ueterum non immemor ille parentum ' *gratatur reduces* ..'

d Ἔστιν ὅτε τὸ ἀπολελυμένον καὶ τὸ συνημμένον μετ' ἀλλήλων ἐμπέπλεκται. A 3.23-29 'forte **fuit** iuxta *tumulus,* quo **cornea** *summo* ' *uirgulta* et *densis hastilibus horrida myrtus.* ' accessi .. ramis tegerem ut frondentibus aras, ' horrendum .. uideo .. monstrum. ' nam *quae* prima solo .. arbos ' uellitur, **huic** atro liquuntur sanguine guttae'. Τοῖν δ' ἐνταῦθα παρόντοιν 'tumulus, myrtus', εἰς τὸ πρότερον πρῶτον μέρος 'fuit' ἀνήκει, εἰς δὲ τὸ δεύτερον τὸ ἔσχατον 'huic'. Ἔξεστι δήπου προσδοκᾶν 'huc' ἐν τῷ στ. 24 '**huc** accessi ..' καὶ 'stabat' ἐν τῷ 27 '**stabat** arbos ..'· ἀλλὰ τὼ ὑπογραφομένω σχήματε εἰς ἓν συνίστασθον διὰ τῆς ἀντωνυμίας 'quae' A 3.27. — **[181]** Ἐπεὶ δ' ἐξέτασιν ποιεῖσθαι περὶ τῶν τοιούτων παρέργων εἰδῶν

ἀπὸ τοῦ λόγου ἀποπλανᾶται, ἀπαρκοῦμαι ταῦτα παρασχόμενος καὶ νουθετῶν δ' ὡς πολλὰ ἄλλα εὕροι ἂν ὁ βουλόμενος. Ἱκανὰ μέντοι ἐστὶ τὰ δηλωθέντα ἀποδεῖξαι τὸ κοινὸν σχῆμα ὅτι ὑπάρχει, καὶ πιθανὸν ποιεῖν τὸν στίχον A 6.242 ὡς ὑπὸ τοῦ Οὐεργιλίου ἐγράφη ἅτε ἐν τῷ συστήματι A 6.237-244 μέλος ἓν τοῦτ' ἔστιν ὀνομασία ὑπάρχουσα τῶν τεττάρων ἐξ ὧν παντελῶς ξυνέστηκε τὸ σχῆμα.

B Ἡ ὀνομασία.

[182] Δῆλον οὖν ἤδη τοῦτο τὸ μέρος τοῦ κοινοῦ σχήματος 'est .. talis .. *cui nomen* .. hic' ὡς βέβαιόν ἐστι παρὰ Οὐεργιλίῳ· ὑπολοιπὸν δ' ἰδεῖν ποῖον τὴν φύσιν (1).

α Τὰ τοῦ νοήματος. Τὸ ὄνομα σχεδὸν οὔποτε μόνον ὑπάρχει·

a οὐδὲν ἄλλο παρὰ τοῦτο τὸ ἔθος ἐσημειωσάμην ἢ A 6.42 'Euboicae .. rupis', A 3.692-694 'insula .. nomen dixere priores ' Ortygiam' καὶ G 3.147 'cui nomen asilo' καὶ ἐν τούτῳ δὲ τὰ γραμματικὰ ὑπομνήματα G 3.147 ἐπ. 'cui nomen asilo ' Romanumst, oestrum Grai uertere uocantes' τῷ ὀνόματι πρόσκειται ὥστε μὴ παντάπασιν ἔρημον τοῦτ' εἶναι.

[183] b Πρὸς δὲ τούτοις τὰ βραχύτατά ἐστιν A 2.24 'Tenedos, notissima fama' καὶ A 7.564 ἐπ. '.. nobilis et fama multis memoratus in oris ' Amsancti ualles'· ἔπειτα G 4.271 ἐπ. 'flos .. cui nomen amello ' fecere agricolae' καὶ A 12.412 'dictamnum .. Cretaea ab Ida'.

c Ἀνθρώπων ἐπικλήσεσι μόνον οὐκ ἀεὶ ἀκολουθεῖ *γενεαλογία*· A 7.45, 47-49 'Latinus .. ' hunc Fauno et nympha genitum Laurente Marica ' accipimus, Fauno Picus pater, isque parentem ' te, Saturne, refert', A 9.176 ἐπ. 'Nisus .. Hyrtacides', A 12.845-847 'Dirae .. quas .. Nox .. tulit', A 10.198 ἐπ. 'Ocnus .. ' fatidicae Mantus et Tusci filius amnis', A 9.581 'Arcentis filius', A 5.36, 38 ἐπ. 'Acestes ' .. ' Troia Criniso conceptum flumine mater ' quem genuit'.

[184] d Πολέων δ' ἐπωνυμίαις καὶ ἐνίοτε χωρῶν συνάπτεται *ἱστορία*· A 1.12 ἐπ. 'urbs .. Tyrii tenuere coloni, ' Karthago', A 8.479 ἐπ. 'urbis Agyllinae sedes, ubi Lydia quondam ' gens .. iugis insedit Etruscis', A 1.530-532 'Hesperiam .. Oenotri coluere uiri', A 3.13 ἐπ. 'terra ..

(1) Εἰ μὴ ἀπὸ τῆς ὑποθέσεως ἀπήγαγεν, ἀκριβολογεῖσθαι ἂν ἦν καθ' ἕκαστον τὰ τέτταρα μέρη. Μόνον δ' ἄττα παρατίθημι τῷ ἀναγιγνώσκοντι δήπου ἤδη καθεωραμένα. — Ἡ μὲν κατάφασις 'est' πάνυ πολυειδής ἐστι, κατὰ τὴν τοῦ λεγομένου φύσιν, ὡς τὸ πόλυ· οἷα, ἀντὶ τοῦ 'rex erat' κεῖται 'rex .. regebat' A 7.45 ἐπ., καὶ ὁμοίως 'oleaster steterat' A 12.766 ἐπ., 'incolitur .. urbis .. sedes' A 8.478 ἐπ., 'iacet insula' A 3.104, 692, ἢ τοὐναντίον 'insula .. erigitur' A 8.416 ἐπ. (ὅτι 'ardua' A 8.417), 'terra .. colitur' A 3.13 (ὅτι 'Thraces arant' A 3.14), 'Strophades stant' A 3.210, 'bracchia pandit ulmus' A 6.282 ἐπ. (ὅτι 'opaca, ingens' A 6.283), κ. τ. λ. — Ἡ δὲ διαγραφὴ μέρος ἐστὶ κεφαλαῖον τοῦ σχήματος· ἐνέχει δὲ πλεῖστα ἀναφορικὸν κῶλον ἤ, δέοντος τούτου, ἀπολελυμένον καὶ ἀπὸ 'hic, haec ..' ἄρχον κόμμα [148, 149, 151 ..].

Mauortia .. Thraces arant', A 10.201, 203 'Mantua .. Tusco de sanguine uires', A 7.409-411 'urbem | Acrisioneis .. fundasse colonis, | .. Ardea'. Προσθεῖναι δ' ἐνθάδ' ἔξεστι τὰ περὶ τοῦ πόλεμον ἐπαγγεῖλαι εἰρημένα· A 7.601-603 'mos ... quem .. urbes | Albanae coluere sacrum, nunc .. | Roma colit'.

e Ὅτι ἂν δένδρον καὶ ὕλη ᾖ ἀπὸ *θεοσεβείας* τὴν πρόσρησιν δέχεται· A 2.714 ἐπ. 'cupressus | religione patrum multos seruata per annos', A 7.59, 61 ἐπ. 'laurus .. quam .. ferebatur Phoebo sacrasse Latinus', A 12.766 'sacer Fauno .. oleaster', A 8.597 ἐπ., 600 'lucus .. religione patrum late sacer, .. | Siluano fama est ueteres sacrasse Pelasgos', A 9.85 'pinea silua mihi [Cybelae]', A 1.441, 446 'lucus in urbe fuit media .. | hic templum Iunoni', A 2.512 ἐπ. 'laurus | incumbens arae atque umbra complexa penates' — καὶ A 6.283 ἐπ. 'ulmus .. quam sedem Somnia uolgo | uana tenere ferunt'.

[185] f Ταὐτὰ δὴ εἰκότως πάσχουσι βωμοὶ καὶ θεῶν ἕδραι, εἴτε νεῴ εἴτ' ἄντρα εἴτε καὶ νῆσοι ἢ χῶραι εἰς ἃς πυκνότερον φοιτῶσιν· A 2.713 ἐπ. 'templum .. uetustum | desertae Cereris', A 1.446 'templum Iunoni ingens', A 2.513 'arae atque .. penates', A 3.104 'Creta Iouis', A 8.416, 422 'insula .. | Volcani domus et Volcania nomine tellus', A 3.13 'terra .. Mauortia', A 3.531 'arce Mineruae', A 3.73 ἐπ. 'sacra .. tellus | Nereidum matri et Neptuno Aegaeo', G. 4.418, 422 'specus .. intus se .. Proteus tegit', A 3.210-212 'Strophades insulae .. quas .. Celaeno | harpyiaeque colunt aliae'.

g Ἄνω μὲν τὰ 'Somnia' ὑπέλαβον δαιμόνιά τινα, ὡσαύτως δὲ τὸν 'Somnus' ὑπολαμβάνειν χρή· A 6.893 'sunt geminae Somni portae'· καὶ διὰ τοῦτο δ' ὑπάγομαι εἰς τὸ γράφειν 'Belli' κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον μείζονι γράμματι A 7.607 'sunt geminae Belli portae', ἄδειαν γὰρ ἔχων ἐξ A 1.294-296 'claudentur Belli portae; Furor impius intus | saeua sedens super arma .. fremet horridus ore cruento', ἐπεὶ προσωποποιούμενος ὁ 'Furor' A 1.294 καὶ ἡ 'Fides' A 1.292 ἐπὶ τὸ ἴσα ποιεῖν τὸ 'Belli' παρορμᾷ.

[186] h Περιλείμματα δὲ τρία· A 7.171 'Laurentis regia Pici', A 11.850 'regis Dercenni .. bustum', A 4.457 ἐπ. 'templum | coniugis antiqui'. Τάφοι μὲν καὶ ναΐδια πέφυκεν ἱερά, ὥστε τῷ ὑστέρῳ ἐκ θεοσεβείας καὶ αὐτὰ ὀνομάζεσθαι. Περὶ δὲ τοῦ προτέρου, ὁ Πῖκος ἀναγκαῖός ἐστι δαίμων γενέσθαι, ἅτε ἐκ πατρὸς μὲν Κρόνου, αὐτὸς δὲ Φαύνου πατὴρ ὑπάρχων, A 7.48 ἐπ. 'Fauno Picus pater isque parentem | te, Saturne, refert'· καὶ γὰρ ἡ 'regia' αὐτοῦ καλεῖται καὶ 'templum', A 7.174 'hoc illis curia templum', 192 'tali templo'.

i Τοῖς οὖν εἰρημένοις ἕπεται τάδε· ἐν τῷ κοινῷ σχήματι 'est .. talis .. cui nomen .. hic' ἡ ὀνομασία ἀνθρώπων μὲν ἐκ γενεαλογίας, πόλεων δ' ἐξ ἱστορίας, τῶν δὲ λοιπῶν ἐκ θεοσεβείας γίγνεται. Οὕτω δ' οὖν ἐχόντων, τὸ A 6.242 'unde locum Grai dixerunt nomine Auernum' ἀμήχανόν ἐστιν οὐδενὶ τῶν τριῶν προσχωρεῖν, οὐδ' οὐδαμῶς συνάπτεται κατά γε ταῦτα τῷ ἔθει Οὐεργιλίου· οὐ μὴν ἀλλά, εἰ μὴ προσρήματι, ἀλλ' οὖν ἔργῳ θεοφιλῶς διάκειται ἡ Ἄορνος· σημεῖον δέ· ἐνταῦθα γὰρ σεμνῶς ἱεροποιοῦσι καὶ δὴ καὶ θεουργίαι γίγνονται A 6.243-258, ἄλλοθι πάλιν ἐπονομάζεται '*diuinos*que lacus et *Auerna* sonantia siluis' A 3.442, πβ. A 7.90 ἑπ. 'uarias audit uoces fruiturque *deorum* ' conloquio atque imis Acheronta adfatur Auernis'.

[187] β **Τὰ τῶν ῥημάτων.** Πρὸς δὲ τῇ τοῦ ὀνόματος γενέσει, καὶ τοῖς ῥήμασι χρὴ προσέχειν οἵσπερ τῆς γενέσεως ταύτης μνεία ποιεῖται· πᾶς γάρ τις εὖ οἶδε τὴν ῥοπὴν τῆς λέξεως παρὰ Οὐεργιλίῳ οὐ σμικρὰν οὖσαν.

a Ἐὰν οὖν τὸ A 6.242 σκεψώμεθα, πρώτη προφανής ἐστιν ἡ *φιλολογικὴ ἀνάμνησις* 'Grai dixerunt'. Τοιαύτῃ τοίνυν τετράκις ἐπετύχομεν ἐξετάζοντες τὸ σχῆμα 'est... talis.. cui nomen.. hic'· G 3.147 ἑπ. 'cui nomen asilo ' Romanumst, oestrum Grai uertere uocantes', A 1.530 = A 3.163 'est locus, Hesperiam Grai cognomine dicunt', A 3.210 ἑπ. 'Strophades Graio stant nomine dictae ' insulae'. Αὕτη οὖν πρώτη ἐστὶν ὁμοιότης πρὸς A 6.242.

[188] b Δευτέρα δ' ἐστὶν ἀπὸ τῆς λέξεως 'dixerunt nomine'. *Ἡ γὰρ χρῆσις* αὕτη *τῆς ἀφαιρετικῆς*, ὑπάρχουσα ἤδη ἐν τοῖς τρισὶν A 1.530 = A 3.163 'cognomine dicunt', A 3.210 'nomine dictae', πάρεστιν ἔπειτα καὶ A 7.607 'sunt geminae Belli portae — sic nomine dicunt', A 12. 845 'dicuntur geminae pestes cognomine Dirae'· πάντα δὲ ταῦτα τοῦ αὐτοῦ σχήματος μετέχει τοῦ δοκιμασθέντος· καὶ ἔτι G 3.280 ἑπ. 'hippomanes uero quod nomine dicunt ' pastores', G 4.356 'te crudelem nomine dicit', A 6.441 'lugentes campos — sic illos nomine dicunt', A 3.334 ἑπ. 'Chaonios.. cognomine campos '.. dixit', A 3.702 'immanisque Gela fluuii cognomine dicta', A 7.671 'Tiburti dictam cognomine gentem', A 8.531 ἑπ. 'a quo post Itali fluuium cognomine Thybrim ' diximus'. [189] Εἴπερ δ' Οὐεργιλίου ἐστὶ τὸ A 6.242, ἀλλὰ κομιδῇ συνίημι πῶς οὐκ ἀναγιγνώσκω 'posuerunt nomen' καθ' ὃ συνέγραψεν ὁ Πρισκιανός, ἐπεὶ 'ponere nomen' δὶς ὅλως παρὰ Οὐεργιλίῳ πάρεστι, πρῶτον μὲν ἐν παλαιτέρῳ ἢ ὀλίγον ὑστέρῳ τοῦ A 6.242 τόπῳ, A 8.239 'saepius et nomen posuit Saturnia tellus', τῆς οὖν λέξεως πάνυ διάφορα βουλομένης, δεύτερον δ' ἐν πολὺ δήπου ὑστέρῳ τοῦ A 6.242, A 7.63 'Laurentisque ab ea nomen posuisse colonis'. Εἰ μὲν οὖν τοὐναντίον ἐνέβαλέ τις εἰς τὰ Οὐεργιλίου τὸν στίχον

ἀπὸ Πρισκιανοῦ λαβών, δεινὸν γὰρ ἐκεῖνον καὶ παρ' ἐλπίδα χρῆν ἐπιμελῆ γενέσθαι, ὃς ἄν, ἀμφοτέρων τῶν λέξεων ἐν τοῖς Οὐεργιλίου οὐσῶν, ὅμως τὴν μὲν 'dixerunt nomine' εἵλετο ὡς πυκνῶς δῆθεν παρὰ τῷ Οὐεργιλίῳ ἔχουσαν, τῆς δ' ἑτέρας 'posuerunt nomen' ὠλιγώρησε καίπερ ὑπὸ τοῦ Πρισκιανοῦ προκεχειρισμένην.

[190] γ **Ὁ ἐξ ἐτύμου λόγος.** Πολλάκις δὴ καὶ ἄσμενος δηλοῖ ὁ Οὐεργίλιος τί τὸ ἔτυμόν ἐστι τῶν κυρίων ὀνομάτων.

a Ὡς μὲν τὰ πλεῖστα, τῶν χώρας ἢ ἀνθρώπου προσρημάτων ἀπ' ἄλλων δηλονότι κυρίων παρονομαζομένων τὴν παρονομασίαν γε μαθόντες τὴν δύναμιν μέντοι οὐχ ὅλως γιγνώσκομεν· τοιαῦτα δ' ἀναμιμνήσκει ὁ ποιητὴς ὑπὲρ πολιτείας ἢ πατρίδος ἐπιμελούμενος, οἷα A 1.276 ἑπ. 'Romulus excipiet gentem.. Romanosque suo de nomine dicet', A 1.532 ἑπ. = A 3,165 ἑπ. 'nunc fama minores ' Italiam dixisse ducis de nomine gentem', A 3.334 ἑπ. 'Chaonios cognomine campos ' Chaoniamque omnem Troiano a Chaone dixit', A 3.701 ἑπ. 'campique Geloi ' immanisque Gela fluuii cognomine dicta', A 5.117 'mox Italus Mnestheus, genus a quo nomine Memmi', A 5.121-123 'Sergestus.. domus tenet a quo Sergia nomen, '.. Cloanthus '.. genus unde tibi, Romane Cluenti', [191] A 6.234 ἑπ. 'monte sub aerio, qui nunc Misenus ab illo ' dicitur, aeternumque tenet per saecula nomen', A 7.1-4 'litoribus nostris.. aeternam moriens famam, Caieta, dedisti, ' et nunc seruat honos sedem tuos ossaque nomen '.. signat', A 7.671 'Tiburti dictam cognomine gentem', A 7.707 ἑπ. 'Clausus.. ' Claudia nunc a quo diffunditur et tribus et gens', A 8.53 ἑπ. 'posuere in montibus urbem ' Pallantis proaui de nomine Pallanteum', A 8.330-332 'asper.. immani corpore Thybris ' a quo post Itali fluuium cognomine Thybrim ' diximus — amisit uerum uetus Albula nomen', A 8.537 ἑπ. 'hanc Ianus pater, hanc Saturnus condidit arcem : ' Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen', A 9.387 ἑπ. 'locos, qui post Albae de nomine dicti ' Albani — tum rex stabula alta Latinus habebat', A 10.199 ἑπ. 'fatidicae Mantus.. filius.., ' qui muros matrisque dedit tibi, Mantua, nomen'.

[192] b Μᾶλλον τοίνυν πρὸς A 6.242 προσκεχώρηκε τὰ μέτρα οὗ ἐτυμολογία ἅμα μετὰ γενέσεως καὶ δύναμιν δὲ τῆς ἐπικλήσεως ἀποδείκνυσιν.

i' Οὕτω δὲ σχεδὸν ἔχει A 11.542 ἑπ. 'matrisque uocauit ' nomine Casmillae mutata parte Camillam',

ii' καὶ ἀναμφιλόγως A 1.530 = A 3.163 'est locus, Hesperiam Grai cognomine dicunt'· Ἰταλία γὰρ ἐπικαλεῖσθαι οὐ δικαία ἐστὶν «Ἑσπερία», πλὴν εἰ μὴ ὑφ' Ἑλλήνων, A 7.59,62 ἑπ. 'laurus erat.. ipse ferebatur..

Latinus ¦ Laurentis.. ab ea nomen posuisse colonis', A 8.337-341 'monstrat et aram ¦ et Carmentalem Romani nomine portam ¦ quam memorant, nymphae priscum Carmentis honorem, ¦ uatis fatidicae, cecinit quae prima futuros ¦ Aeneadas magnos'· πρὸς ἐξήγησιν δὲ τοῦτο δοκεῖ εἰρῆσθαι, ἐπεὶ 'Carmentis' ὁμοῦ τῷ 'uatis fatidicae' οὐ δύναται μὴ ἐμποιεῖν 'carmen'.

[193] iii' Οὐχ ὅτι δ' ὁ ποιητὴς αἰνίττεται τὴν δύναμιν, ἀλλὰ καὶ ἀποφαίνει A 8.322 ἑπ. '[Saturnus] *Latium*.. uocari ¦ maluit, his quoniam *latuisset* tutus in oris', A 8.345 ἑπ. 'sacri monstrat nemus *Argileti* ¦ testaturque locum et *letum* docet hospitis *Argi*', A 1.366 ἑπ. 'mercatique solum, facti de nomine *Byrsam*, ¦ *taurino* quantum possent circumdare *tergo*'. Τοῦτ' ἐκεῖνο, — ὑπὸ Πεέρλκαμπ ἄνευ δίκης, εἰκότως, ἀποδοκιμασθέν —, μάλιστα τῷ A 6.242 κοινωνεῖ τόδε ὅτι ῥωμαϊστὶ ἑρμηνεύει ὁ ποιητὴς ἑλληνικὴν ἐπωνυμίαν. — Δῆλος οὖν ἐστιν ὁ Οὐεργίλιος ἐπὶ τῇ ἐτυμολογίᾳ ἡδόμενος, ὥστε καὶ ὡς A 6.242 παντάπασι τῷ ἤθει αὐτοῦ συμφωνεῖ.

[194] Τοιγαροῦν, εἴτε πρὸς τὰ συναπτόμενα παραβαλλόμενον σκοπεῖται καὶ μέλος ὂν κοινοῦ τινος αὐξήσεως σχήματος, εἴτ' ἀπολελυμένον αὐτὸ καθ' αὑτὸ ἐξετάζεται οὐ μόνον ἐτυμολογίαν ἀποδεικνὺν ἀλλὰ καὶ ἐκ ῥημάτων τῶν δεῖνα συνεστηκός, τὸ ἔπος A 6.242 ἀποτόμως οὐεργιλιανόν ἐστι, τοῦτ' ἔστιν, ἢ τῷ Οὐεργιλίῳ αὐτῷ συγγέγραπται, ἤ, μή τι τὸ ἀπορούμενον προγιγνώσκωμεν, τοιοῦτον δὴ ὑπάρχει οἷον ἂν ἐποίησεν αὐτὸ ὁ Οὐεργίλιος. — Τὸ δὲ νῦν σκέψομαι τοὺς δύο στίχους, τὸν μὲν Διονυσίου, τὸν δὲ Πρισκιανοῦ, οὕσπερ φάσκουσιν οἱ γραμματικοὶ ὅτι ἀρχέτυποί εἰσι τοῦ A 6.242 καὶ πάντας συμβαλὼν ἐπιχειρήσω τὴν πρὸς ἀλλήλους συνουσίαν τῶν τριῶν στίχων ἀφορίζειν.

2 **Παρεικάζεται τὸ ἔπος** A 6.242 **τοῖς νομιζομένοις ἀρχετύποις αὐτοῦ.**

[195] **A Διονυσίου Οἰκουμένης Περιηγήσεως στίχος** 1151.

Διονυσίου τοῦ Περιηγητοῦ τὰ ποιήματα συγγράψαντος ἐφ' Ἀδριανοῦ — ὡς ἔστιν ἰδεῖν ἀπὸ τῶν ἄκρων στίχων 522-532 — καὶ πολλῷ οὖν ὑστέρου ὄντος Οὐεργιλίου, πρὸ μὲν πάντων ζητητέον ποίαν τινὰ ῥοπὴν ἔσχε που ὁ Οὐεργίλιος πρὸς τὴν Περιήγησιν, ἔπειτα δ' εἴ πως ὁ Διονυσίου στίχος οὐκ ἀπὸ τοῦ A 6.242 ἀνεπλάσθη, τοῦ οὐεργιλιανοῦ ὄντος ἤδη δεδειγμένου. Οὗτος γάρ ἐστιν εὔτακτος λόγος, κατά τόν τε χρόνον ὡρισμένος καὶ τὸ γνησίως ἔχειν τὸ A 6.242, ὡς ἐν τῷ νῦν παρόντι δοκεῖ εἶναι.

[196] **α Οὐεργιλίου ῥοπὴ πρὸς τὴν Περιήγησιν.**

Πρὸς τοῦτο τὸ πρότερον ἐρωτώμενον ἀποκρίνεσθαι χρὴ ὅτι παντελῶς οὐδεμία ῥοπή ἐστιν. Καὶ γὰρ οὕτω σαφὲς τοὔργον ὥστ' οὐδὲν οὐδαμῶς τεκμήριον ἔγωγ' εὗρον ἀφ' οὗ εἰκάσαι δίκαιος ἐγενόμην τὸν ἀλεξανδρῖνον γεωγράφον τὰ Οὐεργιλίου οὐχ ὅτι μιμήσασθαι, ἀλλ' οὐδ' ἀναγνῶναι. Κοινὰ μέντοι γ' ἄττα πάρεστιν ἀμφο-

τέρων, ἀλλ' ἔξεστι πάντα δηλῶσαι πῶς ὅμοια ἐγένετο καὶ εἰ μηδέποτε μηδεμία αὐτῶν τῶν συγγραφέων ἦν κοινωνία. Καὶ τούτου σημεῖά τινα τάδε·

[197] a 'Αναγιγνώσκεται μὲν Περ. 805-808 « Βέβρυκες δ' ἐπὶ τοῖσι καὶ οὔρεα Μυσίδας αἴης, ' ἧχί περ ἱμερόεντα Κίος προΐησι ῥέεθρα, ' τοῦ ποτ' ἐπὶ προχοῇσιν *Ὕλαν* ἥρπάξατο νύμφη, ' ὀτρηρὸν θεράποντα πελωρίου Ἡρακλῆος ». Μέμνηται δέ τις Οὐεργιλίου γεγραφότος B 6.43 ἐπ. 'his adiungit, *Hylan* nautae quo fonte relictum ' clamassent, ut litus « Hyla, Hyla » omne sonaret', ἀλλ' ὁ αὐτὸς Οὐεργίλιος καὶ ἔγραψε G 3.4, 6 'omnia iam *uolgata*.. cui non dictus *Hylas* puer.. ?'

b 'Ωσαύτως λέγει ὁ Διονύσιος 461-464 « τὴν δὲ μετ' Αἰόλου εἰσὶ περίδρομοι εἰν ἁλὶ *νῆσοι*, ' *Αἰόλου Ἱπποτάδαο, φιλοξείνου βασιλῆος*, ' Αἰόλου, ὃς θνητὰ μετ' ἀνδράσιν ἔλλαχε δῶρα, ' *κοιρανίην ἀνέμων κλονεόντων θ' ἱσταμένων τε* »· ὁ δὲ Οὐεργίλιος λέγει A 1.51-54 'nimborum in patriam, loca feta furentibus austris, ' Aeoliam uenit. hic uasto rex *Aeolus* antro ' *luctantes uentos tempestatesque sonoras* ' *imperio premit* ac uinclis et carcere frenat', 60,62 ἐπ. 'set pater omnipotens.. *regem*.. dedit, qui foedere certo ' et premere et laxas sciret dare iussus habenas'. [198] Φανερὸς μὲν οὖν ὁ Διονύσιος Οὐεργιλίου πλησιαίτερον ἐνθάδ' ἔχων ἢ ἐκεῖ, πλησιαίτατα δ' 'Οδυσσείας 10.1-3, 21 ἐπ. « *Αἰολίην δ' ἐς νῆσον* ἀφικόμεθ'· ἔνθα δ' ἔναιεν' *Αἴολος Ἱπποτάδης*.., *πλωτῇ ἐνὶ νήσῳ* », « κεῖνον γὰρ *ταμίην ἀνέμων* ποίησε Κρονίων, ' *ἠμὲν παυέμεναι ἠδ' ὀρνύμεν* ὅν κ' ἐθέλῃσιν ». « φιλοξείνου βασιλῆος » Διον. 462 ὑπομιμνήσκει τὴν 'Οδυσσέως ὁμιλίαν πρὸς ἐκεῖνον· παρὰ δὲ τὸ « πλωτῇ ἐνὶ νήσῳ » 'Οδ. 10.3 πβ. Διον. 465 « ἑπτὰ δὲ οἵ ταί γ' εἰσίν, ἐπώνυμοι ἀνδράσι *Πλωταί* » (πβ. 'Απολλ. 'Ρόδ. 2.297).

[199] c 'Επὶ δὲ τούτοις, ἡ πρὸς τὰ ὁμηρικὰ Διονυσίου ἀναλογία συνεχής ἐστι, καὶ ὅτι ἀπὸ τούτων ἀρτᾶται σχεδὸν μαρτύρεται λέγων 813-819 « πρὸς ἑσπερίην δ' ἂν ἴδοιο ' τὴν ἑτέρην [Φρυγίην], ἣ κεῖται ὑπὸ ζαθέης πόδας Ἴδης, ' Ἴλιον ἠνεμόεσσαν ὑπὸ πλευρῇσιν ἔχουσα, ' Ἴλιον ἀγλαὸν ἄστυ παλαιγενέων ἡρώων, ' Ἴλιον, ἣν ἐπόλισσε Ποσειδάων καὶ 'Απόλλων, ' Ἴλιον, ἣν ἀλάπαξαν 'Αθηναίη τε καὶ Ἥρη, ' Ξάνθῳ ἐπ' εὐρυρέοντι καὶ 'Ιδαίῳ Σιμόεντι ». Τοιαῦτα ἄττα καὶ παρὰ Οὐεργιλίῳ, οἷα A 3.5 ἐπ. 'classem.. sub ipsa ' Antandro et Phrygiae molimur montibus Idae', A 2.612-616 'hic Iuno Scaeas saeuissima portas ' prima tenet sociumque .. agmen ' ferro accincta uocat. ' iam summas arces.. Pallas ' insedit', A 3.2 ἐπ. 'cecidit .. superbum ' Ilium et omnis humo fumat Neptunia Troia'. Οὐδὲν δ' ὄφελος τοῦ τὰ περὶ Ξάνθου καὶ Σιμόεντος παρίστασθαι (ἰδὲ A 5.634, 803, 6.88, 10.60). Καὶ ὅμως, καίπερ τόσων ὁμοίων ὑπαρχόντων, τί ἐστι τὸ τῶν Διονυσίου στίχων παράδειγμα οὐ μὴ ἀμφισβητῆται. Καὶ ἔτι σαφεστέρα ἡ ὁμηρικὴ ἀνάμνησις 205-207

« ἧς ὑπὲρ αἶαν ¦ Λωτοφάγοι ναίουσι, φιλόξεινοι γεγαῶτες· ¦ ἔνθα ποτ' αἰολόμητις ἀλώμενος ἦλθεν Ὀδυσσεύς ». [200] Παραπλησίως δ' ἐχόντων καὶ πολλῶν ἄλλων τόπων, τοῦ τοῖς Οὐεργιλίου ἐμφερεῖς αὐτοὺς εἶναι ἀεὶ ἔξεστι λόγον διδόναι ὡς ἀμφότεροι ἀπὸ τῶν αὐτῶν συγγραμμάτων ἐν τοῖς μάλιστα ἀφ' ὁμηρικῶν καὶ Ἀπολλωνίου καὶ Καλλιμάχου κοινὴν τὴν ἀρχὴν ἔλαβον ἢ καὶ ἀπὸ πανταχοῦ διεσπαρμένων λόγων. — Ὑπολοιπὸν δ' οὖν ἐρευνᾶν ὅπως ὁ στίχος Διονυσίου 1151 ἄνευ τοῦ Οὐεργιλίου ἔπους Λ 6.242 πιθανῶς οἷός τ' ἐστὶ φῦναι.

β Ἡ ἀπὸ Οὐεργιλίου αὐτοφυΐα Περιηγήσεως 1151.

[201] Καθ' ὅλου μὲν αὐτονόμου ὄντος τοῦ Διονυσίου ἀπὸ τῶν Οὐεργιλίου ποιημάτων, ὁ στίχος 1151 τῆς Περιηγήσεως ὡσαύτως ἀπὸ τοῦ Λ 6.242 αὐτόνομος ἔσται, ἐὰν οὗτος ὁ στίχος αὐτοφυῶς δοκῇ γενέσθαι κατά τε τὴν λοιπὴν Περιήγησιν χἃ περὶ τῶν Διονυσίου ἀρχῶν ἴσμεν ἐξετασθείς. Προσβλητέον οὖν πρὸς Περ. 1151 τὸ εἴσω κριτήριον καὶ πειρατέον εἰ τὸ ἔπος τῷ τε νοήματι καὶ τοῖς ῥήμασι Διονυσίου στίχῳ ἔοικεν. Καὶ πρὸ πάντων, ἰδοὺ ὁ στίχος μετὰ τῶν συναπτομένων· Περ. 1145-1151 « Ὕπανις .. θειός τε Μάγαρσος, ¦ λαβρότατοι ποταμῶν· ἀπὸ δ' οὔρεος Ἠμωδοῖο ¦ ὀρνύμενοι προρέουσιν ἐπὶ Γαγγήτιδα χώρην, ¦ πρὸς νότον ἑλκόμενοι παρὰ τέρματα Κωλίδος αἴης. ¦ Ἡ δ' ἤτοι προνένευχεν ἐπ' Ὠκεανὸν βαθυδίνην, ¦ ἠλίβατος, ταχινοῖσι δυσέμβατος οἰωνοῖσιν· ¦ τοὔνεκά μιν καὶ φῶτες ἐπικλείουσιν Ἄορνιν ».

[202] **a Τὰ ἐν Περ. 1151 περιεχόμενα.** Ἐν τῷ στίχῳ τοῦ Διονυσίου, ἐάν τις ἐν ὀλίγῳ τὴν ῥημάτων κατασκευὴν παρορᾷ, δύο οὖν σκεπτέον, τὴν ὀνομασίαν καὶ τὴν ἐτυμολογίαν.

i′ ἡ ὀνομασία. Τὸ Διονυσίου ποίημα οὐδέν τι ἄλλο ἐστὶν ἢ κυρίων ὀνομάτων συλλογή· πῶς γὰρ οὔ, γεωγραφικὸν ὑπάρχον σκεῦος; τούτων δὲ τῶν κυρίων ὀνομάτων πολλὰ οὐ μόνον παρίσταται ἀλλὰ καὶ ἀκολουθοῦσιν αὐτοῖς κλητικαὶ λέξεις οἷαι ἡ ἐν Περ. 1151 « *φῶτες ἐπικλείουσιν* ».

1′ Οὕτω γὰρ ἔχει 28-34, 36-39, 41 ἑπ. « εἷς μὲν ἐὼν [Ὠκεανός], πολλῇσι δ' ἐπωνυμίῃσιν ἀρηρώς· ¦ ἤτοι ὁ μὲν Λοκροῖο παρ' ἐσχατιὴν Ζεφύροιο ¦ *Ἄτλας ἑσπέριος κικλήσκεται,* αὐτὰρ ὕπερθεν ¦ πρὸς βορέην, ἵνα παῖδες ἀρειμανέων Ἀριμασπῶν, ¦ *πόντον μιν καλέουσι πεπηγότα τε Κρόνιόν τε·* ¦ *ἄλλοι δ' αὖ καὶ νεκρὸν ἐφήμισαν* εἵνεκ' ἀφαυροῦ ¦ ἠελίου· .. ¦ αὐτὰρ ὅθι πρώτιστα φαείνεται *ἀνθρώποισιν,* ¦ *ἠῷον καλέουσι καὶ Ἰνδικὸν* οἶδμα θαλάσσης· ¦ ἄγχι δ' *Ἐρυθραῖόν τε καὶ Αἰθόπιον καλέουσιν* ¦ πρὸς νότον·.. ¦ οὕτως Ὠκεανὸς περιδέδρομε γαῖαν ἅπασαν, ¦ τοῖος ἐὼν καὶ *τοῖα μετ' ἀνδράσιν οὐνόμαθ' ἕλκων* ».

[203] 2′ 49 ἑπ. « Κασπίη .. θαλάσση, ¦ ἥντε καὶ *Ὑρκανίην ἕτεροι διεφημίξαντο* ».

3′ 92, 94 « Ἀδριὰς ἅλμη .. ¦ ἥντε καὶ *Ἰονίην περιναιέται ηὐδάξαντο* ».

4′ 104 ἐπ. « πόντος .. περὶ Σύρτιν ἑλίσσων ' τὴν ἑτέρην, ἥνπερ τε καὶ *εὐρυτέρην ἐνέπουσιν* ».

5′ 115 « *ναῦται* δὲ πρώτην *Φαρίην* ἅλα *κικλήσκουσιν* ».

6′ 150-153 « δύω ἀνέχουσι κολῶναι, ἡ μὲν .. ἡ δὲ .. ' τήν ῥα *περικτίονες Κριοῦ καλέουσι μέτωπον* ».

7′ 204 ἐπ. « μεσάτη πόλις ἐστήρικται, ' ἥν ῥά τε *κικλήσκουσι Νέην πόλιν* ».

8′ 222-224 « ὃς δ' ἤτοι, Λιβύηθεν ἐπ' ἀντολίην πολὺς ἕρπων, ' *Σῖρις ὑπ' Αἰθιόπων κικλήσκεται· οἱ δὲ Συήνης* ' *ἐνναέται* στρεφθέντα μετ' *οὔνομα Νεῖλον ἔθεντο* ».

9′ 340, 343 « ὄρος .. ' ὅν ῥά τε *κικλήσκουσιν Ἀνέππιον* ».

10′ 401 ἐπ. « ἄνεμον δέ τοι ἔλλαχ' ἑκάστη, ' ἑσπέριον Σικελή, τόν τε *ζέφυρον καλέουσιν* ».

[204] 11′ 421 ἐπ. « ἥ τε πρὸς αὐγὰς ' ἑλκομένη [θάλασσα], τὴν μέν τε *Σαρωνίδα κικλήσκουσιν* ».

12′ 433-435 « Ἀχελώιος ἀργυροδίνης .. ἑλισσόμενος διὰ μέσσων ' νήσων, ἃς *καλέουσιν Ἐχινάδας* ».

13′ 455 ἐπ. « καὶ τὴν μὲν [νῆσον] *ναετῆρες, ἐπὶ προτέρων ἀνθρώπων* ' *κληζομένην Κοτινοῦσαν, ἐφημίξαντο Γάδειρα* ».

14′ 458 ἐπ. « ἐπήρατος εἰν ἁλὶ Κύρνος, ' ἥν ῥά τε *Κορσίδα φῶτες ἐπιχθόνιοι καλέουσιν* ».

15′ 644, 646-649 « ἐκ τοῦ [Ταύρου] ἀπειρέσιοι ποταμοὶ καναχηδὰ ῥέουσιν, '.. *τίς ἂν πάντ' οὐνόματ' εἴποι; οὐ* μὲν *ἐπωνυμίην μίαν ἔλλαχεν, ἀλλ' ἐν ἑκάστῃ* ' *οὔνομ' ἔχει* στροφάλιγγι· τὰ δ' ἂν κείνοισι μέλοιτο ' ἀνδράσιν, οἳ κατὰ χῶρον ὁμούριον οἶκον ἔθεντο ».

16′ 849 ἐπ. « φαείνεται οὔρεα Ταύρου .. *Κράγον δέ ἑ φημίζουσιν* ».

17′ 864 ἐπ. « κεῖνός τοι Κιλίκων περισύρεται ἔθνεα κόλπος ' .. *Ἀσίης δὲ στεινὰ καλεῦσιν* ».

[205] 18′ 902-905 « καὶ τὴν μὲν [Συρίην] πολλοί τε καὶ ὄλβιοι ἄνδρες ἔχουσιν, ' οὐχ ἅμα ναιετάοντες *ὁμώνυμοι*, ἀλλὰ διαμφίς, ' οἱ μὲν ἐπ' ἠπείρῳ, τοίπερ *Σύριοι καλέονται*, ' οἱ δ' ἀλὸς ἐγγὺς ἐόντες, *ἐπωνυμίην Φοίνικες* ».

19′ 954 ἐπ. « πρῶτοι μὲν ὑπὲρ κλιτὺν Λιβάνοιο ' ἀφνειοὶ ναίουσιν *ἐπωνυμίην Ναβαταῖοι* ».

20′ 987 ἐπ. « περίτροχος ὕδασι λίμνη, ' *οὔνομα Θωνῖτις* ».

Οὕτως οὖν ἐχόντων, τὸ κλητικὸν ἐν 1151 « φῶτες ἐπικλείουσιν » πάνυ κατὰ Διονύσιόν ἐστιν.

[206] ii′ ἡ **ἐτυμολογία** τῶν κυρίων ὀνομάτων πολλάκις ἐξακριβοῦται ἐν τῇ Περιηγήσει·

1′ ἤδη γὰρ εἴδομεν [202] 33-35 « ἄλλοι δ' αὖ καὶ *νεκρὸν* [πόντον] *ἐφήμισαν εἵνεκ' ἀφαυροῦ* ¦ *ἠελίου*· βράδιον *γὰρ* ὑπεὶρ ἅλα φαείνει, ¦ ἀεὶ δὲ σκιερῇσι παχύνεται ἐν νεφέλῃσιν ».

2′ 86 ἐπ., 89 ἐπ. « μέχρι .. Κρήσσης ἄκρης (ἥτ' εἰς ἅλα πουλὺ νένευκε ¦ .. ¦ προπρηνής, *κριοῖο παραυγάζουσα κάρηνον*· ¦ *τοὔνεκα καὶ Κριοῦ μιν ἐφημίξαντο μέτωπον* ».

3′ 164-166 « τῇ μέν τε [Μαιώτιδι λίμνῃ] περὶ Σκύθαι ἀμφινέμονται, ἄνδρες ἀπειρέσιοι, *καλέουσι δὲ μητέρα Πόντου*· ¦ *ἐκ τῆς γὰρ Πόντοιο τὸ μυρίον ἕλκεται ὕδωρ* ».

[207] 4′ 180-183 « τῶν ἄγχι τιταίνεται οὖδας Ἐρεμβῶν· ¦ *παρδαλέῃ δέ μιν ἄνδρες ἐπικλείουσιν ὁμοίην*· ¦ *ἦ γὰρ διψηρή τε καὶ αὐχμήεσσα τέτυκται,* ¦ *τῇ καὶ τῇ κυανῇσι κατάστικτος φολίδεσσιν* ».

5′ 465 ἐπ. « Ἑπτὰ δέ οἱ ταί γ' εἰσίν, *ἐπώνυμοι ἀνδράσι Πλωταί,* ¦ *οὕνεκα μέσσον ἔχουσι περίπλοον ἐμφιέλικτον* ».

6′ 525 ἐπ. « ἀμφὶς ἐοῦσαι ¦ Δῆλον *ἐκυκλώσαντο, καὶ οὔνομα Κυκλάδες εἰσί* ».

7′ 541-544 « ἔστι δέ τις .. μεγαλώνυμος εἰν ἁλὶ νῆσος ¦ ἡρώων. *Λευκήν μιν ἐπωνυμίην καλέουσιν, οὕνεκά οἱ τὰ πάρεστι κινώπετα λευκὰ τέτυκται* ».

8′ 638, 641 ἐπ. « μέσσα γε μὴν πάσης Ἀσίης ὄρος ἀμφιβέβηκεν, ¦ .. *Ταῦρον δέ ἑ κικλήσκουσιν,* ¦ *οὕνεκα ταυροφανές τε καὶ ὀξυκάρηνον ὁδεύει* ».

9′ 775, 779 « ἀλωομένην Ἀσωπίδα δέκτο *Σινώπην,* ¦ .. *ἐκ τῆς καὶ πτολίεθρον ἐπώνυμον ἄνδρες ἔχουσιν* ».

[208] 10′ 869-871 « *Ταρσὸν* εὐκτιμένην, ὅθι δή ποτε Πήγασος ἵππος, ¦ *ταρσὸν ἀφείς, χώρῳ λίπεν οὔνομα,* τῆμος ἀφ' ἵππου ¦ ἐς Διὸς ἱέμενος πέσεν ἥρως Βελλεροφόντης ».

11′ 899 ἐπ. « ἣν [Συρίην] *Κοίλην καλέουσιν ἐπώνυμον, οὕνεκ' ἄρ' αὐτὴν* ¦ *μέσσην καὶ χθαμαλὴν ὀρέων ὑπὸ πρῶνες ἔχουσιν* ».

12′ 992 ἐπ. « ὅσση δ' *Εὐφρήτου καὶ Τίγριος ἔνδοθι γαῖα,* ¦ τήνδε *περικτίονες μέσσην ποταμῶν ἐνέπουσιν* ».

Ἐκ τούτων δὴ τῶν δειγμάτων, φανερὰ γίγνεται ἡ ἐτυμολογία 1150 ἐπ. « *δυσέμβατος οἰωνοῖσιν*· *τοὔνεκά* μιν καὶ φῶτες *ἐπικλείουσιν Ἄορνιν* » κατὰ Διονύσιον παντάπασιν οὖσα.

[209] **b Τὰ ἐν Περ. 1151** *ῥήματα*. Κατὰ ῥημάτων τάξιν καὶ αὐτὰ τὰ ῥήματα ὁ στίχος 1151 « τοὔνεκά μιν καὶ φῶτες ἐπικλείουσιν Ἄορνιν » εὐπρεπῶς ἄλλοις τισὶν τοῦ αὐτοῦ ποιήματος παρεικάζεται. — Ἡ τάξις ἐπίσημος μάλιστ' ἐστὶ διὰ τὸ ἄρχειν τὸν στίχον ἀπὸ « τοὔνεκα » καὶ ὅλον τὸ νόημα ἀκριβῶς ἐν μέτρῳ ὅλῳ καὶ μόνῳ περιέχεσθαι. — Ἐὰν οὖν τὰ ῥήματα καὶ σύνταξιν σκεψώμεθα, ὅμοια ἢ

παρόμοιά γε τῷ 1151 παρέχειν χρὴ 90 « *τοὔνεκα καὶ* Κριοῦ *μιν* ἐφημίξαντο μέτωπον », 181 « παρδαλέῃ δέ *μιν* ἄνδρες *ἐπικλείουσιν* ὁμοίην », 465 ἑπ. « ἐπώνυμοι ἀνδράσι Πλωταί, ꞌ οὕνεκα μέσσον ἔχουσι περίπλοον ἀμφιέλικτον », 543 ἑπ. « Λευκήν *μιν* ἐπωνυμίην καλέουσιν, ꞌ οὕνεκά οἱ τὰ πάρεστι κινώπετα λευκὰ τέτυκται », 641 ἑπ. « Ταῦρον δέ ἑ κικλήσκουσιν, ꞌ οὕνεκα ταυροφανές τε καὶ ὀξυκάρηνον ὁδεύει », 658 « *τοὔνεκα καὶ* παῖδες μεγαλήτορες ἐξεγένοντο », 950 « *τοὔνεκα* εἰσέτι νῦν λιβάνῳ κομόωσιν ἄρουραι », 1029 « *τοὔνεκα* εἰσέτι νῦν πολυφάρμακοι ἄνδρες ἔασι », 1159 « *τοὔνεκα* Νυσαίην μὲν ἐφημίξαντο κέλευθον ».

[210] c **Περαίνεται ὁ λόγος.** Ἐξ ὧν ἀκολουθεῖ τοιάδε· ὁ γὰρ στίχος 1151 τῆς Περιηγήσεως « τοὔνεκά μιν καὶ φῶτες ἐπικλείουσιν Ἄορνιν » παντελῶς τοῖς Διονυσίου ὅμοιός ἐστι, καὶ πάμπαν αὐτόνομος ἀπὸ τοῦ A 6.242 'unde locum Grai dixerunt nomine Auernum'. Ἀλλ' ὅμως, καὶ A 6.242 οὐεργιλιανοῦ ὄντος [194], ὑπολοιπὸν ζητεῖν πῇ δὴ οὖν ποτε Διονύσιος καὶ Οὐεργίλιος ἰδίᾳ εἷς ἑκάτερος στίχους πανομοίους ἔγραψεν. Τὸ μέντοι ἐπὶ ταὐτὸν ἄμφω συμπεσεῖν μὴ παράδοξον φαίνεσθαι ἀνάγκη τοῖς γ' ἐπινοοῦσι τὴν συντυχίαν ἐκείνην ἐκ δυοῖν συνεστῶσαν, ὧν τὸ μὲν ἐκ ψυχῆς καὶ βεβαίως ὑπάρχον ἐστὶν ἄμφω ποιητὰ ἐτυμολογίᾳ ἥδεσθαι [190-193, 206-208], τὸ δ' ἐξ ὑποθέσεως καὶ εἰκῇ ἐπιγενόμενον, παρασχέσθαι ἀμφοῖν τὸ αὐτὸ κύριον ὄνομα τὴν ἐτυμολογίαν παριστάμενον ἐμφανῆ τε καὶ διαβόητον, ὥστ' ἀμφοτέρους ἀναγκαίους γενέσθαι τὸ ὄνομα — διὰ τὸ φιλολογεῖν— ἑρμηνεύειν, καὶ ἑρμηνεύοντας δὲ ταὐτά —διὰ τὴν τοῦ ῥήματος φύσιν— τὴν αὐτὴν λέγειν.

[211] Οὐ δοκοῦσι δ' οἱ γραμματικοὶ τὴν ὁμοιότητα τῶν στίχων ἐννοεῖσθαι ὡς γίγνεται ὅλη ἐκ τοῦ ἓν καὶ ταὐτὸν ἐν ἀμφοῖν ὄνομα παρεῖναι, τεκμήριον δέ· ἀντὶ γὰρ τοῦ ὀνόματος τούτου 'Auernum, Ἄορνιν » ἄλλο θῶμεν, ὥστ' ἂν τὸν μὲν ἔχειν ὧδε· « τοὔνεκά μιν καὶ φῶτες ἐπικλείουσιν *Ἐρυθρήν* » (πβ. 1033), τὸν δ' οὕτως 'unde locum Grai dixerunt nomine *Byrsam*' (πβ. A 1.366), ὥπερ στίχῳ οὐδεὶς ἂν ἀντεικάσειεν, ὡς τῆς ἀδήλου ἀναλογίας « τοὔνεκα .. ἐπικλείουσιν » — 'unde .. dixerunt nomine' λόγον ἱκανὸν παρέχουσαν τὴν ἑκατέρου τοῦ ποιητοῦ βούλησιν, ὅτι μάλιστα τοιαῦται λέξεις μυριάκις ἀλλαχῇ τυγχάνουσιν.

[212] Καὶ τοὔνομα δ' ἐκεῖνο, τὸ ἀμφοῖν ποιηταῖν ἐνθάδε κοινόν, αὐτόματον καὶ πρόχειρον ἦν τῷ **Οὐεργιλίῳ**· πολλάκις γὰρ ἀλλῇ αὐτῷ ἐχρήσατο, οἷα G 2.164, 4.493 A 4.512, 6.118, 126, 201 κ. τ. λ., — εἴπερ δέ πῃ καὶ ἀλλῇ, καὶ ταύτῃ χρῆσθαι ἔδει ὅπῃ διέγραφεν ἐκ προαιρέσεως ὁ ποιητὴς *τὴν χώραν τὴν τοῦτο δὴ τὸ ὄνομα καλουμένην*, — ἐν τοῖς δὲ μάλισθ' ὅθ' *ἡ διαγραφὴ αὐτὴ* τούτου ἐκείνου ἐδεῖτο ἀνθ' οὗ τῷ τόπῳ ἐτέθη τοὔνομα· A 6.239 ἑπ. 'quam super haut ullae poterant impune uolantes ꞌ tendere iter pinnis', — καὶ δὴ καὶ

ἀναγκαῖον ἐγένετο τὸ ὄνομα ἐπεὶ ὅλη ἡ διαγραφὴ αὕτη *ἐσχημάτισται* οὕτως ὥστ' ὀνομασίαν σχήματος μέλος ὑπάρχειν [145-181].

[213] Αὐτόματον δ' αὖ τὸ αὐτὸ κύριον ὄνομα καὶ Διονυσίῳ τὴν Ἰνδικήν γε περιηγουμένῳ προσῆλθεν. Ὡς δὲ τοῦτο δείξων, ἀγαπῶ παριστάμενος τὰ τοῦ Κ. Μῦλλερ περὶ τοῦ στίχου 1151 ὑπομνήματα· 'Aornin petram, quam ad Indum ponunt Alexandri scriptores (Arrianus Exp. 4.28, Ind. 5.10; Diodor. 17.65; Curtius 8.11; Strabo p. 688). Noster ad ultimam Indiam removet, sicuti etiam Nysam et stelas Bacchicas. Quae quidem non errore commissa, sed certo consilio ita adornata esse nullus dubito' (1). Ἀπὸ τούτων τῶν τεττάρων ὀνομάτων φανερά ἐστιν ἡ παράδοσις ᾗ πρόσκειται ὁ Διονύσιος οὐ πλασθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ τοῦ γεωγράφου φροντίζοντος ὅπως, τὸν τόπον καὶ τὸ λεγόμενον μεταβαλὼν ὧν ἀπὸ Α 6.242 παρέλαβεν, αὐτοβακχᾶν προσποιήσεται.

[214] Καὶ ὅτι οἱ δύο στίχοι ἀλλήλοις ἀλλότριοι τόδε· ὅμοιον γάρ τι τῷ στίχῳ 1150 Διονυσίου καὶ παρ' Ἀπολλωνίῳ τῷ Ῥοδίῳ προτυγχάνει, καὶ πάλιν ἐν τοῖς Λουκρητίου περὶ φύσεως περιγράφεται ἡ Ἄορνος σχεδόν τι ὥσπερ ἐν τοῖς Οὐεργιλίου. Ἐὰν δ' ἀναγκαῖοι ὦσι Διονύσιος καὶ Οὐεργίλιός τινας τῶν ποιητῶν ἀπομιμεῖσθαι, οὔκουν μᾶλλον ἐοίκασι τοῖς γε συγγραφεῦσι πλησιάζειν οἷσπερ δῆλοί εἰσι συνεχῶς ἑπόμενοι, ὁ μὲν Διονύσιος τῷ Ἀπολλωνίῳ, Οὐεργίλιος δὲ Λουκρητίῳ καὶ Ἀπολλωνίῳ δέ, ἢ ἀλλήλοις συνάπτεσθαι καίπερ οὐδενὸς οὐδεμιᾶς Διονυσίου πρὸς Οὐεργίλιον συνουσίας σημείου ὑπάρχοντος. Τὰ δ' οὖν Ἀπολλωνίου καὶ Λουκρητίου παρέχει Κόνιγγτον περὶ Α 6.242· Ἀπολλ. 4.601 ἑπ. « οὐδέ τις ὕδωρ κεῖνο διὰ πτερὰ κοῦφα τανύσσαι ¦ οἰωνὸς δύναται βαλέειν ὕπερ », Λουκρ. 6.740-748 'principio, *quod Auerna uocantur nomine, id ab re* ¦ *impositumst*, quia sunt auibus contraria *cunctis*, ¦ e regione ea quod loca cum uenere *uolantes*, ¦ remigii oblitae *pennarum* uela remittunt, ¦ praecipitesque cadunt molli ceruice profusae ¦ in terram, si forte ita fert natura *locorum*, ¦ aut in aquam, si forte *lacus* substratus Auernist. ¦ is *locus* est Cumas apud, acri sulpure montes ¦ oppleti calidis ubi fumant fontibus aucti'.

Β Πρισκιανοῦ Periegesis στ. 1056.

[215] Εἰς τόδ' οὖν ἀφίγμεθα· ὑπαρχόντοιν στίχοιν δυοῖν, τοῦ μὲν 1151 Διονυσίου τοῦ Περιηγητοῦ, τοῦ δ' Α 6.242, ὡς οἶμαι, Οὐεργιλίου, ἀπ' ἀλλήλοιν αὐτονομουμένοιν καὶ ἑκατέρου δ' ἐν τοῖς ἑαυτῷ συναπτομένοις αὐταρκοῦντος, ἀμφισβητεῖται ὁ στίχος 1056 τῆς Periegesis Πρισκιανοῦ 'unde locis Grai posuerunt nomen Aornin', ἀπὸ τοῦ Διονυσίου 1151 ὁμολογουμένως πεποιημένος,

(1) Geographi graeci minores .. Carolus Müllerus. vol. secundum. Parisiis, editore Ambrosio Firmin-Didot MDCCCLXI σ. 175.

εἰ τοὐναντίον ἀλλότριός ἐστι τοῦ A 6.242· καὶ ἐὰν συγγένειά τις ᾖ, πότερον A 6.242 ἀπὸ τοῦ Πρισκιανοῦ 1056, ἢ 1056 ἀπ' A 6.242 ἐγένετο. Ἵνα δὲ τὸ ζήτημα ἀποτελῶ, πρῶτον τί καθ' ὅλου Πρισκιανὸς Οὐεργιλίῳ κοινοῦται καταδείξω· ἐτάσασι δ' ἡμῖν τὴν κοινωνίαν, ἐξέσται δῆτα μανθάνειν εἴτε τῷ μὲν Αἰνηΐδος στίχῳ γνησίῳ εἶναι δοκοῦντι τὸ Πρισκιανοῦ μέτρον ἀνηρτημένον, εἴτ' ἀπορουμένης δὲ δὴ τῆς ἐκ Οὐεργιλίου γενέσεως τοῦ A 6.242, ὅτι τοὐναντίον δυνατός ἐστιν ὁ στίχος τῆς Αἰνηΐδος ἀπὸ τοῦ Πρισκιανοῦ γενέσθαι.

α Πρισκιανοῦ παρὰ Οὐεργίλιον φοίτησις.

[216] a Οὐκ ἂν δύναιτό τις τὰ Πρισκιανῷ μεταπεφρασμένα ἀναγιγνώσκων μὴ αὐτοῦ αἰσθάνεσθαι πανταχοῦ **τὰ Οὐεργιλίου ὑπομιμνησκομένου**. Ὑπομιμνήσκεται μὲν γάρ, οὐκ ἀπομιμεῖται δέ· ὡς ῥημάτων δῆθεν συνάψεις, ἐμμέτρους καταλήξεις μᾶλλον ἢ συστήματα μακρὰ παρὰ Οὐεργιλίου παραλαβών· τοιαῦτα μέντοι πλῆθός τε καὶ φύσιν τὰ ἐπακτὰ ὥστ' ἀμήχανά ἐστιν ἀμφισβητεῖν πόθεν προσκομίζεται. Μάλιστα δ' ὅμοια φαίνεται τοῖς Οὐεργιλίου ἤν τις ἀντιπαρατιθῇ τὰ Διονυσίου αὐτοφυῆ καὶ τὴν παλαιγενῆ Ῥούφου Φέστου Ἀουϊήνου μετάφρασιν καὶ τὴν Πρισκιανοῦ καὶ τὰ ἀπὸ Οὐεργιλίου ἀπεικασμένα· οὕτω γὰρ ὅσῳ ἀπωτέρω ἀπέχει ὁ Πρισκιανὸς ἀπὸ Διονυσίου τε καὶ Ἀουϊήνου, τοσούτῳ ἰσχυρότερα ἀποφαίνεται οἷα ὑπὸ Οὐεργιλίου ἀποπλανώμενος ἐκηλεῖτο. — Ἡ μέντοι παρεξέτασις αὕτη τοῦ Πρισκιανοῦ συγγράμματος ὅλου, καίπερ ἀξιολογωτάτη οὖσα, ἀλλ' ἔστι μακροτέρα ὡς πρὸς τὴν τῆς πραγματείας τῆσδε βραχύτητα. Ἐκλέγων οὖν ἄττα παρέχω, πλεῖστα δῆτα παραλείπων.

[217] i' **Καταλήξεις**. Αἱ Οὐεργιλίου καταλήξεις παρὰ Πρισκιανῷ πάμπολλαι ὑπάρχουσιν· οἷα 17, 26 'ostia Nili' = A 6.801, 124 'siluasque fatigat' πβ. A 9.605 'siluasque fatigant', 280 'rauca fluenta' = A 6.326, 453 'solis ad ortus' = G 3.277, 559 'candore niuali' = A 3.539, 610 'diuersis partibus orbis' = A 12.708, 671 'tenuere coloni' = A 1.12, 774 'murmurat unda' = A 10.212 πβ. A 10.291 'remurmurat unda', 781 'montibus Idae' = A 3.6, 862 'ubere laeta' πβ. A 3.95 'ubere laeto'· καὶ σημείωσαι δὲ τὰς δέκα καταλήξεις ἅπαξ ἑκάστην ἐν τοῖς Οὐεργιλίου ποιήμασιν εἰρημένην, ὥστε διὰ τὸ σπανίας εἶναι, φανερωτέραν γίγνεσθαι τὴν παραγωγήν· πολλαὶ δὲ καὶ ἄλλαι καταλήξεις κοιναὶ Οὐεργιλίου τε καὶ Πρισκιανοῦ, ἀλλὰ καὶ πάντων δήπου, οἷα 'gurgite uasto' Πρισκ. 286, 649, — A 1.118, 3.197, 6.741 καί πως Ἀουϊήνου 22, 'rebus egenis' Πρισκ. 893, — A 6.91, 8.365, 10.367 κ. τ. λ.

[218] ii' Μνείας μὲν οὖν ἄξιαι αἱ ἔμμετροι καταλήξεις, ἀξιωτέρα δ' **ἡ ῥημάτων ὁμοιότης** ὡς μᾶλλον τὸ ζητούμενον καταδεικνῦσα, ἐπεὶ οὐκ ἐκ μέτρου καθ' ἃ κινδυνεύουσιν ἐμφερεῖς γίγνεσθαι αἵ γε καταλήξεις, ἀλλ' ἄνευ μέτρου πλάττονται αἱ ὅμοιαι λέξεις. Δείγματος ἕνεκα τάδε·

1΄ Γράφει ὁ Διονύσιος 5-7 « οὐ μὲν πᾶσα διαπρὸ περίδρομος, ἀλλὰ *διαμφὶς* | ὀξυτέρη βεβαυῖα πρὸς ἠελίοιο κελεύθους, | σφενδόνῃ εἰοικυῖα », ὃ μεταφράζει ὁ Ἀουιῆνος 13, 15-17 'nec tamen extremo teres est situs undique in orbe, |.. | sed, matutino qua caelum sole rubescit, | latior; accisi curuatur caespitis aruo; | cetera protentus', ἀλλ' ὁ Πρισκιανὸς 10-13 'non tamen assiduo teres undique margine circum | clauditur haec, *bifido* sed **bracchia** *litore* pandens | artatur rapidos cursus ad solis utrinque | assimilis fundae', πβ. Οὐεργ. A 3.533, 535 ἑπ. 'portus ab euroo fluctu curuatus in arcum, |.. | ipse latet : *gemino* dimittunt **bracchia** muro |.. scopuli refugitque ab *litore* templum'.

[219] 2΄ Ἐν Αἰγύπτου χωρογραφίᾳ πολλὰ θαυμαστά· Δ. 11-13 « Γάδειρά τε καὶ *στόμα Νείλου,* | ἔνθα βορειότατος πέλεται μυχὸς Αἰγύπτοιο | καὶ τέμενος περίπυστον Ἀμυκλαίοιο Κανώβου », 225-232 « κεῖθεν δ' ἐς βορέην τετανυσμένος ἄλλυδις ἄλλος, | *ἑπτὰ διὰ στομάτων εἰλιγμένος εἰς ἅλα πίπτει,* | ὕδασι *πιαίνων λιπαρὸν* πέδον Αἰγύπτοιο. | οὐ γάρ τις ποταμῶν ἐναλίγκιος ἔπλετο Νείλῳ, | οὔτ' *ἰλὺν* βαλέειν, οὔτε *χθονὸς ὄλβον ἀέξειν*· | ὅς ῥά τε καὶ Λιβύην ἀποτέμνεται Ἀσίδος αἴης, | ἐς λίβα μὲν Λιβύην, ἐς δ' αὐγὰς Ἀσίδα γαῖαν, | τῷ πάρα ναιετάουσιν ἀριπρεπέων γένος ἀνδρῶν ». — [220] Ἀ. 22-24 'finis huic Gades, *septenaque gurgite* uasto | ora procul Nili, Phariorum hic glaeba recumbit, | et Pelusiaci celebrantur templa Canopi', 339-344, 346 ἑπ., 349-352 'inque iacentem | Aegyptum fusus fluctu premit arua merito, | *fecundat*que solum. procul illinc agmina cogit | in boream,.. et ponto *septem* ferus *explicat ore.* | non olli compar quisquam fluit.. | Nilus et immensos ulnam dispergit in agros | et fouet inuecto sata gurgite.. | hic Asiam ab Libya *disterminat, axe* fauoni | secernens Libyam, redeuntis solis ab ortu | disiungens Asiae medio confinia fluctu. | nec procul illa uirum gens incolit..', 366 'unde pii uoluuntur *flumina Nili*'. — Π. 17-19 'Gades atque **ostia Nili** : quae boreae **excurrit** Memphitis terra sub *axes,* | atque locum uouit Spartano fama Canopo', 210 'hinc fluuii **pinguis** descendunt *flumina Nili*', 214-221 'hinc boreae **currens** ad partes flumine **pingui** | **fertilis** Aegypti terras *fecundat opimas,* | *septeno*que ferit **Pellaeum** *gurgite* pontum. | non alius tantum fluuiorum ditat **harenas**, | atque **trahens limum** complectitur **ubere campos**. | hic latis Libyen Asiae *disterminat* oris : | haec ortus cernit, uidet **austros** illa **calentes**. | hunc habitant iuxta sapientum corda uirorum'. — [221] Οὐεργ. G 4.287 ἑπ., 291 ἑπ. 'nam qua **Pellaei** gens fortunata Canopi | accolit effuso stagnantem *flumine Nilum*, |.. | et uiridem Aegyptum nigra

fecundat **harena,** ' et diuersa ruens *septem* **discurrit** *in ora'*, G 2.184 ἑπ., 187 ἑπ. 'at quae **pinguis** humus dulcique uligine laeta, ' quique frequens herbis et **fertilis ubere campus** '.. hoc summis liquuntur rupibus amnes ' felicemque **trahunt limum** — quique e d i t u s a u s t r o.., ' G 2.270 ἑπ. 'qua parte **calores** ' **austrinos** tulerit, quae terga obuerterit axi', Α 6.801 '**ostia Nili**'.

[**222**] 3′ **Δ.** 101 ἑπ. « ἡ *μία* δ' εἰς *ἄνεμον* τεκμαίρεται ὁλκὸν *ἑκάστη*, ' Τυρσηνὴ *ζέφυρον*, Σικελὴ *νότον*, Ἀδριὰς *εὗρον*'. — **Ἀ.** 150-154 'nam qua se *zephyri sustollunt flabra*, profundum ' Tyrrheni est pelagi; qua se *notus erigit* aethra, ' Sicanum late fluitat mare, qua procul autem ' *spirat* ab *eois* pulcher regionibus *eurus*, ' Ionii sunt terga sali'. — **Π.** 105-107 'finibus at propriis **exceptant** *singula uentos;* ' Tyrrhenum **zephyro,** Siculum sed **tunditur austro,** ' Hadria succurrens **eoo frangitur euro**'. — **Ο.** G 3.273 ἑπ., 277-279 ' uersae in **zephyrum.. exceptant..** *auras*, et.. ' diffugiunt, non, *eure*, tuos.. ad ortus ' .. aut unde nigerrimus *auster* ' nascitur', G 3.382 'gens effrena uirum Riphaeo **tunditur euro**'. G 2.441 '**euri** adsidue **frangunt**', Α 2.417 ἑπ. '*Zephyrus Notus*que et laetus **eois** ' **Eurus** equis' (1).

[**223**] 4′ **Δ.** 188-194 « *βόσκονται* σὺν παισὶν ἀν' ἤπειρόν τε καὶ *ὕλην*, ' μαιόμενοι βιότοιο κακὴν καὶ ἀεικέα *θήρην*, οὐ γὰρ *γειομόροιο τομὴν ἐδάησαν ἀρότρου*, ' κείνοις δ' οὔποτε τερπνὸς ἀκούεται ὁλκὸς ἁμάξης, ' οὐδὲ *βοῶν* μυκηθμὸς ἐς αὔλιον ἐρχομενάων· ' ἀλλ' αὔτως, *ἅτε θῆρες*, ἀνὰ *δρία* βουκολέονται, ' νήϊδες ἀσταχύων καὶ ἀπευθέες ἀμήτοιο ». — **Ἀ.** 283-288 'nunc in *dumosas* erepunt denique rupes, ' nunc quatiunt campos, nunc *siluas* inter oberrant ' coniugibus natisque simul; *cibus aspera* glando ' omnibus; haut ollis *sulcatur caespes aratro*, ' non his mugitus pecudum strepit'. — **Π.** 178-182 '**saltibus** hos duris **asper siluisque** *uagantes* ' **uictus alit** saeua quaesitus *caede ferarum :* ' scilicet ignaros **terras proscindere rastris,** ' agricolasque **boues plaustris domitare** *sonoris;* ' namque **errant** nemorum **per dumos more ferarum**'. — **Ο.** Α 8.318 **asper uictu** *uenatus* **alebat**', G 4.52 '**saltus siluasque** *peragrant*', G 3.534, 536 '**rastris terram** rimantur et.. trahunt *stridentia* **plaustra**', G 2.237 '**terram proscinde** iuuencis' (πβ. G 1.155), G 1.285 'prensos **domitare boues**', G 3.164, 172 ἑπ. 'iam uitulos hortare uiamque insiste **domandi** ' .. ' post ualido nitens sub pondere faginus *axis* ' *instrepat..*', Α 9.393 '**dumis**.. silentibus **errat**', Α 4.551 'degere **more ferae**'.

(1) Ὁ Ἀουΐηνος αὐτὸς μόνον οὐκ ἀεὶ τὸν Οὐεργίλιον ἀπομιμεῖται, ἀλλ' ἀνάγκη μοι τοῦτο ψιλῶς λέγειν, μὴ μακρολογῶ.

[224] 5′ Ἐν ἄλλῳ τόπῳ, ᾧ οὐδὲν ὅμοιον παρὰ Διονυσίῳ οὐδὲ παρ' Ἀουϊήνῳ ὑπάρχει, συνέγραψεν ὁ Πρισκιανὸς 320 '*puluerís* hunc *iactus* potis est *extinguere* solus', πβ. Οὐεργ. G 4.87 '*pulueris* exigui *iactu compressa quiescent*'.

6′ Δ. 323 « αὐτοί τε Θρήικες, *ἀπείρονα γαῖαν ἔχοντες* ». — Ἀ. 463 'tunc ipsi *maxima Thraces* ¦ uomere *sollicitant* curuo *loca*'. — Π. 321 '**Thraces arant** post hos *latissima rura tenentes*'. — Ο. A 3.13 ἐπ. 'terra procul *uastis colitur* Mauortia *campis*, ¦ **Thraces arant**'.

7′ Αὐτοτελῶς ἀλλῇ γράφει ὁ Πρισκιανὸς 582 'hic lapis, ardescens **haustu** *perfusus* **aquarum**', ὅπερ τῷ Οὐεργ. G 4.229 παραπλήσιόν ἐστι· 'prius **haustu** *sparsus* **aquarum**'.

[225] 8′ Δ. 814-819 « κεῖται ὑπὸ ζαθέης πόδας Ἴδης, ¦ Ἴλιον ἠνεμόεσσαν ὑπὸ πλευρῇσιν ἔχουσα, ¦ Ἴλιον ἀγλαὸν ἄστυ παλαιγενέων ἡρώων, ¦ Ἴλιον, ἣν ἐπόλισσε Ποσειδάων καὶ Ἀπόλλων, ¦ Ἴλιον, ἣν ἀλάπαξαν Ἀθηναίη τε καὶ Ἥρη, ¦ Ξάνθῳ ἔπ' εὐρυρέοντι καὶ Ἰδαίῳ Σιμόεντι ». — Ἀ. 985 ἐπ. 'quae iacet immensae late sub rupibus Idae, ¦ infortunatam pertingens caespite Troiam'. — Π. 781-783 'altae **sub montibus Idae**, ¦ *alta*que qua **cecidit** *praeclaro nomine* **Troia**, ¦ ad Xanthi liquidas nec non **Simoentis ad undas**'. — Ο. A 3.2 ἐπ., 5 ἐπ. '**ceciditque** *superbum* ¦ Ilium et omnis humo fumat Neptunia **Troia** ¦ .. classemque **sub** ipsa ¦ Antandro et Phrygiae molimur **montibus Idae**', A 3.302 'falsi **Simoentis ad undam**'.

[226] 9′ Δ. 921 ἐπ. « *πᾶσα δέ* τοι *λιπαρή* τε καὶ *εὔβοτος* ἔπλετο *χώρη*, ¦ *μῆλά* τε φερβέμεναι καὶ *δένδρεσι* καρπὸν ἀέξειν ». — Ἀ. 1095-1097 '*fertilis* hic *caespes* protenditur, aruaque *amica* ¦ *sunt pecori*, in *fetus* facilis *Pomona* resurgit, ¦ et fecunda Ceres campo flauescit aperto'. — Π. 862 ἐπ. 'haec *omnis* **pingui tellus est ubere laeta**, ¦ **arboribus** pariter **pecori**que et **commoda Baccho**'. — Ο. G 2.185 ἐπ., 191 'at quae **pinguis** humus dulcique uligine **laeta**, ¦ quique frequens herbis et fertilis **ubere** campus ¦ .. ¦ sufficiet **baccho** uitis, hic fertilis uuae', A 3.95 ἐπ. '**tellus** eadem uos **ubere laeto** ¦ accipiet', G. 4.128 ἐπ. 'nec fertilis illa *iuuencis* ¦ nec Cereri opportuna seges nec **commoda Baccho**', B 3.80-83 'triste lupus stabulis .. ¦ **arboribus** uenti .. ¦ dulce satis umor .. ¦ lenta salix feto **pecori**', πβ. B 5.32. Ἡ δὲ μετρικὴ κατάληξις 'commoda Baccho' οὐ μόνον ἅπαξ ἐν τοῖς Οὐεργιλίου ποιήμασι παρατυγχάνει, G 4.129. ἀλλ' οὐδὲ τὸ ἐπίθετον 'commodus' ἀλλαχῇ πάρεστι (πλὴν εἰ μὴ 'adcommodus' ἅπαξ· A 11.522 'adcommoda fraudi', — 'incommodum' ἅπαξ· A 8.74 'incommoda nostra').

[227] 10′ Τὰ δὲ τοιαῦτα ἅπαντα προφέρειν μακρόν ἐστιν, ὥστε δείκνυμι μόνον

ἔνια Πρισκιανοῦ καὶ Οὐεργιλίου παραπλησίως ἔχοντα· τὰ δὲ Πρισκιανοῦ ἐκ Διονυσίου τε καὶ Ἀουϊήνου παραδείγματα ῥᾳδίως εὑρήσει ὁ ἀναγιγνώσκων. Π. 47, Ο. G 1.241. — Π. 109, Ο. Α 1.377, 4.106. — Π. 111, Ο. Α 3.535. — Π. 147, Ο. Α 11.859 ἑππ. — Π. 188, Ο. Α 1.107. — Π. 256-258, Ο. Α 10.273, 12.417. — Π. 269, Ο. Α 10.139. — Π. 282, Ο. Β 8.54. — Π. 284, Ο. G 1.368. — Π. 302, Ο. Α 4.146. — Π. 310, Ο. Α 6.453. — Π. 321, Ο. Α 3.13 ἑπ. — Π. 341, Ο. Α 1.557. — Π. 364, Ο. Α 3.552. — Π. 434, Ο. Α 1.162 ἑππ. — Π. 457, 654, Ο. Α 5.425. — Π. 459, Ο. G 3.294. — Π. 473, Ο. G 2.136. — Π. 480-485, Ο. Α 3.411, 687. — Π. 485-487, Ο. Α 3.414-419. — Π. 597, Ο. Β 10.68. — Π. 600 ἑπ., Ο. G 3.86 ἑπ. — Π. 632, Ο. Α 6.901. — Π. 634 ἑπ., Ο. G 2.25. — Π. 666, Ο. Α 3.54 — Π. 674, Ο. G 1.356. — Π. 692, Ο. Α 4.490. — Π. 723, Ο. Β 1.65. — Π. 728, Ο. G 1.3. — Π. 729, Ο. G 2.121, 4.250. — Π. 780, Ο. Α 4.118. — Π. 902, Ο. Α 11.659 ἑπ. — Π. 921, Ο. G 1.55 ἑπ. (*'uirescunt'* ἅπαξ ἐστὶ παρὰ Οὐεργιλίῳ). — Π. 948, Ο. Α 9.381 ἑπ. — Π. 956, Ο. Α 7.749, 9.613. — Π. 1002, Ο. G 1.92, 424. — Π. 1007, Ο. Α 2.379. — Π. 1065, Ο. Α 7.692, κ. τ. λ.

[228] b Ἐὰν ὅμως ταῦτα τὰ ὁμοιούμενα καὶ ἄλλα πολλὰ ἀπόνως ἂν συλλεγόμενα μὴ δοκῇ ἱκανῶς Πρισκιανὸν ἀποδεῖξαι ὅτι ὑπὸ Οὐεργιλίου τροφέως ἐξεπαιδεύθη, ἀλλ' οὖν προσέχωμεν οἷς αὐτὸς ὁ Πρισκιανὸς **διαρρήδην διαμαρτυρεῖ**· 183-186 'quos prope tenduntur fines Karthaginis altae, ¹ perpetuas Tyriis celebrat quae condita laudes : ¹ qua regnans felix Dido per saecula uiuit, ¹ atque pudicitiam non perdit carmine ficto'. Τὼ ὕστερον στίχω οὐκ ἐκ παραδείγματος τῶν παρὰ Διονυσίου ἢ παρ' Ἀουϊήνου ἐπλασθήτην. Ὃ δὲ τερπνότατόν γ' ἐστὶν ἁπάντων, μέμφεται γὰρ τὸν Οὐεργίλιον Οὐεργιλίου δὴ λόγοις· πβ. G 2.524 'casta *pudicitiam* seruat domus', Α 4.55 'soluitque pudorem', Α 4.322 'extinctus pudor', G 2.45 ἑπ. '*non* hic te *carmine ficto* ¹ .. tenebo', Α 1.445 facilem *uictu per saecula* gentem' (περὶ τῶν Καρχηδονίων), Α 4.450 'infelix .. *Dido*', Α 4.657 '*felix*, heu niminum *felix* [Dido] ..' κ. τ. λ.

[229] Ἐκ τῆς παραβολῆς ἐκείνης πάσης δῆλος γίγνεται Πρισκιανὸς τὰ Οὐεργιλίου ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων ἐκμεμαθηκώς, ὥσθ' ὁπότε τὰ Διονυσίου (ἢ Ἀουϊήνου) ἀναμνήσειεν αὐτὸν παρόμοια ἄττα τοῦ ἑταιροτάτου ποιητοῦ (1), παρῆν ἂν αὐτό-

(1) Μέμνηται δ' ὁ Πρισκιανὸς ἴσως καὶ ἄλλων, οἷα 593 'ad solem calido referentem lumen ab ortu' ὁμοίως ἔχει τῷ Ὡρατίου, Ὠδ. 4.1.58 'tertium lunae referentis ortum'· πβ. καὶ Οὐεργ. Α 4.118 ἑπ. 'ubi primos crastinos ortus ¹ extulerit Titan', καὶ Periegesis 45 'unde tamen primo conscendit lumine Titan', καὶ 1012 'quas primo Titan ascendens lumine cernit'.

ματα τὰ ῥήματα καὶ καταλήξεις καὶ συνάφειαι αἵ γε Οὐεργιλίου [224.6′], καὶ εἰ μήποτ' ἐπὶ λέξιν ἐκεῖνον ἐκμάττεται. Τὴν οὖν λέξιν, ὁμοίαν μὲν εἶναι, οὐ τὴν αὐτὴν δέ, πολὺ διαφέρει πρὸς τὸ νῦν ζητούμενον.

β A 6.242 καὶ Periegesis 1056.

[230] Πρότερον οὖν σκεψώμεθα εἰ εὐπόρως συνιέναι ἔστι τίνα τρόπον A 6.242 ἀπὸ Periegesis 1065 γίγνεται, ἔπειτα δ' ἀναστρέψαντες ἴδωμεν εἰ εὐχερέστερον ἐλέγχεται Per. 1056 ἐξ A 6.242 γενόμενος.

a A 6.242 ὡς ἐκ Periegesis 1056 παραγαγόμενος. Τὸ οὐεργιλιανὸν ἐν A 6.242 εὑρημένον [142-194] θέντες νῦν τῶν ὑφ' ἡμῶν ἀγνοουμένων, ἦ ῥᾴδιος διηγήσασθαι ὁ στίχος ὡς ἐκ Periegesis 1056 ἀποτυπωθεὶς εἰς τὰ Οὐεργιλίου ἐμβέβληται; Πάντως ἂν δήπου, ἀποκρίνομαι, εἰ πάνυ ὅμοια ἦν τὰ δύο ἔπη — οὐχ ὅλως, διαφόρων ὄντως ὑπαρχόντων ὥστε μηδὲν ἂν σαφηνίζειν δύνασθαι εἰ A 6.242 ἀπὸ Per. 1056 παρεγένετο. — [231] A 6.242 'unde locum Grai dixerunt nomine Auernum' (ἢ 'Aornon' ἐπεὶ τὸ ἑλληνιστί ἐνδέχεται), Per. 1056 'unde locis Grai posuerunt nomen Aornin'. Διαφέρετον δ' ὅτι πλεῖστα, ἐμοὶ δοκεῖν, τώδε· 'dixerunt nomine' καὶ 'posuerunt nomen', 'nomine Auernum' καὶ 'nomen Aornin'.

i′ Τὸ μὲν πρότερον ἤδη ἐδοκιμάσθη [189] καὶ ἔδειξα ὅσα ἂν παρὰ δόξαν ἔπραξεν ὁ παρεγγράψας τοῦτο μεταρρυθμίζων· ἔδει γὰρ αὐτὸν αἰσθέσθαι τοῦ '**dicere nomine**' παρὰ Οὐεργιλίῳ περιττεύοντος τοῦ 'ponere nomen'. Καὶ εἰ καὶ τοῦτ' ᾔδει ἐκεῖνος, διὰ τί ἂν ἐξ ἑτέρας ἑτέραν λέξιν μετήλλαξεν οὐχ ὁρῶ, εἴπερ καὶ οὕτω παραπεποιημένος ὁ στίχος τῷ Πρισκιανοῦ εἰκὼς διατελεῖ καὶ ἐπίδηλος ἡ ἐμβολή.

[232] ii′ Οὐδ' ὁρῶ τί μαθὼν ὁ ὑποποιητὴς ἐκεῖνος **συναλοιφὴν ἐν τῷ πέμπτῳ ποδὶ παραθεῖναι** ἂν ἐτεχνήσατο· εἴτε γὰρ τῶν Πρισκιανοῦ ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτῷ παρόντων εἴτ' ἀπὸ μνήμης εἰργάσατο, ἐβούλετο ἂν μᾶλλον εὐλαβεῖσθαι ὅπως μὴ ἐπιτεύξοιτο τοῖς ἐπὶ τῶν μετὰ Οὐεργίλιον στιχοποιῶν φαύλοις νομιζομένοις. Εἶτ' ἆρ' οὖν ἂν οὐ γράψειεν 'unde loco Grai dixerunt nome*n A*uernum'; τί δὲ 'nomin*e A*uernum'; Τὸ δ' ἐναντίον, εἰ Οὐεργιλίου ἐστὶν ὁ στίχος, σαφὴς ἡ συναλοιφή· καὶ γὰρ ἐν τῇ ἕκτῃ βίβλῳ μόνον, 901 τῶν ἐπῶν ὄντων, 8 τοιαῦται ἄλλαι ὑπάρχουσι συναλοιφαί· 31 'Icare haberes', 115 'limina adirem', 136 'arbore opaca', 397 'deducere adorti', 505 'litore inanem', 534 'turbida adires', 594 'turbine adegit', 696 'tendere adegit' (χωρὶς παραπλησίων συναλοιφῶν, οἷα 436 'aethere in alto' κ. τ. λ.), καὶ ἑξάκις δ' ἡ λήγουσα ἔ ἐστιν, ὡς A 6.242.

[233] **b Periegesis 1056 ἐξ A 6.242 παραγαγόμενος.** Τὰ δὲ διαφέροντα ταῦτα καὶ ἄλλα τινὰ λόγου ἄξια εὐσύνοπτα πάντα εἰ ὑπόκειται Per. 1056 ἀπ' A 6.242 τυπωθῆναι.

i′ Πῶς γὰρ ἀνῃρέθη ἡ συναλοιφὴ καταλαμβάνομεν εἰδότες ἐν 1087 μέτροις 3 μόνον συναλοιφὰς τῇ 'nomine Auernum' ὁμοίας παρὰ Πρισκιανῷ οὔσας· 296 'pectora Alani', 541 'insulae Abydi', 721 'sanguine equino', καὶ αὕτη δέ, μόνη εἰς ε̆ λήγουσα, ἐξ Ἀουϊήνου δὴ 921 'sanguinem equinum' καὶ Οὐεργιλίου G 3.463 'sanguine potat equino' φανερά ἐστιν ἀπεικαζομένη. Τὸ δὲ σπανίως ταῦτα ἔχειν καταδείκνυσιν ἐν τῷ πέμπτῳ ποδὶ συναλείφειν φεύγοντα τὸν Πρισκιανὸν καὶ ἤδη συννοοῦμεν αὐτὸν ὅτι μεμνημένος που τοῦ A 6.242 ἐπειράσατο 'nomine' εἰς 'nomen' μεταγράφειν.

[234] ii′ Τούτου δὲ πρῶτον μεταπεσόντος ἀναγκαῖον ἦν καὶ δεύτερον μεθίστασθαι. Οὐδὲν γὰρ ἄλλον τινὰ κωλύσειεν ἂν τὸ A 6.242 πλάττειν γράψαντα 'unde loco Grai *dixerunt nomen* Auernum', ἄλλως τε καὶ τούτου κατὰ Οὐεργίλιον ὄντος, πβ. A 3.693 ἐπ. 'nomen dixere priores ¹ Ortygiam'· ὁ δὲ Πρισκιανὸς τοὐναντίον, ὅς γ' οὔποτε χρῆται τῷ 'dicere nomen' ὡς δυναμένῳ ταὐτὰ τῷ 'dare nomen' (1), ἠπόρει. Ὡς χρησόμενος αἰτιατικῶς τῷ 'nomen' μετὰ ῥήματος βουλομένου « διδόναι » οὐδὲν εἶχεν ἄλλο ἐκ τῶν ἰδίων ἢ 'do', τετράκις ἤδη οὕτω συνταττόμενον, οἷα 269 'magnanimae gentes, dederat quis nomen Iberus', 606 'regis Erythraei, dederat qui nomina ponto', πβ. 850, 944. Ἀλλὰ τὸ 'dederunt' ἐνθάδ' ἄμετρον, ὥστ' ἀναγκαίως ἐζήτησε ῥῆμα ἄλλο ταὐτὸ δυνάμενον, καὶ εὗρε τὸ '**posuerunt nomen**'. Τοῦτο δ' ἅπαξ γε θαυμαστὸν ὅσον εἴρηκε, μάλιστα δ' ἐπεὶ ἄπειρον τὸ ὀνομάζειν παρ' αὐτῷ. [235] Ἦ ἐμέμνητο τότε Πρισκιανὸς τοῦ A 7.63 'Laurentisque ab ea nomen posuisse colonis'; οὐδὲν παραλλάττει οὕτως ἔχον ἢ ἄλλως. Οὐδ' ἂν ὠφελήσαιμι δηλῶν Πρισκιανῷ ἐξὸν ἂν τῶν αὐτῶν τυχεῖν ἀγνοοῦντι μὲν A 6.242, προτάττοντι δ' ἐκ προαιρέσεως τὴν κατάληξιν 'nomen Aornin'. Ἀλλ' οὐχ οὕτω πρόκειται τὸ ἀμφισβήτημα· ἀλλὰ τοῖν στίχοιν A 6.242 Per. 1056 τοῦ μὲν παλαιτέρου ὄντος, τοῦ δ' ἑτέρου ἀναμφιλόγως τοῦ προτέρου ὑπάρχοντος ἀπογόνου, σκεψάμενος οὖν πρῶτον τί ἂν ἐγένετο, εἰ Per. 1056 παράδειγμα τοῦ A 6.242

(1) Ἐλογισάμην 48 εἶναι ἐν τῇ Per. τὰ ὀνόματα 'nomen, cognomen'. Ταῦτα ἀφαιρετικῶς μὲν ἔχει μετὰ 'uoco' 46, — 'celeber, celebro' 51, 538, 552, 567, 890, 964, — 'dico' 80, 190, 254, 391, 424, 471, 512, 574, 844, 885, 982, — 'fero' 212, — 'memoro' 417, 638, — 'perhibeo' 476, 633, 801, — 'uario' 640, — 'uolgor' 837, 1073, — — 'communis' 1006, — 'discretus' 1043· ἐν ὀνόματος δὲ προσθήκῃ ὑπάρχει 58 'nomine Saturni', 782 'praeclaro nomine Troia'. Ὀνομαστικῶς δέ· 'cui nomen' 249, 318, 462, 502, — 'est nomen, cognomen' 369, 641, — 'celebrat nomen' 1057. Αἰτιατικῶς δὲ μετὰ 'sumo' 38, — 'do' 269, (503), 606, 850, 944, — 'promo' 613, — 'capio' 751, — 'pono' 1056, — 'mereo' 1072, — 'dico' 981. Ἀλλ' ἐν τούτῳ τῷ ἅπαξ οὐ δύναται 'nomen dicere' « ὄνομα θέσθαι », ἀλλ' « ἀναμνῆσαι »· 980 ἐπ. 'haec eadem gemmis nimium decoratur honestis : ¹ quarum quis uarias uires, quis nomina dicat?'. Ἐπὶ δὲ τούτοις τὸ ὄνομα καλεῖν λέγεται ἄνευ 'nomen, cognomen' 19, 25, 39, 41, 48, 59, 93, 97, 118, 143, 213, 283, 325, 358, 440, 465, 558, 742, 843, 917.

ὑπῆρξεν, ἐξετάζω νῦν μεταστρέψας τί ἂν εἴη, εἰ A 6.242 ἀρχέτυπον ὑπάρχοι τοῦ Per. 1056, καὶ οὕτως εὑρίσκεται πάντα ῥᾴδια ἤδη ὄντα· καὶ μυσαττομένου φανερῶς Πρισκιανοῦ τὴν συναλοιφὴν ἐν πέμπτῳ ποδὶ διασαφεῖται τίνος ἕνεκα ἀνεπλάσθη ὁ Οὐεργιλίου στίχος ὡς Πρισκιανοῦ γενησόμενος καὶ ἅμα πῶς ἐγένετο λέξις τις ἐν τοῖς γε Πρισκιανοῦ ἐξαίσιος.

[236] iii′ Καὶ ὄντως δὲ παρεῖναι A 6.242 τῷ Διονύσιον μεταφράζοντι ἔξεστιν ὁρᾶν τόν γ' ἐρευνώμενον ὅπως τῷ ἑλληνιστὶ ὑποκειμένῳ διαφωνεῖ ἡ ῥωμαϊκὴ μετάφρασις. Δ. 1151 « τοὔνεκά μιν καὶ φῶτες ἐπικλείουσιν Ἄορνιν » αὐτόματον γίγνεται ‘quamobrem hos [collis (Per. 1054)] homines appellant nomine Aornin’, ἢ ‘quare illis homines posuerunt nomen Aornin’, ἢ ‘hinc illis homines dixerunt nomen Aornin’, κ. τ. ὅ. Ἀντὶ δὲ τῶν τοιούτων ἀναγιγνώσκομεν Per. 1053-1056 ‘tellus, .. ǀ oceani tangens pelagus sub collibus altis, ǀ quos uolucres metuunt celeri contingere penna, ǀ unde locis Grai posuerunt nomen Aornin’. Τί δὴ ἀντὶ « φῶτες » μεταλλάξαι ‘Grai’; τί « τοὔνεκα » εἰς ‘unde’ μεταθεῖναι;

[237] 1′ Καὶ γὰρ περὶ τοῦ **‘unde-τοὔνεκα’**

A′ χωρὶς 1056, παρὰ Πρισκιανῷ ἔπη οὐ πλεῖν τρία ἀπ' ‘**unde**’ ἄρχει· 45 ‘*unde* tamen primo conscendit lumine Titan’, πβ. Δ. 36 ‘αὐτὰρ *ὅθι* πρώτιστα φαείνεται ἀνθρώποισιν’, — 1013 ‘*unde* color populis niger est flagrantibus ortu’, πβ. Δ. 1111 ‘*τῷ* γαίης ναέται μὲν ὑπὸ χρόα κυανέουσι’, — 717 ‘**unde** c a n e s **nati**, superant **genus** *omne ferarum*’· τούτῳ μὲν ὅμοιον οὐδὲν παρὰ Διονυσίῳ πάρεστιν, οὐδὲ παρ' Ἀουϊήνῳ, κινδυνεύει δ' οὗτος ὁ στίχος τὴν λέξιν γε ἀπὸ τοῦ Οὐεργιλίου γενέσθαι G 1.63 ‘**unde** h o m i n e s **nati**, durum **genus**’, συμμιγνυμένου τοῦ G 3.242 *omne* adeo *genus* in terris hominumque *ferarum*que’, ἢ G 4.225 ‘h i n c pecudes armenta uiros *genus omne ferarum*’.

[238] B′ Ἐπὶ δὲ τούτοις ἐὰν ζητήσω πῶς ὁ Πρισκιανὸς τὰ Διονυσίου « **τοὔνεκα, οὕνεκα** .. » μεταφράζει, εὑρήσω·

α′ Δ. 33 ἐπ. « ἄλλοι δ' αὖ καὶ νεκρὸν [πόντον] *εἵνεκ'* ἀφαυροῦ ǀ ἠελίου· βράδιον *γὰρ* ὑπεὶρ ἅλα τήνδε φαείνει », πβ. Π. 42 ἐπ. ‘mortuus est aliis, minimo *quod* lumine solis ǀ perfruitur : tarde radios *nam* suspicit ortus’.

β′ Δ. 89 ἐπ. « κριοῖο παραυγάζουσα κάρηνον· ǀ *τοὔνεκα* καὶ Κριοῦ μιν ἐφημίξαντο μέτωπον », πβ. Π. 92 ἐπ. ‘arietis hanc rupem simulantem uertice frontem ǀ *pro merito* Grai Criu dixere metopon’.

γ′ Δ. 165 ἐπ. « καλέουσι δὲ μητέρα Πόντου· ǀ ἐκ τῆς *γὰρ* Πόντοιο τὸ μυρίον ἕλκεται ὕδωρ », πβ. Π. 155 ἐπ. ‘et matrem Ponti perhibent Maeotidis undam : ǀ *scilicet* hinc Ponti uis exit gurgite multo’.

δ′ Δ. 181 ἑπ. « παρδαλέη δέ μιν ἄνδρες ἐπικλείουσιν ὁμοίην· ¦ ᾗ *γὰρ* διψηρή τε καὶ αὐχμήεσσα τέτυκται », πβ. Π. 171 ἑπ. 'has pelli similes pardi dixere priores; ¦ *namque* solum squalens urbes distinguit opacas'.

[239] ε′ Δ. 465 ἑπ. « ἐπώνυμοι ἀνδράσι Πλωταί, ¦ *οὕνεκα* μέσσον ἔχουσι περίπλοον ἀμφιέλικτον », πβ. Π. 476 ἑπ. 'quas septem numero perhibent, cognomine Plotas : ¦ *quippe* uiam ratibus pelago dant undique uasto'.

ζ′ Δ. 543 ἑπ. « Λευκήν μιν ἐπωνυμίην καλέουσιν, ¦ *οὕνεκά* οἱ τὰ πάρεστι κινώπετα λευκὰ τέτυκται », πβ. Π. 558 ἑπ. 'quam Leucen perhibent, aduersa Borysthenis amni, ¦ pascit aues *quoniam* multas candore niuali'.

η′ Δ. 641 ἑπ. « Ταῦρον δέ ἑ κικλήσκουσιν. ¦ *οὕνεκα* ταυροφανές τε καὶ ὀξυκάρηνον ὁδεύει », πβ. Π. 633 ἑπ. 'uertice quem toruo perhibent cognomine Taurum, ¦ cornua *nam* summis scopulis imitatur acutis'.

θ′ Δ. 658 « *τοὕνεκα* καὶ παῖδες μεγαλήτορες ἐξεγένοντο » ἀκριβὲς ὁμοίωμα ἐν τοῖς Πρισκιανοῦ οὐκ ἔχει· 647 ἑπ. 'Sauromatis mixtae quae Thermodonte relicto ¦ ingentes genuere uiros belloque potentes'.

[240] ι′ Δ. 775, 779 « ἀλωομένην Ἀσωπίδα δέκτο Σινώπην, ¦ .. ¦ *ἐκ τῆς* καὶ πτολίεθρον ἐπώνυμον ἄνδρες ἔχουσιν », πβ. Π. 750 ἑπ. 'huc Asiae quondam deuenit alumna Sinope, *ex qua* cognomen ceperunt moenia clara'.

κ′ Δ. 869-871 παραλέλειπται τῷ Πρισκιανῷ.

λ′ Δ. 899 ἑπ. « ἣν [Συρίην] Κοίλην καλέουσιν ἐπώνυμον, *οὕνεκ' ἄρ'* αὐτὴν ¦ μέσσην καὶ χθαμαλὴν ὀρέων ὑπὸ πρῶνες ἔχουσιν », πβ. Π. 837-839 'nomine prisco ¦ quae Caua uolgatur, mediam *quia* collibus altis ¦ atque humilem Libanus claudit'.

μ′ Δ. 950 παραλέλειπται ὑπὸ τοῦ Πρισκιανοῦ· καθ' ὅλου μέντοι ἥν τις τὸ Διονυσίου σκέψηται 950-953 « *τοὔνεκεν* εἰσέτι νῦν λιβάνῳ κομόωσιν ἄρουραι, ¦ οὔρεα δὲ χρυσῷ, ποταμοὶ δ' ἑτέρωθι θυηλαῖς· ¦ αὐτοὶ δ' ἐνναέται μάλα πίονα δῆμον ἔχουσι, ¦ χρυσείοις πέπλοισιν ἀγαλλόμενοι μαλακοῖσιν », καὶ ταῦτα τοῖς Πρισκιανοῦ ἀντεικάσῃ 879-881 'cinnama .. haec generat tellus aurique metalla, ¦ uestibus auratis *quare* gens utitur illa', δόξει πως τοῦ Διονυσίου « τοὔνεκεν » 950 ἴχνος τι εὑρεῖν ἐν τῷ 'quare' Πρισκιανοῦ 881.

[241] ν′ Δ. 992 ἑπ. « ὅσση δ' *Εὐφρήτου καὶ Τίγριος ἔνδοθι* γαῖα, ¦ τήνδε περικτίονες *μέσσην ποταμῶν* ἐνέπουσιν », πβ. Π. 916-918 'hoc tamen omne solum, *fluuius quod cingit uterque,* ¦ indigenae populi *pro re* dixere *Medamnam,* ¦ *quod* medias amnes has terras flumine cingunt'.

ξ΄ Δ. 1029 « *τοὔνεκα* εἰσέτι νῦν πολυφάρμακοι ἄνδρες ἔασι ». πβ. Π. 945 '*hinc* Medi uarios usus nouere ueneni'.

ο΄ Δ. 1159 « *τοὔνεκα* Νυσαίην μὲν ἐφημίξαντο κέλευθον », πβ. Π. 1057 'hic uia, quam celebrat nomen Dionysia, Bacchi', τὸ « τοὔνεκα » ἀπογίγνεται, ἐπεὶ Πρισκιανὸς τὴν μυθολογίαν τὴν τοὔνομα διασαφοῦσαν, ὡς εἴωθε, παρέλιπεν.

[242] Περαίνοντες οὖν εἴπωμεν ὅτι Πρισκιανὸς οὔποτε « τοὔνεκα, οὕνεκα .. » εἰς 'unde' μεταφέρει, ἀλλ' εἰς 'quod, nam, namque, pro merito, scilicet, quippe, quoniam, (quare), ex qua, quia, pro re, hinc', ὥστε ἄνευ τῆς νομιζομένης ῥοπῆς τοῦ A 6.242 « τοὔνεκά μιν καὶ φῶτες ἐπικλείουσιν Ἄορνιν » ἐγένετο ἂν δήπου '*hinc* illos homines dixerunt nomine Aornin', ἢ καὶ βέλτιον 'hos *merito* ueteres dixerunt nomine Aornin', πβ. Π. 390-392 'haec regio fontem mirandae concipit undae ¹, *quem merito ueteres dixerunt nomine* Sacrum; ¹ nam ..', ἢ '*pro merito* Grai .. ', πβ. Π. 93 '*pro merito Grai* Criu dixere metopon'.

[243] 2΄ Μετὰ δὲ ταῦτα ἢν ζητῶμεν τίνος χάριν ἀντὶ « φῶτες » ἔθηκεν ὁ Πρισκιανὸς 'Grai', τοῦτο, ἐξ ἀναμνήσεως A 6.242 ἐπίδηλον ὄν, σαφηνίζειν χαλεπώτερον γίγνεται, εἰ ἠγνόει Πρισκιανὸς τὸν στίχον A 6.242. Καὶ γὰρ

Α΄ ὡς τὸ ἐπίπαν ἐν τοιούτοις Πρισκιανὸς τῷ Διονυσίῳ παρακολουθεῖ· ὁπόταν τιθῇ ὁ Διονύσιος προσηγορίαν ἢ περιέχον ὄνομα, μετατίθησιν ὁ Πρισκιανὸς προσηγορίαν τινὰ ῥωμαϊκὴν ἢ ἁπλῶς παραλείπει τὸ ἑλληνικόν, ἀλλ' οὐ κύριον ὄνομα ἀνταλλάττει, οἷα·

α΄ Δ. 26 « τοῖα μὲν ἀμφ' οὔροισι *βροτοὶ* διεφημίξαντο », πβ. Π. 36 'talia *mortales* perhibent discrimina terrae'.

β΄ Δ. 42 « τοῖα μετ' *ἀνδράσιν* οὐνόμαθ' ἕλκων », πβ. Π. 51 'nominibus uariis celebratus'.

γ΄ Δ. 92,94 « Ἀδριὰς ἅλμη.. ἥντε καὶ Ἰονίην *περιναιέται* ηὐδάξαντο », πβ. Π. 97 'Ionius pariter sinus hic perhibetur ab *orbe*'.

δ΄ Δ. 115 « *ναῦται* δὲ πρώτην Φαρίην ἅλα κικλήσκουσιν », πβ. Π. 118 'quod prius est Pharium perhibent'.

[244] ε΄ Δ. 153 «τήν ῥα *περικτίονες* Κριοῦ καλέουσι μέτωπον », πβ. Π. 143 'hunc Criu dixere metopon'.

ζ΄ Δ. 181 « παρδαλέῃ δέ μιν *ἄνδρες* ἐπικλείουσιν ὁμοίην », πβ. Π. 171 'has pelli similes pardi dixere *priores*'.

η΄ Δ. 455 ἑπ. « καὶ τὴν μὲν *ναετῆρες*, ἐπὶ *προτέρων ἀνθρώπων* ¹ κληζομένην Κοτινοῦσαν, ἐφημίξαντο Γάδειρα », πβ. Π. 461-463 'est tellus.. cui nomen Gadis.. a Tyriis colitur, Cotinusa *uetustis*'.

θ΄ Δ. 458 ἑπ. « Κύρνος, ¹ ἥν ῥά τε Κορσίδα *φῶτες* ἐπιχθόνιοι καλέουσιν »,

πβ. Π. 470 ἐπ. 'litora Cyrni, ' Corsida quam pariter geminato nomine dicunt'.

ι' Δ. 993 « τήνδε *περικτίονες* μέσσην ποταμῶν ἐνέπουσιν », πβ. Π. 917 '*indigenae populi* pro re dixere Medamnam'. — [245] Καὶ δὴ καὶ οὐδέν τι προστίθησι Πρισκιανὸς καίπερ ἐλλειπούσης τῆς προσηγορίας ἐν τῷ παραδείγματι, πλὴν εἴ τινας περιεχούσας προσρήσεις, ὡς

κ' Δ. 17 « νότιον δὲ μεσούριον Ἑλλήσποντος », πβ. Π. 24 ἐπ. 'at medius finis iam declinis ad austrum est, ' quas Hellesponti fauces dixere *priores*'.

λ' Δ 248 ἐπ. « Θήβην ὠγυγίην, ἑκατόμπυλον, ἔνθα γεγωνὼς ' Μέμνων », πβ. Π. 235 ἐπ. 'Thebes, 'quam perhibent centum portas habuisse *priores*'.

μ' Δ. 510 ἐπ. « τὴν δὲ μετ' ἀντολίηνδε Χελιδόνιαι γεγάασι ' τρεῖς νῆσοι », πβ. Π. 537 ἐπ. 'post haec sunt ternae... ' *fama* Chelidonias celebrat quas nomine terras'.

[246] Β' **Ἐξαιρεῖται** μέντοι τρία ἃ σκοπεῖν ἀξιῶ ὡς εἰς τὴν ποίησιν τοῦ 1056 πως ἂν διαρκοῦντα.

α' ἀναγιγνώσκομεν Per. 424 'nomine quam *Danai* dixere Saronida prisco', Διονυσίου δ' ἁπλῶς λέγοντος 422 'τὴν μέν τε Σαρωνίδα κικλήσκουσιν'· ἡ μέντοι ἰδίου ὀνόματος 'Danai' ἐπίθεσις σαφῶς φαίνεται ἐξ Ἀουϊήνου ορισθεῖσα 581 'hic usu *Graio* nomen tenet unda Saronis'.

β' Πρὸ δὲ τούτου οὐ μακρὰν ἔγραψεν ὁ Πρισκιανὸς 416-418 'hic nasci lapidem.. quem *Grai* nomine uero ' asbestum memorant'. Ἐνθάδε δὴ Πρισκιανὸς οὐκ ὀλίγα ἐνέβαλε τοῖς Διονυσίου· αὐτὸς ὁ Ἀουϊῆνος οὐδὲν εἶπε περὶ ἀσβέστου λίθου, ὥστε μὴ ἐκγενέσθαι μηδ' ὁτιοῦν τὸ ἀπορούμενον κρίνειν· ἴσως γὰρ ἀναφέρει Πρισκιανὸς εἰς συγγραφέα τινὰ διαρρήδην φάσκοντα ὅτι *ἑλληνιστὶ* ἄσβεστος ἐπονομάζεται ὁ λίθος.

[247] γ' Τὸ δὲ τρίτον ἀσχολίαν μοι παρέχει· Per. 92 ἐπ. 'arietis hanc rupem simulantem uertice frontem ' pro merito *Grai* dixere metopon'. Δ. δὲ μόνον ἔγραψε 89 ἐπ. « Κριοῖο παραυγάζουσα κάρηνον· ' τοὔνεκα καὶ Κριοῦ μιν ἐφημίξαντο μέτωπον », καὶ Ἀ. 134-136 'prona mari cautes extenditur, ut ferus ora ' est aries, ultroque minans petit obuia fronte ' denique sic olli nomen prior indidit aetas'. Αὐτοκέλευστος γὰρ δοκεῖ ὁ Πρισκιανὸς ἐπὶ τὸ 'Grai dixere' ἐπιπεσεῖν. Δύο μέντοι σκεπτέα· a' τὸ μὲν ὅτι Πρισκιανὸς οὐκ *ἀντικατέστησε* 'Grai' ἀντὶ « ἄνδρες » ἢ « φῶτες », ἀλλὰ μόνον *ἐπέθηκεν* αὐτὸ τῷ ἀορίστως λεγομένῳ Δ. 90 « ἐφημίξαντο ». [248] b' τὸ δέ, καὶ εἰ δοκεῖ τὴν ἐπίθεσιν παραγαγεῖν ὡς ἑλληνικὸν ὄνομα εἰς ῥωμαϊκὸν σύγγραμμα μεταθήσων, οὐ τόση ἡ συμφορὰ ὥστε πάλιν αὐτῆς παρούσης ἐν 1056 ἀναγκαῖος ἐγένετο διά γ' ἐκείνην τὸν αὐτὸν τρόπον Ἕλληνας ἀναμνῆσαι· καὶ γὰρ εἰ οὕτως εἶχεν, ὁπόθ'

ἑλληνικὴν προσηγορίαν ῥωμαϊστὶ μετέγραψε Πρισκιανός, παρέθηκεν ἂν ἀεὶ 'Graio nomine'· νῦν δ' ἄλλως συνέβη τοῦτο· σημεῖον δέ· κεῖται γὰρ 476 ἐπ. 'quas septem numero perhibent, cognomine *Plotas* : ǀ quippe uiam ratibus pelago dant undique uasto'· οὐδὲν τοίνυν ῥᾷον τοῦ γράφειν 'quas septem *graio* perhibent cognomine Plotas'. Καὶ αὖ 557-559 'est etiam.. una ǀ quam *Leucen* perhibent, aduersa Borysthenis amni, ǀ pascit aues quoniam multas candore niuali'.

[249] Ὅλως οὖν, καὶ *εἰ μὴ τῶν ἀμηχάνων ἐστὶν* οὐδενὸς ἄλλου παραδείγματος ὑπάρχοντος πλὴν ἢ Δ. 1151 « τοὔνεκά μιν καὶ φῶτες ἐπικλείουσιν Ἄορνιν » (1) Πρισκιανὸν οἷόν τε γενέσθαι αὐτὸν μόνον γράφειν τὸν 1056 στίχον τῆς Periegesis 'unde locis Grai posuerunt nomen Aornin', ὅμως τὰ ἐξ ἑλληνικοῦ ἀρχετύπου εἰς ῥωμαϊκὸν ἀπείκασμα μεταπεποιημένα, 'unde' ἀντὶ 'hinc' ἢ 'merito', 'Grai' ἀντὶ 'ueteres' ἢ 'homines', 'posuerunt nomen' ἀντὶ 'dixere', ὧν γ' *οὐδὲν* ἱκανῶς δείκνυται τίνα τρόπον ἀπὸ τῶν Πρισκιανῷ κατὰ λέξιν τε καὶ μετάφρασιν *εἰθισμένων* ἐγένετο, παραδηλοῖ καὶ *ὁμοῦ συντυχόντα μικροῦ δεῖν ἐξελέγχει ἐκ τῶν ἔξω τι παρεῖναι ὃ μόνον πάντων ἐκείνων λόγον παρέχειν δύναται,* τοῦτ' ἔστιν A 6.242.

[250] iiii' Ὡς ταῦτα διϊσχυρούμενος ὅτι ὄντως ἔχει καθ' ὃ ἐλογισάμην, ὀνήσομαί που δείγματα προφέρων καὶ ταῦτα ἀσφαλῆ πῶς Διονυσίου ἄττα μετεσχημάτισεν ὁ Πρισκιανὸς ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς ὑποθέσεως ἀπαγόμενος στίχοις δηλονότι Οὐεργιλίου.

1' Ἔγραψε μὲν γὰρ ὁ Διονύσιος 744 ἐπ., τοὺς Μασσαγέτας λέγων· « οὐδὲ μὲν οὐδ' οἶνος μεταδήμιος· ἀλλὰ γὰρ ἵππων ǀ αἵματι μίσγοντες λευκὸν γάλα, δαῖτα τίθενται »· ταῦτα δὲ μετέφρασεν Ἀουΐῆνος ὧδε 921 ἐπ. 'his cibus et potus simul est; nam sanguinem equinum ǀ et lac concretum per barbara guttura sorbent'· Πρισκιανὸς δ' αὖ 720 ἐπ. 'non Bacchi donum, Cereris nec munera norunt, ǀ sed *lac com*mix*tum potant cum sanguine equino*'. Ἐπίσημοι δ' ἀμφότεροι Ἀουΐῆνος καὶ Πρισκιανὸς τὸ « λευκὸν » παραλιπόντες, καὶ Πρισκιανὸς δ' ἀντὶ τοῦ « δαῖτα τίθενται » ἀντικαταστήσας 'potant'. Ταῦτα οὖν διὰ τί διαφέρει φανερὰ γίγνεται ἥν τινα μὴ λάθῃ τὸ Οὐεργιλίου G 3.463 'et *lac concre*tum *cum sanguine potat equino*'. Καὶ δῆλόν γ' ἐστὶ τὸ Πρισκιανοῦ μέτρον ἀπὸ τοῦ Οὐεργιλίου σχῆμα ἀποτετυπωμένον καὶ δὴ καὶ ῥήματα πλὴν τοῦ 'et' ἀνθ' οὗ ὑπάρχει 'sed' καὶ 'concretum' ἀνθ' οὗ 'commixtum', ὄνομα δὴ ὃν τοῦτο ἰσομέτρητον μὲν καὶ ὁμόφωνον τῷ 'concretum', ὁμοιότερον δὲ τῷ ἑλληνικῷ « μίσγοντες ».

[251] 2' Οὐκ ἔρημόν τι τοῦτο. Πάλιν γὰρ ἀναγιγνώσκω παρὰ Διονυσίῳ 833-

(1) Ὁ δ' Ἀουΐῆνος οὐ μετέφρασε τὸ Διονυσίου ἔπος.

835 « τοῦ δ' ἂν [Πακτωλοῦ] ἐπὶ πλευρῇσι καθήμενος εἴαρος ὥρῃ ¦ κύκνων εἰσαΐοις λιγυρὴν ὄπα, τοί τε καθ' ὕδωρ ¦ ἔνθα καὶ ἔνθα νέμονται ἀεξομένης ἐπὶ ποίης », ἃ μετήνεγκε μὲν ὧδ' Ἀουΐῆνος 997-999 'et Pactolus aquas agit auriger, arua canoris ¦ persultant cycnis, curua sedet undique ripa ¦ creber olos, laetis assurgunt gramina campis', Πρισχιανὸς δὲ 793-795 'Pactolus : cuius prope ripas tempore uerno ¦ si sedeas, dulci capiaris pectora cantu ¦ *cycnorum, pascunt* quos *herbae flumina* circum'. [252] Οἱ δ' ἀντιπαρατιθέντες Π. 795 τῷ Δ. 834 ἑπ. αἰσθάνονται δήπου τὰ « καθ' ὕδωρ ¦ ἔνθα καὶ ἔνθα » ὅτι μεγαλύνεται εἰς τὰ 'flumina circum' καὶ τὸ « ἀεξομένης » ὅτι ἐκπέπτωκεν. Καὶ ταῦτα τὰ διαφέροντα σαφηνίζειν ἔστι πῇ παρεγένετο ἀντεικαζομένου τοῖς Πρισχιανοῦ τοῦ Οὐεργιλίου G 2.199 '*pascentem* niueos *herboso flumine cycnos*'. Καὶ γὰρ ἐνθάδ' ὅλως συμφωνοῦσιν οἱ στίχοι τὸ σχῆμά τε καὶ τὰ ῥήματα· καὶ μάλιστα φαίνεται ἡ ὁμοιότης ἐξ οὗ Ἀουΐῆνος, ἀμνημονῶν γε τοῦ G 2.199, 'gramina' οὐκ 'herbae' ἔγραψε, 'campis' οὐ 'flumine'· καὶ 'flumina circum' Οὐεργιλίου λέξις καὶ κατάληξις δὲ τυγχάνει οὖσα, πβ. A 9.584 ἑπ. 'Symaethia circum ¦ flumina', A 9.679 'liquentia flumina circum', A 12.518 'piscosae.. circum flumina Lernae'.

[253] 3' Καὶ πάλιν αὖθις συνέγραψεν ὁ Διονύσιος 905, 907, 909 « οἱ δ' ἁλὸς ἐγγὺς ἐόντες, ἐπωνυμίην Φοίνικες ¦.. πρῶτοι νήεσσιν ἐπειρήσαντο θαλάσσης, ¦.. ¦ καὶ βαθὺν οὐρανίων ἄστρων πόρον ἐφράσσαντο », ὅπερ μετέφρασεν Ἀουΐῆνος 1064-1068 'Phoenicum regio est. hi.. primi.. per aequora uecti ¦ lustrauere solum.. sidera primi ¦ seruauere poli', καὶ Πρισχιανὸς 844, 848, 850 'Phoenices uiuunt ueteri cognomine dicti ¦.. ¦ qui pelagus primi temptantes nauibus altis ¦.. ¦ et *primi stellis unmeros nomenque* dederunt'. Πόρρω μέντοι ἀφέστηκε τοῦτο τῶν Διονυσίου καὶ Ἀουΐήνου· « οὐρανίων » Δ. 909 = 'poli' Ἀ. 1068 ἄπεστι, 'numeros nomenque' ἀντὶ τοῦ « βαθὺν.. πόρον » Δ. 909 μετείληπται. [254] Εὐτελῶς δ' ἂν τῶν παραλλαττόντων λόγον διδοίην τῷ Πρισχιανοῦ παραφέρων τὸ Οὐεργιλίου G 1.137 'nauita tum *stellis numeros et nomina* fecit'; οὐχ ἥκιστα δ' εἰ καθορῴην καὶ τὸν στίχον G 1.136 παρομοίως ἔχοντα κατά γε νόημα τοῖς Δ. 907, Π. 848· G 1.136 'tunc alnos *primum* fluuii sensere cauatas', Δ. 907 « *πρῶτοι* νήεσσιν ἐπειρήσαντο θαλάσσης », Π. 848 'qui pelagus *primi* temptantes nauibus altis'. Ἡ μὲν οὖν μορφὴ τοῦ Οὐεργιλίου ἔπους καὶ τοῦ Πρισχιανοῦ ἡ αὐτή ἐστι καὶ ὡσαύτως τὰ ῥήματα, ὥστε πόνον καὶ χρόνον μάτην ἂν ἀναλῶσαι τὸν βουλόμενον χωρὶς τῆς Οὐεργιλίου ἀναμνήσεως καταδεῖξαι πῶς Πρισχιανὸς ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀρχετύπου ἀπετράπετο. — Ταῦτα οὖν τρία ἐστὶ παντάπασιν A 6.242 + Per. 1056 παραπλήσια.

[255] Νῦν δὴ μεμνημένοι ὅτι **A 6.242 οὐεργιλιανόν ἐστιν ἔπος τὰ ἔνοντα,**

ὀνομασίαν [179-186] δῆθεν *καὶ ἐτυμολογίαν* [190-194], **καὶ τὸ σχῆμα** *λέξεως* [187-189], *καὶ μέτρου* [231-232], **καὶ τὸ πρέπον τοῖς συναπτομένοις,** οὐχ ὅτι *ἐπὶ καιροῦ* καθ' ὃ δηλοῖ τὸ ἐκεῖνο ἀκριβῶς ἁρμόττειν τοῖς τ' ἀκολούθοις καὶ τῷ τόπῳ οὗ τυγχάνει μεταξὺ A 6.241 καὶ 243, ἀλλὰ καὶ *κατὰ νόμον*, ἐπεὶ μέλος ὂν φαίνεται διανοητικοῦ τινος σχήματος βεβαίου καὶ μάλα Οὐεργιλίῳ ἐν ἔθεσι [142-181], καὶ ὅτι **κατ' ἀπομίμησιν τούτου τοῦ στίχου ὑπὸ Πρισκιανοῦ** *μόνον ἔξεστιν ὀρθῶς ὑπολαβεῖν πῶς ἐπλάσθη Per. 1056* [233-249], ὥσπερ ἐκ μιμήσεως ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ τῶν G 3.463, 2.199, 1.137 μόνον οἷοί τ' ἐσμὲν λόγον παρέχειν τῶν στίχων Per. 721, 795, 850 [250-254] τίνα τρόπον ἐγένοντο, καὶ ὅτι **εἰς τὰ Οὐεργιλίου εἰ ἐνεβλήθη** *στίχος ἐκ τοῦ Πρισκιανοῦ Per. 1056, οὐκ ἂν ἐπὶ μετρικὴν καὶ ὀνομαστικὴν σύνθεσιν οἵαν A 6.242 ἀφίκετο ὁ ὑποπλάστης* [189, 232], ταῦτα δὴ πάντα εὖ εἰδότες ἐροῦμεν δῆτα ὅτι A 6.242 Οὐεργιλίου ἐστὶν ὡς G 1.137, 2.199, 3.463, καὶ Per. 1056 ἀπείκασμα καὶ οὐ παράδειγμα τοῦ A 6.242 ἐστίν.

3. **Τὰ χειρόγραφα**

[256] Τὸ μὲν οὖν εἴσω κριτήριον ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων φανερόν ἐστιν ὑπὲρ Οὐεργιλίου τὸ ἀμφισβητούμενον ἔπος διαδικάζον· τί δὲ τὸ ἔξω ζητητέον. Ἐκ τῶν τοῦ Ῥίββεκκ [2] κριτικῶν ὑπομνημάτων ἐπὶ λέξιν ἀπογράφομαι τάδε· '242 (ex Prisciani perieges. 1055 fictum) habent Rb, ante 241 γ, om. FMP cm. Sed in M post 241 intra lineas minio pictum — ○, quod spectat ad versum quendam ima pagina additum, cuius erasi apparebant M. Hoffmanno haec vestigia : VNDE. O... GR... IXER. N... MI. E LOCVм (corr. m. ant.) R lucum b_1 lacum b_2 aornum γ AVERNVM Rb'.

[257] A **Πρὸ** μὲν πάντων ἀπορεῖται κατὰ γοῦν τὴν ἐμὴν δόξαν πότερον *νεώτερός* τις καὶ φιλόλογος ἀνήρ, ὡς νομίζει Νόρδεν, ἢ γραμματιστής τις τῶν *ἀρχαίων* προσέθηκε τὸν διεξυσμένον στίχον τὸν ἐν ἄκρᾳ τῇ σελίδι **τοῦ M** κάτω ὑπογεραμμένον. Ὑποπτεύω δ' ἔγωγε μὴ οὐ τῶν ἀληθῶν τύχῃ ὁ Νόρδεν, καὶ τὸ πάλαι ἐπιτεθῆναι τὸ ἔπος ἀξιοπιστότερον βούλεται εἶναι, κἂν περὶ ὀλίγου ποιώμεθα τὰ διὰ τοῦ εἴσω κριτηρίου ἐγνωρισμένα. Ἆρ' οὐ τὸν Νόρδεν ἔλαθε Ῥίββεκκ [2] τάδε παρασημήνας σελίδι 838, γραμμαῖς 19-22 'praeterea moneo quae *minio picta in M* identidem teste Fogginio adnotavi (e. c. ad Aen. II 765, 794, etc.) solere *m. 1 vel 2 scripta*, rubro colore postea demum inducta esse' (1); Ἐκ τούτων δὴ πάρεστί μοί πως τὰ χειρόγραφα διανέμειν ὧδε· 242 habent RM, om. FP.

[258] B Ἐπὶ δὲ τούτοις ἀπορῶ μὴ δέῃ ἐνθάδε **τὰ ἐν F καὶ P** ἀκριβολογεῖσθαι·

(1) Πρανέσι 'minio picta in M' καὶ 'm. 1 vel 2 scripta' ἔγραψα ἔγωγε.

Αὐτὸς γὰρ ὁ Νόρδεν τούτου φροντίζει ἐξετάζων A 6.255 οὗ Ῥίββεκκ μὲν ἀνέγνω 'LVMINA' ἐν F, τὸ δὲ χειρόγραφον τῷ ὄντι 'LIMINA' παρέχει. Καὶ μὴ τούτου δ' ὀλιγωρῶμεν ὅτι ὁ μὲν χάρτης XLV τοῦ F A 6.219-235, 236-241 περιέχει, ὁ δὲ XLVI 243-263, 264-272, ὥσθ' ὁ στίχος 242 ἐν τελευταίᾳ τῇ σελίδι ἔμελλε τυγχάνειν, τοῦτ' ἔστιν ὅθεν ῥᾷστ' ἄν τι ἐκπέσοι· καὶ πρὸς τούτῳ περὶ τοῦ αὐτοῦ χειρογράφου F ὑπὸ Μ. Ὄφφμανν πάλιν ἐτασθέντος ὑπολαμβάνει ὁ Ῥίββεκκ [2] σελ. 839, γρ. 15· '247 [πότερον 247 ἢ 242;] in mg. inf. additum, sed erasum esse ipse enotaveram' ὅπερ μετὰ τῶν ἄλλων πολλῶν ἁμαρτημάτων τῶν ἐν τῷ αὐτῷ χειρογράφῳ μηνυομένων (A 6.231, 239, 241(;) ἀπιστίαν τινὰ ποιεῖται. — Περὶ δὲ P οὐκ ἔχω ὅ, τι Ῥίββεκκ ἀντιλέγω ὑπὲρ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀντιπαρεξεταζομένων.

[259] Ἀλλ' ὅμως καὶ εἰ ἀναγκαῖα ἦν τὰ ἀπόγραφα δίχα διαιρεῖσθαι, RM μὲν ὑπὲρ A 6.242, PF(;) δὲ κατ' αὐτοῦ, τῶν γε ζευγῶν ἀγχώμαλα, ἐμοὶ δοκεῖν, ἀνταγωνιζομένων, οὐκοῦν οὐκ ἂν ἀσμένοις ἡμῖν βοηθήσειεν ἐνθάδε τὸ εἴσω κριτήριον (1) ὑπὲρ A 6.242 ὡς γνήσιός ἐστιν. Ἀλλὰ γὰρ καὶ ὥς, φήσει τις, ὑπόλοιπον δηλοῦν πῶς ἀπὸ P καὶ F(;) ἀποδημεῖ ὁ στίχος; Ὡς εἰκάσαι — εἰκασίαν λέγω οὐκ ἀπόδειξιν — ἁπλούστατα τοῦτ' ἐγένετο. [260] Ἐπεὶ ἄνευ τοῦ στίχου A 6.242 ἡ περίοδος A 6.237-241 κατά γε τὴν γραμματικὴν ἐντελὴς ὑπάρχει, ἆρ' οὐκ ἐνδέχεται τοῦτον τὸν στίχον ὑπὸ γραμματιστοῦ παλαιτάτου πρῶτον μὲν ἀπερισκέπτως παραλιπέσθαι, ἔπειτα δ' ἐν σελίδος κρασπέδῳ παραγραφῆναι; Τούτου δὲ τοῦ χειρογράφου τὰ ἀπόγραφα τετραχῇ ἂν τὸ ἔλλειμμα μεταχειρίσαιτο· τὰ μὲν οἷα R καὶ b τὸν φεύγοντα στίχον οἴκαδε κατήγαγε καὶ εἰς τὰ ἴδια ἀποκατέστησε· τὰ δέ, ὡς γ, ἐπὶ τὰ ἀκόλουθα ἀνήγαγεν, ἀλλ' οὐκ εἰς τὸν πρόσθεν τόπον· τὰ δ' αὖ, καθ' ὃ Μ, ἐν κρασπέδῳ αὐτὸν ἐφύλαξε· καὶ πάλιν ἄλλα, οἷα ἴσως P καὶ F, ἀπέλιπεν ὅλως, εἴτ' ἔλαθεν ὁ στίχος, εἴτε παράσημος ὑπάρχων ἐξηγητικὴ ἐπιθήκη ἔδοξεν εἶναι. Τὰς μέντοι αἰτίας ἀσφαλῶς διαλογίζεσθαι οὐκ ἔνι ἕως ἂν ἄδηλον ᾖ τοὔργον αὐτό.

[261] Πάντα οὖν ὅτι κάλλιστα καταθεωρήσας, πῶς δὴ περανῶ; Τὸ ἀπεῖναι A 6.242 ἐν F καὶ P, μέγα καὶ ἀξιόχρεων δῆτα τεκμηρίον κατὰ τούτου τοῦ στίχου ἐστίν· ἀλλ' ὅμως τὰ ὑπὲρ αὐτοῦ μαρτυροῦντα M καὶ R, καὶ ἡ ἀπομίμησις ἢ ὑπόμνησις Οὐεργιλίου ἐν Πρισκιανῷ, ἥγε πιθανὴ ὑπάρχει, καὶ τοὐναντίον τὸ παράδοξον τῆς ἐμβολῆς, καὶ δὴ καὶ τὸ οὐεργιλιανὸν τοῦ στίχου αὐτοῦ καθ' αὐτὸν καὶ κατὰ τὰ συναπτόμενα, ταῦτα δὴ ἅπαντα τοῦ προτέρου μείζω γίγνεται σημεῖα, ὥστε, καὶ εἰ μὴ πάνυ βεβαίως πιστεύω, **δοκεῖ δ' οὖν ἐμοὶ τὸ ἔπος ὑπὸ Οὐεργιλίου συγγραφῆναι.**

(1) Étude sur l'imagination auditive de Virgile [355].

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΚ ΟΥΕΡΓΙΛΙΟΥ ΠΑΡΙΣΤΑΜΕΝΩΝ ΣΤΙΧΩΝ

Βουκολικά **Γεωργικά**

στίχοι	[ἀριθμοί]	στίχοι	[ἀριθμοί]	στίχοι	[ἀριθμοί]	στίχοι	[ἀριθμοί]	στίχοι	[ἀριθμοί]
1. 65	227	**8.** 48	99	**8.** 98	104	**2.** 270	221	**3.** 382	222
2. 58	80	49	99	99	104	271	221	385	9
59	80	51	100	103	. 112	479	16	459	30
69	97	52	100	107	112	482	16	463	233. 250.
3. 80	226	53	100	108	112	524	228		255
81	226	54	100. 227	**9.** 2	12 n.			534	223
82	226	55	100	3	12 n.	**3.** 4	197	536	223
83	226	56	100	4	12 n.	6	197		
5. 32	226	58	100. 101.	5	12 n.	9	12 n.	**4.** 35	83
6. 43	197		113. 115.	6	12 n.	86	227	36	83
44	197		116. 117	**10.** 29	46	87	227	52	223
45	97	59	101. 113.	30	46	146	148	87	224
46	97		115	68	227	147	148. 182.	128	226
47	97		116. 117				187	129	226
52	109	60	101. 113.	**Γεωργικά**		148	148. 182.	222	237
53	109		114.				187	229	224
54	109		115. 116.	**1.** 3	227	149	148	250	227
56	109		117	55	227	150	148	271	147. 183
71	104	62	102	56	227	152	148	272	147. 183
8. 3	105	63	102	63	237	153	148	273	147
4	105	64	103	92	227	154	148	274	147
14	92	65	103	105	62	155	148	275	147
15	92	66	30. 103	107	62	164	223	276	147
16	92	67	103	136	254	172	223	277	147
17	93	68	94	137	254. 255	173	223	278	147
18	93	69	104	155	223	210	30	279	147
19	93. 93n.	70	104. 105	202	83	220	17	287	221
20	93. 93n.	71	104	241	227	221	17	288	221
21	94	72	94	285	223	242	237	291	221
22	94	73	106	356	227	253	19	292	221
23	94	74	106	368	227	273	222	356	188
24	94	75	106	424	227	274	222	403	167
25	94	77	106			277	217. 222	418	167. 185
26	94. 95	78	106	**2.** 25	227	278	222	419	167
27	94	80	107	45	228	279	222	420	167
27	94	81	107	46	228	280	188	421	167
32	95	82	107	58	18	281	118	422	167
33	95	83	107	121	227	294	227	423	167
34	95	85	108. 109	136	227	310	9	424	167
35	96	86	108. 109	164	212	320	9	429	167
37	96	87	108. 109	184	221	321	9	493	212
38	96	88	108. 110	185	221. 226	329	9	532	64. 65. 66
39	96	89	108. 110	186	226	349	179	534	64. 65. 66
40	96	91	111	187	221	350	179	535	64. 65. 66
41	97	92	111	188	221	351	179	536	64. 65. 66.
43	98	93	111	191	226	352	179		78. 83
44	98	95	104. 112	199	252. 255	375	9	537	64. 65. 66
45	98	96	104	218	84. 88	379	9	542	65
47	99	97	104. 105	237	223	380	9	545	65

Αἰνηΐς

στίχοι	[ἀριθμοί]
1. 12	149. 184. 217
13	149. 184
14	149
15	149
16	149
17	149
18	149
38	30
51	197
52	197
53	197
54	197
60	197
62	197
105	26
107	227
118	217
159	163
160	163
161	163
162	163. 227
163	227
164	227
166	167
168	167
169	163
170	163
171	163
245	227
276	190
277	190
292	185
294	185
295	185
296	185
317	33
366	193. 211
367	193
377	227
405	99
406	99
407	99
408	99
441	166. 184
442	166
443	166
444	166
445	228
446	166. 184. 185
447	166
450	166

στίχοι	[ἀριθμοί]
1. 451	166
452	166
518	78
519	78
521	45
530	156. 184. 187. 188. 192
531	156
532	156. 184. 190
533	156. 190
534	156
557	227
570	31
571	31
712	97
714	97
718	98
719	98
749	97
2. 21	153
22	153
23	153
24	153. 183
372	18
373	18
379	227
417	222
418	222
453	171
454	171
455	171
456	171
457	171
458	171
498	62
499	62
512	170. 184
513	170. 184. 185
515	170
517	170
542	31. 78
543	31. 83
544	31
604	20
605	20
606	20
612	199
613	199
614	199
615	199
616	199

στίχοι	[ἀριθμοί]
2. 713	150. 168. 185
714	150. 163. 184. 185
715	150. 184
716	150
765	257
781	177. 179
782	177
783	177. 179
784	177
794	257
3. 2	199. 225
3	199. 225
5	199. 225
6	199. 217. 225
13	157. 182 n. 184. 185. 224. 227
14	157. 182 n. 184. 224. 227
15	157
16	157
17	157
18	157
20	15
21	15
22	15
23	15. 180
24	180
25	180
26	180
27	180
28	99. 180
29	99. 180
37	15
38	15
54	227
73	165. 185
74	165. 185
75	165
76	165
77	165
78	165
79	165
95	217. 226
96	226
104	153. 182 n. 185
105	153
106	153

στίχοι	[ἀριθμοί]
3. 107	153
108	153
114	153
115	153
163	156. 187. 188. 192
164	156
165	156. 190
166	156. 190
167	156
168	156
169	156
170	156
171	156
210	159. 182 n. 185. 187. 188
211	159. 185. 187
212	159. 185
214	159
215	159
216	12 n. 159
217	12 n. 159
219	159
242	17. 22
243	17
302	225
322	133
323	133
324	133
334	188. 190
335	188. 190
397	217
411	227
414	227
415	227
416	227
417	227
418	227
419	227
442	186
488	114
530	164
531	164. 185
533	164. 218
534	164
535	164. 218. 227
536	164. 218
537	164
539	217
552	227
569	172
570	172

στίχοι	[ἀριθμοί]
3. 571	172
583	172
584	172
669	59
687	227
692	154. 182. 182 n.
693	154. 182. 234
694	154. 182. 234
695	154
696	154
697	154
701	190
702	188. 190
4. 1	97
2	97
3	97
4	97
5	97
6	92
7	92
8	92
10	97
11	97
17	93
22	97
23	97
30	102
31	102
34	96
35	95
36	95
37	95
55	228
63	112
64	112
65	112
66	112
68	97. 108
69	108
70	108. 109
71	108
72	108. 109
73	108. 109
80	108
81	108. 110
82	108. 109. 110
83	108. 109
90	97
106	30. 227
118	227. 229 n.

στίχοι	[ἀριθμοί]	στίχοι	[ἀριθμοί]	στίχοι	[ἀριθμοί]	στίχοι	[ἀριθμοί]	στίχοι	[ἀριθμοί]
4.	116. 117	5. 682	16	6. 290	159	7. 50	145	7. 611	157
654	100. 101.	683	15	291	159	51	145	612	157
	116. 117	684	16	326	217	59	147. 184.	613	157
655	100	803	199	397	232		192	616	157
656	100			436	232	60	147	617	157
657	97. 100.	6. 31	232	441	188	61	147. 184	671	188. 191
	228	42	162. 182	453	227	62	147. 184.	692	227
658	97. 100	43	162	466	114		192	707	191
659	116. 117.	44	162	505	232	63	147. 189.	708	191
	121. 132	45	162	526	129		192. 235	749	227
660	116. 117.	88	199	534	232	64	147		
	121. 132	91	217	594	232	65	147	8. 46	137
661	116. 127.	115	232	652	15 n.	66	147	47	137
	132	118	212	653	15 n.	81	178	74	226
662	116. 127.	126	212	654	15 n.	82	178	96	47
	132	136	232	655	15 n.	83	178	233	169
		201	212	696	232	84	178	234	169
5. 35	180	231	258	730	20	85	178	235	169
36	180	234	191	731	20	86	178	236	169
37	180	235	191	732	20	90	186	237	169
38	180. 183	236	138	741	217	91	178. 186	284	62. 82
39	180. 183	237	138. 142.	758	8	92	178	318	223
40	180		160. 181.	760	13	93	178	322	193
99	47. 84		260	763	8	170	141	323	193
117	190	238	138. 142.	768	8	171	151. 167.	329	189
121	190		160. 181.	769	8		186	330	191
122	190		260	776	8. 174	172	151	331	188. 191
123	190	239	138. 142.	801	217. 221	173	151	332	188. 191
124	169		160. 181.	830	164	174	151. 186	337	192
125	169		212. 258.	831	164	175	151	338	192
126	169		260	862	46	176	151	339	192
127	169	240	138. 142.	883	62	177	151	340	192
128	169		160. 181.	884	62. 82. 86	192	151. 186	341	192
130	169		212. 260	885	62. 82. 86	193	151	345	193
331	12.	241	138. 142.	886	62	194	45	346	193
395	16. 21. 22		160. 181.	893	151. 185	247	43	357	191
396	16. 21. 22		255. 258.	894	151	408	179	358	191
419	32. 83		260	895	151	409	179. 184	365	217
453	16. 19	**242**	**137-261**	896	151	410	179. 184	416	154. 182 n.
454	16	243	142. 160.	897	151	411	179. 184		185
532	62. 82. 86		181. 255	898	151	412	179	417	154. 182 n.
535	62	244	142. 160.	901	227	413	179	418	154
537	62		181			414	179	419	154
538	68	247	258	7. 1	191	551	9	422	154. 185
563	155	255	258	2	191	552	9	423	154
564	155	260	12 n.	3	191	553	9	441	17
565	155	282	159. 182 n.	4	191	554	9	446	17
566	155	283	159. 182 n.	45	145. 182 n.	601	157. 184	452	17
568	155		184		183	602	157. 184	478	149. 182 n.
569	155	284	159. 184	46	145. 182 n.	603	157. 184	479	149. 182 n.
570	155	285	159	47	145. 183	607	157. 185.		184
571	155	286	159	48	145. 183.		188	480	149. 184
608	46	287	159		186	608	157	481	149
634	199	288	159	49	145. 183.	609	157	482	149
681	16	289	159		186	610	157	494	149

στίχοι	[ἀριθμοί]	στίχοι	[ἀριθμοί]	στίχοι	[ἀριθμοί]	στίχοι	[ἀριθμοί]	στίχοι	[ἀριθμοί]
8. 495	149	**9.** 58	162. 183	**10.** 204	160	**11.** 21	19	**11.** 523	170
496	149	582	162	205	160	42	71	524	170
508	16. 18. 21	583	162	206	160	43	71	529	170
509	16. 18. 21	584	252	212	217	44	71	530	170
597	152. 184	585	252	273	227	45	71	542	192
598	152. 184	586	162	291	217	46	62. 71. 73	543	192
599	152	587	162	367	217	47	62. 71. 73	550	19
600	152. 184	588	162	489	63. 133	48	71	562	59
603	152	589	162	492	31. 63. 83	49	71	612	14
604	152	605	217	660	47	50	62. 71. 73.	613	14
606	152	610	16. 18. 20	698	9		82. 86	659	227
607	152	611	16. 18	699	9	51	73	660	227
		613	227	705	9	52	73	703	30
9. 82	165	635	83	706	9	57	73	748	17
85	165. 184	679	252	736	13	59	72	749	17
86	165	733	10	819	67	60	72	750	17
87	165	734	10	820	67	63	72	849	155
88	165	735	10	821	67	100	78. 133	850	155
89	165	736	10	822	67	101	78. 133	851	155
176	146. 183	737	10	823	67	104	133	852	155
177	146. 183	738	10	824	67	204	31. 83	853	155
178	146	739	10	825	67	205	31. 83	859	227
179	146	740	10. 36	826	67	206	31. 83	860	227
180	146	741	10	827	63. 67. 83	237	46	861	227
181	146	742	10	828	37. 63. 67.	238	46		
182	146	743	10		83	239	84	**12.** 18	45
183	146	744	10. 14. 17	829	37. 63. 67.	251	45	92	15
229	13	745	10. 17	839	83	300	45	93	15
347	46	746	10. 17	840	83	340	74. 76	215	82
348	46	747	10. 17	842	11	344	74	260	125
375	174	748	10. 17	846	11	345	74. 76	261	12 n. 125
376	174	749	10	847	11	346	63. 74. 78.	262	12 n. 125
377	174	750	10	848	11		83	263	12 n.
378	174	751	10	849	11	348	63. 74. 76	264	12 n.
381	173. 227	752	10	850	11	349	76	265	12 n.
382	173. 227	754	10	855	11	350	74. 76	388	83
383	173. 174	756	10	856	2. 11	351	74	390	83. 88
384	173	758	10	**857**	**2-22**	352	74. 76. 77	398	13
385	173	761	10	858	2. 11	353	74. 76. 77	406	161
386	173. 174	774	14	859	11	354	74. 76. 77	407	161
387	174. 191	815	88	860	11	355	74. 77	408	161
388	174. 191	816	31. 88	861	11	356	74. 76. 78	409	161
393	223	817	31. 88	862	11	358	74. 76	410	161
401	46	818	31. 83. 88	864	11	359	32. 74. 76.	411	161
410	14			865	11		78. 83	412	161. 183
411	14	**10.** 60	199	900	69. 70. 135	360	74. 76	413	161
443	133	78	30	901	69	361	74. 76. 78	414	161
483	114	139	227	902	69	365	74. 76	415	161
484	114	198	160. 183	903	69. 70. 78.	370	74. 76	416	161
530	173	199	160. 183.		135	397	133	417	161. 227
531	173		191	904	69	398	133	418	161
532	173	200	160. 191	905	69	511	125	422	17
533	173	201	160. 184	906	70	512	125	424	17
534	173	202	160			513	125	429	38. 83
536	173	203	160. 184	**11.** 19	19	522	170. 226	482	12 n.

στίχοι	[ἀριθμοί]	στίχοι	[ἀριθμοί]	στίχοι	[ἀριθμοί]	στίχοι	[ἀριθμοί]	στίχοι	[ἀριθμοί]
12.483	12n.	**12**.767	147.182n.	**12**.797	17	**12**.846	148.183	**12**.931	134
518	252	768	147	799	17	847	148.183	932	79
633	88	769	147	824	12n.	849	148	933	79.134
708	217	770	147	825	12n.	850	148.186	934	79.134
720	17	771	147	832	78	853	148	935	134
747	19	772	147	833	12n.78.83	854	148	936	79.134
766	147. 170. 182n.184	773	147	845	148. 183. 188	929	79.83	938	134
						930	79. 134		

Σύνοψις

[ἀριθμοί]

ἐ. μ. Θ. δ.

Vu,
le 24 décembre 1907.

Le Doyen de la Faculté des Lettres
de l'Université de Paris,

A. CROISET.

Vu et permis d'imprimer,

le Vice-Recteur de l'Académie de Paris,

L. LIARD.

TYPOGRAPHIE FIRMIN-DIDOT ET Cie. — MESNIL (EURE).